

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 38

ANDRA KAMMAREN

1968

19—20 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 19 november

	Sid.
Meddelande ang. plenum fredagen den 22 november	5
Svar på interpellationer av:	
herr Börjesson i Falköping (cp) ang. skatteavdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av sockersjuka	5
herr Gomér (cp) ang. markvinstbeskattningen vid försäljning av jordbruksfastighet	8
fru Marklund (vpk) ang. säkerhetsbestämmelser för lekplatser och lekredskap	9
Interpellationer av:	
herr Thunborg (vpk) ang. förhandlingshjälp till de statliga bolagen	12
herr Bohman (h) ang. den rättsliga regleringen av förhållandet mel- lan säljare och köpare	12
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Ståhl (fp) ang. om- och tillbyggnad av Trollhätte kanal	14
herr Persson i Heden (cp) ang. reglerna för de statliga och kommu- nala bostadstilläggen	14

Onsdagen den 20 november

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar	15
Viss offentlighet i riksdagens utskott	26
Mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstings- män	34
Landstingsledamots förslagsrätt	35
Kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hän- seende m. m.	37

	Sid.
Ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd	39
Vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands	42
Rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet	43
Landstingskommuns upptagande av statliga lån	46
Ändrad tid för granskning av röstlängd	46
Tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag	47
Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946	49
Inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket	57
Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.	58
Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.	70
Meddelande ang. plenum fredagen den 29 november	81
Utvecklingen i skärgårdsområdena	81
Interpellation av herr Nilsson i Agnäs (h) ang. prästs skyldighet att förrätta vigsel	83
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Nilsson i Båstekille (h) ang. varning vid fortkörning	84
herr Almryd (h) ang. standarden på militärförläggningar	84

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 20 november

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 23, ang. ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar	15
— nr 24, ang. viss offentlighet i riksdagens utskott	26
— nr 25, ang. översyn av 90 § regeringsformen	34
— nr 26, om inrättande av ett skattelagråd	34
— nr 27, ang. mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstingsmän	34
— nr 28, ang. landstingsledamots förslagsrätt	35
— nr 29, om samarbete mellan kommuner i olika nordiska länder	37
— nr 30, ang. kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.	37
— nr 31, om ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd	39
— nr 32, om vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands	42
— nr 33, om rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet	43

	Sid.
— nr 34, ang. landstingskommuns upptagande av statliga lån	46
— nr 35, om ändrad tid för granskning av röstlängd	46
— nr 36, ang. tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag	47
— nr 37, om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946	49
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 161, om inrättande av en reklamations- nämnd vid televerket	57
— nr 162, ang. filmdistributionen m. m.	58
— nr 163, om det statliga tidskriftsstödet och om litterär uppläsnings- verksamhet	58
— nr 164, ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet	58
— nr 165, ang. meritvärdet av tjänstgöring i u-land	58
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 60, om ändring i kommunalskatte- lagen, m. m.	58
— nr 64, ang. godkännande av tilläggsprotokoll med Storbritannien och Nordirland rörande ändring i det i London den 28 juli 1960 undertecknade avtalet för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter	69
<i>Bankoutsutskottets</i> utlåtande nr 59, om skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.	70
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 63, ang. handläggning av ärenden rörande kommunalt bostadstillägg m. m.	81
— nr 64, om rätt att för förmån inom den allmänna försäkringen till- godoräkna vård av barn i hemmet	81
— nr 65, om tillgodoräkande av sjukpenning m. m. för pension	81
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 67, ang. upphävande av lagen om återköpsrätt till fast egendom, m. m.	81
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 37, ang. expertis vid överklagande av beslut av hingstpremieringsnämnd	81
— nr 38, ang. skogsvårdslån	81
— nr 39, om inrättande av ett skadedjurslaboratorium	81
— nr 40, om vissa stödåtgärder i glesbygdsområden	81
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 47, om överlämnande av svenska skolböcker till skolor i Finland	81
— nr 48, ang. kulturpolitiken	81
— nr 49, ang. utvecklingen i skärgårdsområdena	81

Tisdagen den 19 november

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 8 innevarande november.

§ 2

Herr andre vice talmannen meddelade, att herr Fridolfsson i Stockholm enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 18—den 30 innevarande november.

Herr Fridolfsson i Stockholm beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Meddelande ang. plenum fredagen den 22 november

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Kammarens sammanträde fredagen den 22 november blir ett bordläggningsplenum och tar sin början kl. 14.00.

§ 4

Svar på interpellation ang. skatteavdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av sockersjuka

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig, om jag är beredd att medverka till sådan ändring av nuvarande bestämmelser att diabetiker

(sockersjuka), som med läkarintyg kan styrka sin sjukdom, medges ett generelltt årligt skatteavdrag på 1 000 kronor för de på grund av sjukdomen fördyrade levnadskostnaderna.

Frågan om diabetikernas ekonomiska villkor har behandlats av riksdagen så sent som i våras. I ett yttrande från riksskattenämnden som allmänna beredningsutskottet då låtit inhämta framhölls att diabetikerna regelmässigt kommer i åtnjutande av extra avdrag för nedsatt skatteförmåga efter relativt välvilliga och så långt möjligt likformiga regler. Allmänna beredningsutskottet utgick i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 27 från att avdragsfrågorna bedöms mot bakgrunden av de sjukas totala försörjningssituationen och utan bundenhet vid snäva normer. Därvid påpekades bl. a. att bevillningsutskottet i sitt betänkande nr 27 detta år anfört att bedömningen av avdragsrätten knappast kunde sägas vara restriktiv, särskilt i beaktande av att extra avdrag i vissa fall medgivits i så höga inkomstlägen som 30 000—40 000 kronor per år.

Vad interpellanten nu efterlyser är ett generellt avdrag, som skall medges alla diabetiker oavsett deras ekonomiska ställning. Diabetes är emellertid bara en av de långvariga sjukdomar som kan ge upphov till fördyring av levnadskostnaderna. Att i skattehänseende ge denna sjukdom en särställning kan enligt min mening inte vara principiellt riktigt. Vidare finner jag det inte lämpligt med avdrag oavsett inkomstens storlek. Såsom bevillningsutskottet, med riksdagens godkännande, vid ett flertal tillfällen framhållit — senast i våras i fråga som gällde skattelindring för de

Svar på interpellation ang. skatteavdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av sockersjuka

handikappade — bör den skattskyldiges ekonomiska ställning vara avgörande för om extra avdrag skall medges. Man bör därför behålla det nuvarande systemet med en prövning av nedsättningen av skatteförmågan från fall till fall. Redan inom ramen för gällande lagstiftning finns enligt min mening tillräcklig möjlighet att erhålla skäligt avdrag för sådana sjukdomskostnader som verkligen nedsatt skatteförmågan.

Avslutningsvis vill jag i detta sammanhang erinra om att regeringen vid denna höstriksdag lagt fram förslag om höjning av maximibeloppet för extra avdrag för nedsatt skatteförmåga.

Vidare anförde:

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation. Av detsamma framgår att finansministern inte är beredd att gå med på ett generellt avdrag för alla diabetiker oavsett deras ekonomiska ställning. Jag är medveten om att betänkligheter kan anföras mot ett sådant förfarande.

Det är ostridigt att sjukdomen diabetes ofta medför en väsentlig fördyring av levnadskostnaderna för den som drabbas av sjukdomen. Insulinet är visserligen kostnadsfritt, men sprutor och spetsar i de flesta fall samt viss del av kostnaderna för läkarbesök och kontrollundersökningar måste vederbörande själv svara för vartill kommer förlust av arbetsförtjänst på grund av den nödvändiga sjukdomsbehandlingen. För att undvika och förebygga följsjukdomar måste också kostens sammansättning ägnas ständig uppmärksamhet.

Som jag framhöll i min interpellation är diabetikerkosterna avsevärt dyrare än vanlig husmanskost. Jag stödde detta mitt påstående på en undersökning vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, där

man har utrett kostnaderna för diabetikerkost i förhållande till normalkost. Docent Björn Isakson och kostkonsulenten Lillian Frick har på grundval av denna undersökning bestyrkt kostfördelningen i ett intyg daterat den 20 januari 1965. Jag citerar ur intyget:

»Diabetespatienterna vid Sahlgrenska sjukhuset erhåller en kostbehandling som följer moderna medicinska riktlinjer. Vid en nyligen företagen kostnads-kalkyl konstaterades att råvarorna till denna diabeteskost är 40 % dyrare än för normalkosten vid sjukhus. Det är vår uppfattning att diabetespatienten även i hemmet får räkna med minst denna fördyring om han skall kunna följa givna ordinationer beträffande den dagliga kostens speciella sammansättning.»

Det faktum att den diabetessjuka på grund av sin sjukdom får vidkännas fördyrade levnadskostnader bör leda till att vederbörande regelmässigt kommer i åtnjutande av ett extra avdrag för nedsatt skatteförmåga. Det har emellertid framkommit att skattemyndigheterna på vissa håll i landet tyvärr varit restriktiva härvidlag. Och skulle det vara så, att man går med på extra avdrag i inkomstlägen mellan 30 000 och 40 000 kronor finns det ingen anledning — det vill jag framhålla — att tala om restriktivitet på det område det nu gäller. I de fall som låg till grund för min interpellation gällde det personer med ganska små inkomster som inte medgivit extra avdrag.

Det är med stort intresse jag emotser kommande års taxering för att få utröna huruvida riksskattenämndens välvilliga inställning till de diabetessjuka verkligen slagit igenom ute i landets olika taxeringsnämnder.

Jag hade givetvis önskat att finansministern — med stöd av faktiska förhållanden — skulle gå med på ett generellt avdrag beviljas diabetiker mot uppvisande av läkarintyg, vilket avdrag för-

Svar på interpellation ang. skatteavdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av sockersjuka

slagsvis skulle utgöra 1 000 kronor. Finansministern går emellertid inte med på detta under åberopande av bl. a. att de som lider av diabetes inte bör komma i en särställning. Jag kan förstå de principiella betänkligheterna, men vi får komma ihåg att diabetes för många är en livslång sjukdom och att den för dem som drabbas därav medför avsevärt fördyrade levnadskostnader. Därför borde betänkligheterna mot ett generellt avdrag inte vara så stora.

Även om svaret inte helt tillgodoser mina önskemål vill jag uttala förhoppningen, att skattemyndigheterna skall vara generösa när de behandlar självdeklarationer med yrkande om avdrag på grund av fördyrade levnadskostnader från personer som drabbats av sjukdomen diabetes.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag kan betyga att bevillningsutskottets behandling av frågan om avdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av diabetes betydligt mycket för taxeringsnämndernas inställning. Jag har full förståelse för att man fortfarande får göra detta avdrag enligt 50 § kommunalskattelagen, d. v. s. efter prövning av skatteförmågan. Skulle man inte göra det utan betrakta utgifterna som omkostnader för inkomstens förvärvande e. d. tror jag det skulle vara svårare att få gehör för ett yrkande om avdrag. Många människor med andra slags besvär har ju liknande merutgifter.

Vi blev inom Diabetesförbundet mycket glada när riksskattenämnden gjorde sin rekommendation om avdrag för diabetessjuka. Tyvärr har utfallet av rekommendationen blivit ganska ojämnt hos taxeringsnämnderna, och det har varit stor skillnad på ställningstagandena. Vi har riktat en rundfråga till våra medlemmar på olika håll, och den

inventeringen har givit till resultat att beloppen för avdragen blivit mycket varierande på grund av att bedömningsgrunderna varit olika. Det som irriterar är väl just detta att man i taxeringsdistrikt intill varandra finner hur en som man tycker har rätt god inkomst får ett bra avdrag, medan en annan med mindre inkomst får ett sämre avdrag. Vi inom Diabetesförbundet kommer att till riksskattenämnden överlämna den inventering vi gjort för att visa att bedömningen förefaller ha blivit ojämn. Vi hoppas att riksskattenämndens rekommendation skall gå ut en gång till med påpekande av de ojämnheter som uppstått.

Jag förstår helt att man inte kan införa ett enhetligt avdrag. Faktum är att många därigenom skulle få mindre än de får nu, även om åtskilliga naturligtvis skulle komma upp i litet högre avdrag än för närvarande. Jag tycker att det är rimligt att ha skatteförmågan till grund för avdraget, ty det harmonierar mer med vår skattelagstiftning. Emellertid skall vi — som sagt — göra en påstötning med hjälp av de exempel som verkar horribla.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att det väl måste vara på något sätt oklara rekommendationer från riksskattenämnden som gör att bedömningarna blir olika i de skilda taxeringsnämnderna. Jag har fått brev och telefonsamtal som vitsordar just detta: i ett taxeringsdistrikt har en diabetiker fått ett skatteavdrag, men i ett annat har det icke beviljats o. s. v.

Jag är naturligtvis medveten om att det kan vålla besvärligheter att få enhetliga principer fastslagna, men i rimlighetens namn borde landets olika taxeringsnämnder kunna få klara rekommendationer av riksskattenämnden, i vilka det tydligt sägs ifrån vad som skall

Svar på interpellation ang. markvinstbeskattningen vid försäljning av jordbruksfastighet

ligga till grund för beviljandet av dylika avdrag.

Jag har inte avsett att de som nu får avdrag skall få det sämre genom ett generellt avdrag, tvärtom. Det kan emellertid vara motiverat att den som lider av diabetes skall kunna få ett skatteavdrag, även om han har pengar på banken. Man skall vara generös också mot dessa människor.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Kanske jag får lov att anvisa lösningen på detta problem. Vad vi här talar om är den bristande likformigheten. Jag har en gång i tiden motionerat om att man skulle införa en tjänstemannataxering bl. a. just för att uppnå likformighet. Det är viktigt att taxeringen är rättvis, men det är kanske ännu viktigare att den är likformig. Nu förhåller det sig så — som här har nämnts — att man i ett distrikt gör på ett sätt och i annat på ett annat sätt. Detta väcker irritation och är naturligtvis oriktigt.

Jag hoppas att finansministern tar förslaget om att införa tjänstemannataxering, vilket skulle medföra likformighet, under allvarlig omprövning.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag har några exempel som visar hur olika det är. På ett ställe har ett avdrag på 500 kronor beviljats. Vederbörande hade yrkat på mera, men familjeinkomsten uppgår till 25 000 kronor. En annan person, som har 18 000 kronors inkomst, fick 1 100 kronor i avdrag, och en person med 30 000 kronors inkomst fick 700 kronor. Vidare fick en person med 32 000 kronors inkomst 300 kronor. Avdragen är alltså mycket olika.

Såvitt jag förstår kan riksskattenämnden inte ge några direktiv men väl rekommendationer. Vi skall från vårt håll stöta på dem. Jag är tacksam för herr Börjessons i Falköping interpellation,

ty om vi är flera som säger ifrån, kanske det observeras mer. Man skulle kanske kunna förmå riksskattenämnden att ge en rekommendation om att sätta gränserna litet högre i allmänhet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. markvinstbeskattningen vid försäljning av jordbruksfastighet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Gomér har i en interpellation frågat mig, om jag vill medverka till en sådan ändring av bestämmelserna angående fast tillägg vid markvinstbeskattning, att deras rationaliseringshämmande effekt för jordbruksföretag undanröjs, t. ex. genom proportionering av tillägg vid delförsäljning av fastighet.

Frågan gäller det årliga fasta tillägg på 3 000 kronor, som får göras enligt de nya regler för realisationsvinst på fastighet som antogs vid 1967 års riksdag. I samband därmed hemställde riksdagen, att frågan om införande av en särskild justeringsfaktor vid realisationsvinstbeskattningen av jordbruksfastigheter skulle övervägas av Kungl. Maj:t. Den begärda undersökningen pågår för närvarande inom finansdepartementet. I samband med mitt ställningstagande till de förslag som kan föranledas av denna undersökning får jag anledning att även pröva frågan om det kan vara lämpligt att ändra bestämmelserna angående det fasta tillägget vid markvinstbeskattningen för att underlätta jordbrukets rationalisering.

Vidare anförde

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka fi-

Svar på interpellation ang. säkerhetsbestämmelser för lekplatser och lekredskap
nansministern för svaret på min interpellation.

Jag har inte aktualiserat frågan för att kverulera över några paragrafformuleringar utan för att försöka få en lösning på ett problem — att det verkligen är fråga om ett problem bekräftas i finansministerns svar. Jag är angelägen om att betona att det vid lösandet av detta problem inte får bli några försämringar för de brukare, ofta småbrukare, som för att följa intentionerna om skapandet av bärkraftiga enheter säljer sin gård.

Bestämmelserna om avdrag vid vinstberäkningen är nu sådana, att den som säljer jorden men behåller huset inte får göra avdraget med 3 000 kronor per år. Man kan då göra så, att man säljer hela fastigheten med huset och utnyttjar avdraget, och sedan köper man tillbaka huset, varom överenskommelse tidigare har träffats. Detta är emellertid inte praktiskt. Ännu mer opraktiskt är det om man säljer huset till en köpare och jorden till en annan. Man kan då inte utnyttja avdraget, eftersom vinsten ofta är ojämnt fördelad mellan hus och jord.

Om en kommun skall köpa jorden men huset skall behållas kan man komma i den situationen, att ägaren vill ha en skenförsäljning av huset, som han alltså sedan ämnar köpa tillbaka. Förutom att det juridiskt sett är tvivelaktigt är det opraktiskt om kommunalfullmäktige vid köp av jord samtidigt skall besluta om att sälja tillbaka huset. Det är då fråga om en ren skenaffär.

Finansministern säger i svaret — som jag tycker var både riktigt och koncist — att en utredning pågår inom departementet. Jag vill bara uttrycka den förhoppningen att denna arbetar skyndsamt. Jag har fullt förtroende för att finansministern vidtar åtgärder för att åstadkomma en lösning av problemet som blir till båtnad för alla parter.

Lantbruksstyrelsen har vid samtal framhållit att jordbrukarna för närva-

rande har betydande svårigheter att överblicka skattekonsekvenserna av en försäljning. Taxeringsmyndigheterna kan inte lämna klara besked, och detta vållar i sin tur svårigheter för lantbruksnämnderna i deras verksamhet. Lantbruksstyrelsen kan i dagens situation inte lämna någon hjälp och vägledning i anledning av lantbruksnämndernas förfrågningar. Styrelsen lär också ha övervägt en skrivelse i frågan till riksskattenämnden.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. säkerhetsbestämmelser för lekplatser och lekredskap

Ordet lämnades på begäran till

Statsrådet fru ODHNOFF, som yttrade:

Herr talman! Fru Marklund har frågat mig dels om jag anser att kommittén för barns utemiljö bör granska frågan om säkerhetsbestämmelser för lekplatserna och den utrustning som används där, dels om jag avser att hos varudeklarationsnämnden hemställa om utarbetande av normer för godkända lekredskap på de allmänna lekplatserna.

Vad den sistnämnda frågan beträffar har varudeklarationsnämnden upplyst att, även om provningsmetoder skulle kunna utarbetas för den i interpellationen avsedda lekmaterielen, så återstår frågan om att fastställa vissa minimikrav för tillgodoseende av säkerheten. Sådana har beaktats beträffande flytvästar — i fråga om vilka uppenbar livsfara kan föreligga — men normalt ingår det inte i nämndens uppgifter att på detta sätt godkänna varor.

Kommittén för barns utemiljö behandlar såväl frågan om säkerheten på lekplatser som frågan om rekommenda-

Svar på interpellation ang. säkerhetsbestämmelser för lekplatser och lekredskap
tioner beträffande lekredskap och inspektion genom offentlig instans av sådana redskap i vad avser t. ex. fäst-
ordningar. Kommittén väntas lägga fram sitt betänkande under första halvåret 1969.

Vidare anförde

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Odhnoff för svaret på min interpellation. Svaret är kortfattat, men det ger besked beträffande min fråga, om kommittén för barns utemiljö också behandlar säkerheten på lekplatserna och frågan om en offentlig instans, som kan rekommendera lekredskap och inspektera sådana.

Den direkta anledningen till min interpellation var ett fall, som inträffade i min hemstad Kiruna, där otillfredsställande fäst-ordningar och bristande tillsyn av lekredskapen var orsak till en fyraårig flickas död. Naturligtvis kan det sägas att det plank på vilket flickan fastnade inte var avsett att klättra på, och självfallet är det riktigt att egentligen allt är farligt när det gäller småbarn. De är oberäknliga och kan ramlas ned från en sten och bryta en arm, om det vill sig illa. Att skapa en lekplats där inget barn på något sätt kan göra sig illa är omöjligt, men det är inte omöjligt att ta bort saker som bevisligen har orsakat stora skador, och det är inte omöjligt att göra lekredskapen betydligt säkrare än de nu är på alltför många håll.

Under de senaste månaderna har det — inte minst tack vare moderna museets uppmärksammade initiativ — pågått en livlig debatt kring frågan om lekplatsernas utformning. Denna debatt är glädjande, eftersom den kan ruska om föreställningen att en lekplats skall vara en plätt med en låda — i bästa fall med litet sand — och möjligen någon gunga i tråkig järnställning och kanske en rutschbana. På alltför många

ställen framgår det tydligt att ingen funderat över lekplatsens läge. Parkeringsplatserna har ju kommit före i planeringen, och lekredskapen har inte heller kostat särskilt mycken tankemöda. De ansvariga har anskaffat det som traditionsenligt utbudits.

Så har det varit och tyvärr är det på alltför många håll så fortfarande. Lekplatsen ligger på skuggsidan, stensatt, tråkig och alltid likadan. Men våra tids barn väntas ju växa upp till rörliga, initiativrika människor, inställda på förändring och aktiv verksamhet. Då borde väl också lekplatserna utformas med tanke på detta. Att få lekredskap som är lätt isärplockade och ger många variationsmöjligheter borde inte vara något ouppnåeligt i vår tid. Trä och plast liksom papp av olika slag kan användas.

Man kan också ställa frågan varför det inte satsas mer på bygglekplatser. Av tomma packlårar, halva cementrör, tegelstenar och plankor som blivit över vid byggen kan barn åstadkomma nära nog vad de vill, med eller utan hjälp av vuxna. Ett vanligt argument är att sådana lekplatser är skräpiga. Men är det då bättre att barnen skräpar ned på de vanliga lekplatserna, därför att de är tråkiga, eller i portar och på andra ställen därför att de inte trivs?

Frågan om bygglekplatser och kravet på att leken också skall innehålla spänning ger emellertid anledning att också ta med i bilden behovet av lekplatser för olika åldrar. Det har på sina håll antytts att en alltför stark betoning på säkerhet skulle betyda att lekplatsen blev tråkig. Men en ordentligt fästad rutschbana kan väl inte vara tråkigare än en som kan dras omkull med en hand och orsaka svåra olyckor. När barnen skall foga samman lösa delar av trä eller plast kan de möjligen få något finger i kläm men knappast skada sig så som t. ex. vid fall från en gunga ned på ett, ännu alltför ofta förekommande, betongunderlag. En bygglekplats där

Svar på interpellation ang. säkerhetsbestämmelser för lekplatser och lekredskap

hammare och spik kommer till användning bör givetvis vara till för något större barn, som någorlunda kan handskas med sådana saker.

Debatten om lekplatserna har lett till upptäckten att barns lekbehov är precis lika viktigt som så och så många parkeringsplatser per hus. En dag kanske det t. o. m. blir mer än ett önsketänkande att barnpsykologer, pedagoger och barnläkare får vara med vid planeringen av lekplatserna. Kanske blir det anledning att återkomma till sådana synpunkter när det betänkande föreligger som statsrådet nämner i sitt svar. Bland dem på det kommunala planet som intresserar sig för lekplatsernas utformning väntar man med spänning på resultatet av arbetet i kommittén för barns utemiljö.

I min interpellation hade jag också ställt frågan, om statsrådet avsåg att hos varudeklarationsnämnden hemställa om att normer utarbetas för godkända lekredskap på de allmänna lekplatserna. Jag är införstådd med att det normalt inte ingår i nämndens uppgifter att godkänna varor på det sätt som jag avser. Men har man nu kommit dithän att det finns normer för hur en barnsäng skall vara beskaftad för att motsvara vissa säkerhetskrav, så förstår jag inte varför man inte också skulle kunna få fram normer för åtminstone de vanligast förekommande redskap som barnen skall använda under sin vakna, aktiva tid. Det är möjligt att inte varudeklarationsnämnden är den enda tänkbara instansen i det avseendet. Måhända kan en offentlig instans av det slag som statsrådet nämner i sitt svar så småningom också få i uppgift att utarbeta sådana normer.

Med det anförda ber jag att än en gång få tacka statsrådet fru Odhnoff för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å

bordet vilande proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1968/69, hänvisades propositionen, såvitt avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till lagutskott propositionen nr 160, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § 1 mom. vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648);

till statsutskottet propositionen nr 169, angående godkännande av ett konsortialavtal mellan staten och ASEA om samarbete på atomkraftområdet, m. m.; samt

till lagutskott propositionerna:

nr 170, med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 maj 1944 (nr 219) om djurskydd, och

nr 171, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o och 16:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

§ 8

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 23—37, statsutskottets utlåtanden nr 161—165, bevillningsutskottets betänkanden nr 60 och 64, bankoutskottets utlåtande nr 59, andra lagutskottets utlåtanden nr 63—65, tredje lagutskottets utlåtande nr 67, jordbruksutskottets utlåtanden nr 37—40 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 47—49.

§ 9

Föredrogs den av fru *Kristensson* (h) vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående utredning rörande vissa variationer i sjukfrekvensen.

Kammaren biföll denna anhållan.

Interpellation ang. den rättsliga regleringen av förhållandet mellan säljare och köpare

§ 10

Interpellation ang. förhandlingshjälp till de statliga bolagen

Ordet lämnades på begäran till

Herr THUNBORG (vpk), som yttrade:

Herr talman! Det förhållandet att de statliga bolagen LKAB och Norrbottens järnverk är medlemmar i Svenska arbetsgivareföreningen har som bekant föranlett motioner såväl i riksdagen som till den senaste LO-kongressen, liksom det varit en ständig fråga vid de senaste kongresserna med Svenska gruvindustriarbetareförbundet. För den fackligt och politiskt aktiva delen av befolkningen är således sakfrågan väl känd liksom argumenten för och emot medlemskapet i SAF.

Genom Sara Lidmans bok Gruva och den debatt boken väckt har emellertid genom press, radio och television den breda allmänheten uppmärksammat detta förhållande och diskuterar detsamma.

I radion har LKAB-chefen Arne S. Lundberg upprepat ett av argumenten för medlemskap, nämligen att endast SAF kan ge den förhandlingservice som företaget anser sig behöva. Med tanke på att staten är landets störste arbetsgivare och med hänsyn till den omfattande förhandlingsverksamhet som förekommer direkt med löntagarorganisationerna inom flera branscher, bl. a. med Svenska byggnadsarbetareförbundet, för kraftverksbyggen, kan man starkt ifrågasätta hållbarheten i detta argument.

Det är emellertid av stort intresse att få klarlagt huruvida den statliga förhandlingsapparaten på såväl tjänstemanna- som kollektivavtalssidan är underdimensionerad eller ej.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för civildepartementet få ställa följande fråga:

Är den statliga förhandlingsapparaten så uppbyggd och dimensionerad, att erforderlig förhandlingshjälp och service vid behov även kan ges de statliga bolagen?

Denna anhållan bordlades.

§ 11

Interpellation ang. den rättsliga regleringen av förhållandet mellan säljare och köpare

Ordet lämnades på begäran till

Herr BOHMAN (h), som yttrade:

Herr talman! Lagen den 20 juni 1905 om köp och byte av lös egendom — köplagen — tillkom i nordiskt samarbete och överensstämmar väsentligen med de lagar i ämnet som gäller i Danmark, Island och Norge. Finland saknar motsvarighet till de andra nordiska ländernas köplagar. År 1961 tillsattes en kommitté där med uppgift att utarbeta förslag till köplag för Finland. Vid sitt arbete skulle kommittén bl. a. beakta de köplagar som gäller i de andra nordiska länderna.

Det finska utredningsarbetet följs från svensk sida av särskilda sakkunniga rörande lagstiftning om köp av lös egendom. Även i Danmark och Norge har sakkunniga utsetts att följa utredningsarbetet och att bl. a. överväga om det finns anledning att föreslå ändringar i de nordiska ländernas köplagar.

I Norge har sedermera tillsatts en kommitté med uppdrag att göra en begränsad översyn av den norska köplagen. Motsvarande åtgärder ifrågasätts även i Danmark. Sedan de svenska sakkunniga i en promemoria framfört vissa synpunkter på sitt utredningsarbete och diskuterat, om icke vissa lagändringar borde övervägas i syfte att bättre tillgodose konsumenternas intressen, har chefen för justitiedepartementet gi-

Interpellation ang. den rättsliga regleringen av förhållandet mellan säljare och köpare

vit ifrågavarande sakkunniga uppdrag att verkställa en begränsad översyn av den svenska köplagen i samarbete med motsvarande sakkunniga i de andra nordiska länderna.

Behovet av ett dylikt begränsat lagstiftningsarbete blir för varje år alltmer framträdande. 1905 års lagstiftning — ett utomordentligt exempel på nordiskt samarbete i lagstiftningshänseende — tog i första hand sikte på handels- och liknande köp i större kvantiteter och präglas av den allmänna civilrättsliga grundsyn som vid denna tidpunkt var rådande rörande dylika transaktioner. Med den snabba tekniska utvecklingen och stigande välstånd har handeln med konsumtionsvaror kommit att spela en allt större roll och behovet av en reglering av rättsförhållandet mellan producent och distributör å ena sidan samt den enskilde konsumenten å andra sidan blivit alltmer påtagligt. Hit hör frågor rörande omfattningen av säljarens upplysningsplikt, köparens undersöknings- och reklamationskyldighet, dennes rätt till byte och till ersättning för indirekta skador samt säljarens möjligheter att begränsa köparens rätt vid fel i godset. I sistnämnda hänseende kommer den s. k. formulärrätten in i bilden; behovet att reglera de möjligheter som tillverkaren eller säljaren för närvarande har att begränsa sitt ansvar gör sig alltmer gällande. Över huvud taget framstår det som synnerligen angeläget att — antingen genom överarbetning av den nuvarande köplagen eller i en särskild lag — snarast möjligt få rättsregler rörande s. k. konsumentköp. Bristen på en enhetlig rättsuppfattning är ägnad att skapa motsättningar mellan detaljhandeln och dess kunder. För en aktiv konsumentupplysning framstår också stödet av klara rättsregler om parternas ömsesidiga rättigheter och skyldigheter som alltmer behövt.

Det utredningsarbete som de sakkunniga rörande lagstiftning om köp av

lös egendom erhöll genom tilläggsdirektiv den 25 maj 1967 har emellertid icke begränsats till här angivna problem. Även andra frågor har ansetts böra beläggas, och över huvud har de sakkunniga ansetts oförhindrade att taga upp de spörsmål de anser det lämpligt att ta upp. Allt tyder på att avsevärd tid kommer att förflyta innan något resultat av de sakkunnigas arbete i här berörda hänseende kan redovisas.

Med åberopande av det anförda och med hänsyn till önskemålet att snabbt åstadkomma tidsenliga rättsregler för att förebygga motsättningar framför allt mellan säljare och köpare i detaljhandelsledet och få ett bättre underlag för aktiv konsumentupplysning anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kungliga justitiedepartementet få rikta följande fråga:

Vilka åtgärder är herr statsrådet beredd att vidtaga för att snabbt förverkliga framförda önskemål om en rättslig reglering av förhållandet mellan säljare och köpare i syfte att skapa ökad klarhet på ifrågavarande rättsområde och förbättrat skydd för konsumenternas intressen?

Denna anhållan bordlades.

§ 12

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 341, i anledning av motion angående befrielse för fiskefartyg i utrikes trafik från avgiftsskyldighet beträffande oljelagring;

från andra lagutskottet:

nr 338, i anledning av motioner om åtgärder för att minska tobakskonsumtionen m. m.; och

nr 339, i anledning av motioner om förbud mot tillsats av bly i motorbensin; samt

från tredje lagutskottet:

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av förordningen den 18 juni 1864 (nr 41 s. 1) angående utvidgad näringsfrihet, m. m. jämte motioner i ämnet;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående begränsning av svavelhalten i eldningsolja jämte motioner i ämnet;

nr 335, i anledning av motioner angående rätten att förvärva skogsfastighet;

nr 336, i anledning av motioner om ökat lokalt inflytande över allmänningsskog; och

nr 337, i anledning av motioner om ändring av koncessionsbestämmelserna angående linjetrafik för personbefordran.

§ 13

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 166, angående domartjänster vid vissa underrätter, samt

nr 168, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ skattestrafflagen den 11 juni 1943 (nr 313), m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 14

Anmäldes följande motioner:

nr 1297, av fru *Marklund m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 159, med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272), och

nr 1298, av herrar *Nordgren* och *Ringaby*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 159.

Dessa motioner bordlades.

§ 15

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillstälts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Ståhl* (fp), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående om- och tillbyggnad av Trollhätte kanal; samt

herr *Persson* i Heden (cp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående reglerna för de statliga och kommunala bostadstilläggen.

§ 16

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.33.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 20 november

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 12 in-
nevarande november.

§ 2

Föredrogs var för sig följande Kungl.
Maj:ts å bordet vilande propositioner;
och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr
166, angående domartjänster vid vissa
underrätter; samt

till lagutskott propositionen nr 168,
med förslag till lag om ändrad lydelse
av 1 och 4 §§ skattestrafflagen den 11
juni 1943 (nr 313), m. m.

§ 3

Föredrogs var efter annan och hänvi-
sades till bevillningsutskottet de å bor-
det vilande motionerna nr 1297 och
1298.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid
kammarens nästföregående sammanträ-
de gjorda men då bordlagda interpella-
tionsframställningar, nämligen av:

herr *Thunborg* (vpk), till herr stats-
rådet och chefen för civildepartementet
angående förhandlingshjälp till de stat-
liga bolagen, samt

herr *Bohman* (h), till herr statsrådet
och chefen för justitiedepartementet an-
gående den rättsliga regleringen av för-
hållandet mellan säljare och köpare.

Kammaren biföll dessa framställ-
ningar.

§ 5

Ändring i lagen om inskränkningar i
rätten att utbekomma allmänna hand-
lingar

Föredrogs konstitutionsutskottets ut-
låtande nr 23, i anledning av propo-
sition med förslag till lag angående änd-
ring i lagen om inskränkningar i rätten
att utbekomma allmänna handlingar (i
viss del) jämte följdmotion.

I detta utlåtande behandlades propo-
sitionen nr 126 (just.dep.) såvitt avsåge
förslag till ändringar i lagen den 28 maj
1937 om inskränkningar i rätten att ut-
bekomma allmänna handlingar angäen-
de *dels* offentlighet och sekretess vid
psykologiska undersökningar i allmän
verksamhet, *dels* utlämnande av upp-
gifter ur centrala företagsregistret.

Beträffande propositionens huvud-
sakliga innehåll, såvitt nu var i fråga,
anfördes följande.

I propositionen föreslås att handling-
ar rörande psykologiska prov skall sek-
retessbeläggas. Testformulär skall alltid
kunna skyddas av sekretess så länge det
används. Andra handlingar som har
upprättats vid psykologisk undersök-
ning skall kunna skyddas mot obehörig
insyn, om undersökningen utförts för
forskningsändamål, i samband med in-
skrivning av värnpliktiga eller yrkes-
vägledning, arbetsvård eller omskolning
eller i anställningsärenden eller vissa
andra personalärenden hos myndighet.

Uppgifter ur centrala företagsregistret
föreslås kunna utlämnas i större ut-
sträckning än f. n. för att användas vid
statistikproduktion, forskning och pla-
neringsarbete.

I lagförslaget var 7 § så lydande:

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Beträffande handlingar, upprättade för myndighets gransknings- eller inspektionsverksamhet eller för anordnande av kunskapsprov under myndighets in-seende, äger Konungen förordna, att de ej må utlämnas före den avsedda granskningen, inspektionen *eller prövningen*.

Beträffande handlingar, upprättade för myndighets gransknings- eller inspektionsverksamhet eller för anordnande av kunskapsprov *eller psykologisk undersökning* under myndighets in-seende, äger Konungen förordna, att de ej må utlämnas före den avsedda granskningen, inspektionen, *prövningen eller undersökningen*.

I utlåtandet behandlades vidare följdmotionen I: 973 av fru *Segerstedt Wiberg*, vari hemställdes, att riksdagen vid behandlingen av propositionen för sin del vidtoge sådana ändringar i den föreslagna lagtexten som åsyftades i motionen och att utskottet utarbetade de ändringar som sålunda erfordrades.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte, i anledning av proposition nr 126 och med avslag på motionen I: 973, för sin del anta i utskottets hemställan intaget förslag till lag angående ändring i lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, vilket överensstämde med det i propositionen framlagda förslaget såvitt avsåge 7 §.

Reservationer hade avgivits

1. av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Norrby* (båda fp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av proposition nr 126 och motionen I: 973 för sin del anta det lagförslag som omfattades av utskottets hemställan med den ändringen att 7 § erhöile följande lydelse:

7 §.

Beträffande handlingar, upprättade för myndighets gransknings- eller inspektionsverksamhet eller för anordnande *under myndighets in-seende* av kun-

skapsprov eller *av undersökning där psykolog medverkar*, äger Konungen förordna, att de ej må utlämnas före den avsedda granskningen, inspektionen, *prövningen eller undersökningen; vid upprepad användning må dock handling som upprättats för undersökning där psykolog medverkar ej hemlighållas längre tid än tre år från dagen för undersökningen*.

2. av herrar *Sörenson* och *Nelander* (båda fp), utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! Tillsammans med fru *Segerstedt Wiberg* har jag reserverat mig på en punkt i utskottets utlåtande. Vi reservanter vill vara litet mera återhållsamma med hemligstämpeln än utskottsmajoriteten. Bakom reservationen ligger både principiella och praktiska överväganden.

En av de grundläggande reglerna i svenskt samhällsliv är offentlighetsprincipen, som vi med rätta är stolta över. I andra länder saknas i stor utsträckning motsvarande bestämmelser. Offentlighetsprincipen kan generellt åsidosättas endast av andra ännu mera fundamentala krav, t. ex. krav på den enskildes integritet eller på rikets säkerhet. Begränsade och noggrant reglerade un-

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

dantag från offentlighetsprincipen accepterar vi givetvis för att samhället skall fungera i praktiken. Sådana undantag måste dock vara väl motiverade och inte mer genomgripande än absolut nödvändigt. Detta är en principiell uppfattning som inte bara vi reserverar har; den delas med stor sannolikhet av hela utskottet. Men det kan finnas en viss nyansskillnad där i de konsekvenser man drar av denna principiella inställning.

I proposition nr 126 föreslås bl. a. utvidgade möjligheter till sekretessbeläggning vid psykologiska undersökningar. Där har man att göra med personsekretess, d. v. s. skydd för enskilda människor genom sekretessbeläggning av de ifyllda undersökningshandlingarna, som ofta kan lämna ingående upplysningar om den enskildes personliga förhållanden. Om behovet av *den* sekretessen råder inga delade meningar. Dessutom föreslås instrumentell sekretess, d. v. s. hemligstämpling av själva undersökningsformulären. Den sekretessen skulle enligt propositionen och utskottsmajoriteten gälla utan tidsbegränsning. På den punkten finns det av två skäl anledning att opponera, dels därför att den föreslagna sekretessen inte skall vara tidsbegränsad, dels därför att sekretessen kan omfatta handlingar som är knutna till »psykologisk undersökning», d. v. s. enligt vår mening suddig gränsdragning. Den gränsdragningen innebär nämligen att man kan ge sekretesskydd även åt ganska primitiva och kanske lekmanamässiga undersökningsformer och undersökningar. Resultatet av sådana undersökningar kan sedan ligga som underlag för beslut av livsavgörande betydelse för den enskilda människan.

Redan nu händer det att klåfingriga undersökningsledare sätter beteckningar som t. ex. »Konfidentiellt» på sådana formulär. Man försöker alltså hemligstämpla med metoder som saknar stöd i lagen för närvarande och som t. o. m.

kan strida mot grundlagens anda. När pressen uppmärksammar, granskar och debatterar sådana undersökningar visar det sig ofta att allmänheten inte alltid har fullt förtroende för undersöknings-tekniken, och det beror framför allt på enstaka olämpliga frågor. En sådan granskning kommer naturligtvis att försvåras eller rent av omöjliggöras, om föreliggande lagförslag antages oförändrat. Förslaget om instrumentell sekretess sådant det är utformat i propositionen och enligt utskottsmajoritetens utformning kan definitivt inte anses stimulera en offentlig debatt om psykologiska undersökningar.

Vi reserverar anser att den instrumentella sekretessen skall begränsas dels i tiden, dels till sin omfattning och föreslår därför en tidsbegränsning till tre år samt den inskränkningen, att sekretessen endast skall avse undersökning där psykolog medverkar. Beträffande den senare delen av förslaget ansluter vi oss till det kvalitetskrav på undersökningar som skall få sekretesskydd, vilket uppställts i den departementspromemoria som ligger till underlag för propositionen.

Utskottsmajoriteten uttalar att begreppet »psykolog» inte är vedertaget definierat. Men, herr talman, i kanslihuset ligger ett komplett förslag från dåvarande medicinalstyrelsen om statlig legitimation för psykologer. Enligt uppgift vilar förslaget, som är något år gammalt, i avvaktan på gemensamma nordiska regler. Begreppet »psykolog» torde alltså i dagens läge vara väl definierat, även om definitionen ännu inte är författningsmässigt reglerad.

I propositionen anförs något som är ganska intressant i detta sammanhang. Det heter där att det för närvarande pågår en utredning om förutsättningar och former för psykologiska undersökningar inom statlig och kommunal förvaltning. Man är alltså i färd med att försöka definiera och avgränsa begreppet »psykologiska undersökningar». Det

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar framstår mot denna bakgrund alldeles klart att begreppet »psykolog» i dagens läge är bättre definierat än det i propositionen och av utskottsmajoriteten förordade begreppet »psykologiska undersökningar».

Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till reservationen 1.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Vid konstitutionsutskottets utlåtande nr 23, om ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, har jag fogat en blank reservation.

De s. k. psykologiska proven, om vilkas värde det i övrigt kan råda olika meningar, blir allt vanligare vid bedömning av sökande till viss utbildning eller anställning. Även sådana prov bör enligt lagförslaget ha visst sekretessskydd — detta såväl vad gäller själva formuläret, d. v. s. beträffande den instrumentella sekretessen, som i vad avser de personliga uppgifterna, personsekretessen. Härom råder praktiskt taget inga delade meningar.

I fru Segerstedt Wibergs motion yrkas, att sekretessen för de psykologiska proven skall begränsas till förslagsvis tre år. Jag sympatiserar med detta förslag.

Motionens ändring av uttrycket »psykologisk undersökning» till termen »undersökning där psykolog medverkar» finner jag däremot ej tillräckliga skäl att tillstyrka.

Detta är således motiveringen till min blanka reservation. Eftersom ingen uppdelning skett, kommer jag att avstå från att rösta vid en eventuell votering.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! I stort sett råder enighet i denna fråga. Herr Norrby använde uttrycket »nyansskillnader», och det uttrycker ganska väl det läge som råder på detta område. Vi är alla överens om att så långt det är möjligt upprätthålla offentlighetsprincipen, och vi

slår vakt om den personliga sekretessen. Vi är dock oeniga i fråga om två detaljer. Det gäller först och främst den instrumentella sekretessidens längd.

Låt mig i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att även reservanterna vill ha instrumentell sekretess. Den skall emellertid enligt deras mening endast få räkna i tre år. Vilka skäl har man då för denna gränsdragning? Ja, man menar väl att resultaten efter denna tid skall kunna offentliggöras och bli föremål för öppen debatt. Nu lär inte sådana tester kunna användas under en lång följd av år, men den regel som man nu vill införa betyder att även ett bra test skulle mönstras ut — det skulle inte längre kunna användas. Av ekonomiska skäl är det önskvärt att man kan använda ett test så länge som möjligt, om det visar sig vara bra. Detta har gjort att jag för min del inte har kunnat biträda det motionsvis framförda förslaget om en tidsbegränsning av den instrumentella sekretessen.

Så några ord om den andra punkten, nämligen om det skall heta »psykologisk undersökning» eller »undersökning där psykolog medverkar». Därvidlag hänvisar herr Norrby till att det föreligger förslag från en delegation inom medicinalstyrelsen. Men i lagstiftningsarbetet måste vi väl följa den regeln att vi först antar en författning, som reglerar psykologbegreppet, och därefter för in detta begrepp i den lagstiftning det är fråga om. Herr Norrby går den motsatta vägen: han vill att vi skall använda ett begrepp som inte är fastslaget. Det skulle kunna leda till stora besvärligheter. Jag ber att få illustrera med några exempel.

Betyder detta med »undersökning där psykolog medverkar» att denna psykolog skall utföra undersökningen eller räcker det med att han har konstruerat det test som utnyttjas? Vilka krav skall man ställa på psykologen? Skall han vara filosofie licentiat i psykologi eller skall det räcka med att han har

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

psykologi i filosofie kandidat-examen? Detta borde man klara ut innan man för in begreppet »undersökning där psykolog medverkar».

I övrigt tycker jag att skillnaderna är så små att jag inte behöver ta upp tiden med att närmare gå in på olika detaljer, utan jag ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! I reservationen finns en mening som jag skall be att få citera: »Åtskilliga frågeformulär och undersökningar av ganska primitivt slag, som uppgjorts utan sakkunnig medverkan, kan härigenom okontrollerat användas vid anställningsförfarande och i andra sammanhang.» Det finns — för att exemplifiera vad det kan röra sig om vid en utvidgad sekretessbeläggning — ett frågeformulär, uppgjort av militärpsykologiska institutet, som ovanligt väl passar in i denna beskrivning och röjer en frågvishet som bör hållas i styr och inte skall kunna sekretessbeläggas instrumentellt. Nu lär militärpsykologiska institutet motivera sina stundom t. o. m. enfaldiga frågor med att inskrivningsmyndigheterna bättre kan bedöma den värnpliktiges möjligheter att klara tjänstgöringen med ledning av de svar som han kan ge på frågorna. Men där kommer då den personliga integriteten in i bilden. Hur blir det med den? Det förefaller som om man, när man gör upp sådana här frågeformulär som man vill sekretessbelägga, vore tämligen blind för individens rätt att skydda sin rent personliga sektor för samhällets insyn.

Nu kan sägas, att ingen är skyldig att besvara frågorna, ingen kan tvingas att göra detta. Men en sådan invändning är väl föga värd. Och den som till äventyrs skulle vägra att svara kan bli misstänkt för att ha något att dölja.

Den springande punkten är alltså frågan, om individen blir kränkt eller ej. En blivande värnpliktig skall exempel-

vis inte uppmanas att avslöja för inskrivningsmyndigheten att han har en mor som snygsuper och en far som har dåliga nerver och aldrig kunnat sköta pengar. Jag har den uppfattningen, att de militära organen kan göra en bra soldat av honom och kanske t. o. m. lyckas bättre om de inte vet detta om honom.

Jag menar, att dylika frågeformulär egentligen över huvud taget aldrig borde få komma till användning. Under alla förhållanden bör de inte kunna sekretessbeläggas och permanentas, t. o. m. på obegränsad tid. Om den offentliga debatten och kontrollen försvinner i detta sammanhang, är verklig fara å färde. Här borde egentligen inte finnas någon sekretess alls. Det är inte nödvändigt för användning av formulären — om man nu skall använda dem, vilket jag inte tycker. Frågornas karaktär är sådan, att handlingarna inte förlorar sin användbarhet, även om de inte är sekretessbelagda.

Det finns ingen annan möjlighet för mig att åtminstone till en del ge uttryck för min uppfattning än att ansluta mig till reservationens yrkande om begränsning av sekretessen. Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen!

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Även jag kommer att rösta för reservationen, men jag gör det enbart därför att det inte finns något yrkande med utsikt till bifall som går ut på avslag på propositionen i den del som rör den instrumentella sekretessen. Enligt min mening borde propositionen i den delen ha avslagits utan nämnvärd tvekan.

Det finns, herr talman, grovt schematiserat tre typer av frågor eller prov i de tester vi här diskuterar. För det första finns prov av ren kunskapskaraktär: man testar försökspersonens orientering — kunnighet — kanske oftast med hjälp av frågor inom området nutidsorientering, aktuell orientering osv. För det

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

andra finns ett slags psykiska färdighetsprov: försökspersonen får försöka hitta dolda samband i egendomliga serier av siffror, i geometriska figurer o. d. för att därmed visa sin kvicktänkt-het och allmänna psykiska händighet. För det tredje finns de ofta mycket in-trikata personliga frågorna. Herr Nord-strandh har gett några exempel. Jag skulle kunna ge många fler. Det är lätt att ur föreliggande material dra fram exempel som, om man ville vara elak, verkligen skulle ställa hela verksamheten i en egendomlig dager, men jag skall inte göra det, i varje fall inte tills vidare.

Det är uppenbart att det inte spelar någon som helst roll för försöksresulta-ten om den prövade redan i förväg i detalj skulle känna till de frågor som gäller det personliga området. Det för-hållandet att mor smygsuper eller far har dåliga nerver ändras inte — och heller inte svaret på frågorna — av att försökspersonen känner till frågorna i förväg. Snarare skulle man kunna vänta att svaren, om samarbetsvilja finns, blir fullständigare och bättre efter en viss förberedelsestid.

Händighetsproven, som jag tillåter mig kalla dem, påverkas knappast hel-ler. Sådana prov finns i obegränsat an-tal vid det här laget. Vem som helst av oss kan gå in i en bokhandel och köpa hundratals prov att öva på. Experterna som gör proven har tillgång till hur många som helst. De skulle som i ett lot-teri kunna dra ett prov ur högen minu-terna innan testningen skall börja.

Däremot är det alldeles klart att kun-skapsprov inte skall vara kända i för-väg av den som skall genomgå provet. Det vore lika tokigt som att publicera studentuppgifterna i matematik några dagar innan provet skall genomgå. Det gör vi inte heller. Men, herr talman, dessa uppgifter är redan sekretessbe-lagda och skyddade. De kan i dag icke kommas åt förrän provet är i gång. Man är alltså tryggad mot att försöksperso-

nerna själva känner till dem. Vad göres oss mera sekretess behov än detta?

Det sägs att detta är en ekonomisk fråga. Herr Johansson i Trollhättan me-nar att det blir billigare om man kan använda samma test några år längre, t. o. m. längre än tre år. Javisst, men när, herr Johansson, har vi i Sveriges riksdag gått med på att allvarligt in-skränka offentlighetsprincipen för nå-gon ganska bagatellartad ekonomisk vinnings skull? Den är bagatellartad, ty det är sällan man använder ett test läng-re än tre år.

Herr talman! Vi rör oss här på ett om-råde som är mycket viktigt för den en-skilda människan och håller på att bli allt viktigare. Hur har vi inte i denna kammare diskuterat skolans betygssätt-ning, absoluta betyg och relativa betyg? Vi har gjort det med stor energi och stort intresse — med all rätt — och vi har vid våra debatter haft allt material tillgängligt. Allt som finns att veta om betygssystemet har vi kunnat veta. Des-sa psykotekniska prov och test av alla möjliga andra slag håller på att bli kan-ske ännu viktigare för människors fram-tid än skolbetygen. Det är inte många områden i livet man kan komma in på utan att i något sammanhang genomgå ett sådant prov. De är avgörande för människors hela framtid. Hur de utfor-mas är verkligen inte någonting som bör hållas hemligt ens till någon aldrig så liten del.

Det är en ytterligt angelägen offentlig uppgift att ordentligt få diskutera och genomlysa vad som här sker. Vi vill ha rätt att göra det, och när vi gör det vill vi ha materialet på bordet. Jag skulle inte vilja vara med den dag — som all-deles säkert kommer — då problemet kommer upp på nytt därför att någon osedvanligt enfaldig fråga har blivit ställd och man undrar om människor verkligen skall få lov att malträteras på det sättet. Det uppstår en debatt om huruvida det skall få gå till så, och då svarar psykologerna som genomfört pro-

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

vet: »Nej, det där är inaktuellt. Ni fick inte tag i materialet förrän det var tre år gammalt. Sådana frågor ställer vi inte numera, så den debatten är slut.» Tack, säger jag, kan jag få se på de färska proven? »Nej, de är hemliga i tre år.» En sådan debatt kan vi inte föra. Vi måste ha rätt att ta del av detta material.

Till sist, herr talman, märk väl: Här står jag med ett par frågeformulär i handen, båda från militärpsykologiska institutet. Det finns många fler. I dag är de offentliga. Det finns inte ett enda exempel angivet på att något skadligt har hänt på grund av denna offentlighet. Ingenstans i materialet har jag kunnat hitta ett exempel på att något prov har äventyrats eller att resultatet har blivit dåligt därför att handlingarna har varit offentliga och det har varit möjligt att få ut dem i förväg. Vi har alltså en offentlighet som, såvitt jag förstår, har fungerat bra och utan skadeverkningar. Vad finns det då för anledning att ytterligare inskränka den?

Jag skulle, herr talman, helst ha sett att vi hade kunnat rösta för avslag på hela sekretessförslaget i den del det gäller instrumentell sekretess om formulären; personsekretess är något helt annat, och mot den har jag inga invändningar. Instrumentell sekretess om formulären vill jag emellertid inte vara med om. Jag nöjer mig, herr talman, i dag med att föreslå bifall till fru Segerstedt Wibergs reservation, som åtminstone något begränsar eländet.

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! På sidan 18 i propositionen 126 säger departementschefen följande: »En nyligen tillsatt utredning skall närmare undersöka förutsättningarna och formerna för användningen av psykologiska undersökningsmetoder inom både statlig och kommunal förvaltning. Denna utredning kommer även att behandla sådana frågor som om begränsningar måste uppställas beträf-

fande utnyttjandet av tillämpad psykologi i tjänstetillsättningsärenden med hänsyn till regeringsformens föreskrift om förtjänst och skicklighet som exklusiva anställnings- och befordringsgrunder.»

Det betyder att begreppet psykologisk undersökning ännu inte är utrett och definierat. Beträffande begreppet psykolog har man däremot ett fullständigt utredningsmaterial, och enligt tillgängliga uppgifter vilar frågan alltså i avvaktan på gemensamma nordiska bestämmelser, någonting som enligt uppgift också skulle bli klart under innevarande höst.

Om riksdagen bifaller reservationen innebär detta att Kungl. Maj:t har fullständigt underlag för att omgående definiera begreppet psykolog entydigt och klart. Det har t. o. m. gått så långt, att man i tidningarna kan se platsannonser om skolpsykologer i vilka man såsom kompetenskrav föreskriver »enligt Kungl. Maj:ts anvisningar för psykolog (fil. lic.)». Här rör det sig förmodligen om en feltolkning av någon promemoria eller tidigare utredning, varav man dragit ut konsekvenserna litet för långt, men exemplet visar ändå hur pass vedertaget psykologbegreppet är i praktiken.

Just behovet av den instrumentella sekretessens begränsning belyses ganska väl av kompetensutredningens nyligen avlämnade delbetänkande, vari starkt ifrågasättes psykologiska tests värde som prognosinstrument vid urval för högre utbildning. Man ifrågasätter för övrigt även betygens prognosvärde och resonerar en hel del om dessa frågor. Frågan om de psykologiska provens värde och lämplighet är alltså under debatt. En alltför omfattande instrumentell sekretess skulle begränsa möjligheterna att genom en sådan offentlig debatt vidareutveckla de psykologiska undersökningarna, den teknik som användes i samband med dessa o. s. v., och försvåra utsikterna att få en förankring

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar och ett förtroende hos allmänheten för dessa undersökningsmetoder, vilka otvivelaktigt har stort värde men som kan få ett ännu större värde.

Jag finner alltså, herr talman, att vi reservanter faller tillbaka på en mera vedertagen definition när vi föreslår begreppet »undersökning där psykolog medverkar» än propositionen och utskottsmajoriteten, som föreslår uttrycket »psykologisk undersökning».

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Jag vill bara helt kort meddela, att även jag ämnar stödja reservationen. Jag sällar mig till de talare som här har sagt att det inte bör finnas några inskränkningar i offentliggörandet av sådant material.

Frågeformulär som är författade av klåfingriga psykologer har ofta irriterat allmänheten och med rätta riktat strålkastarna mot frågor av skum karaktär. Jag kan hänvisa till den interpellationsdebatt i denna kammare som var föranledd av en psykologisk enkät vid Fredhälls övningsskola, då till yngre elever hade ställts frågor, som med rätta på det starkaste upprörde allmänheten. Dåvarande statsrådet Edenman framhöll i sitt svar att undersökningarna hade berört »sådana förhållanden som det med hänsyn till deltagarnas ålder och utvecklingsstadium måste anses uppenbart olämpligt eller för den enskilde skadligt att avhandla».

Man kan faktiskt fråga sig: Hur opsykologiska får psykologer egentligen vara? Vi måste behålla, och helst även förstärka, offentlighetens ljus över sådana handlingar och inte släcka det.

Därför, herr talman, kommer jag att rösta för reservationen¹. Den är dock något bättre än vad utskottsmajoritetens förslag är.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det är mycket lätt att från en talarstol ironisera över psykologiska prov. Om man bryter ut en

fråga ur dess sammanhang, träder den fram i en mycket löjlig dager.

Naturligtvis ställs det också enkliga frågor, men i dag har vi inte att ta ställning till i vilken utsträckning vi skall tillämpa psykologiska testmetoder. Till den frågan får kammaren anledning att återkomma.

Utskottet skriver på den punkten klart och tydligt — för undvikande av missförstånd skall jag rent av citera utskottet: »Utskottet saknar anledning att i här förevarande sammanhang ingå på bedömning av frågan om de psykologiska provens tillförlitlighet och användbarhet för sitt ändamål, men utskottet förutsätter att dessa spørsmål liksom frågans samband med de gällande befodringsgrunderna inom allmän tjänst närmare prövas sedan den utredning, som tillsatts för övervägande av hithörande problem, framlagt resultatet av sitt arbete.»

I dag gäller det i vilken utsträckning man skall ha en instrumentell sekretess i fråga om de psykologiska prov som för närvarande pågår. Ingen har under debatten yrkat på att dessa skall upphöra. Ingen har heller dragit konklusionen att det skulle råda fullständig offentlighet på detta område. På mig gör det ett ganska egendomligt intryck att man håller anföranden, som pekar mot att all sekretess på detta område är felaktig, men sedan yrkar man bifall till ett förslag som inför en sekretess på tre år. Här borde man egentligen göra ett annat val. Betraktar man sekretessen som så ytterst skadlig på detta område bör man väl förhindra den helt och hållet och inte ha den ens under tre år.

Såvitt jag fattade herr Carlshamre rätt menade han att denna treårsgräns rent av skulle innebära vissa svårigheter, ty psykologer skulle kunna hävda att denna gräns ligger utom det tidsområde där det finns möjligheter till insyn. Det visar hur besvärlig denna gränsdragning på tre år är. När jag haft att ta ställning till detta spørsmål har jag dragit den

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

konklusionen att man antingen får ha en allmän begränsning, som naturligtvis skall vara ytterst försiktig, eller också får man ha fullständig frihet på detta område.

Då kommer vi fram till frågan: Vad finns det för anledning att göra en begränsning? Kan det finnas skäl för ett sekretessbeläggande? Låt oss utgå ifrån vad vi alla är överens om, nämligen att man när det gäller kunskapsprov skall iakttaga sekretess. Herr Carlshamre gav nyss ett utmärkt exempel på detta. Men är skillnaden mellan kunskapsproven och de psykologiska proven så stor, att man inte skall tillämpa sekretessbestämmelser när det gäller den sistnämnda typen av frågor? Visst finns det skillnader, men enligt min mening är dessa inte så stora att de motiverar att man behandlar frågorna på olika sätt. Om man skall ha sådana prov är det väl riktigt att samtliga som undervår dessa skall möta dem på lika villkor. En del skall inte ha haft möjlighet att studera dem på förhand, medan andra möter dem för första gången. Visserligen kan man säga att de förra inte vinner så mycket på att på förhand läsa igenom dessa testlistor, men å andra sidan kan de ändå få en bättre bild av hur dessa prov ser ut än de andra som inte skaffat sig dessa testlistor utan möter materialet för första gången.

Herr Carlshamre var kritisk mot min reflexion att man skulle få ökade utgifter om man tidsbegränsar ett testschema. Ja, naturligtvis var detta från min sida inte något väsentligt argument, men jag är litet förvånad över att en företrädare för ett parti, som ständigt för sparsamhetens talan, nu stiger upp här i kammaren och bagatelliserar detta och tycker att det inte är något att fästa avseende vid.

I själva verket kommer den ordning som genomförs om propositionen bifalles att öka insynen på detta område. Som var och en förstår gäller sekretessbestämmelserna enbart de statliga myn-

digheterna och inte de privata företagen. Ett privat företag kan utföra sådana tester. Det materialet är helt hemligt. Företaget kan lämna ut det men ingen kan fordra dess utlämnande. En statlig myndighet kan utnyttja ett privat testinstitut. Proven ligger då hos detta institut. På grund av nuvarande sekretessregler finns det risk för att man begagnar sig av denna möjlighet. Om propositionens förslag genomförs kan undersökningarna utföras direkt av myndigheterna med resultatet att man i förhållande till nuläget får ökad insyn i materialet.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Det är kanske inte så stor skillnad mellan kunskapsprov och psykologiska prov men det är, herr Johansson i Trollhättan, den lilla skillnaden att helt avgörande för resultatet av ett kunskapsprov är om den prövade känner eller inte känner frågan i förväg. För de psykologiska frågor på vilka exempel lämnats är detta likgiltigt. Svaret på frågan om mor super blir detsamma antingen man får en timme, en månad eller ett år på sig. Detta är en liten men i detta sammanhang väsentlig skillnad.

Sedan säger herr Johansson i Trollhättan att vi ännu inte har bestämt oss för i vilken utsträckning vi skall använda psykologiska prov av olika slag. Nej, just det, vi har inte bestämt oss. Vi skall ta ställning så småningom till den frågan. När vi tar den ställningen önskar jag just att vi skall kunna göra det på grundval av ett fullständigt material. Vad skulle vi ha sagt om man hade bett oss besluta om principerna för skolans betygssättning men dessa principer hållits hemliga för oss? Hur skulle vi ha reagerat om man hade sagt: Fatta ert beslut, men ni får inte veta hur betygssättningen går till. Det är detta man begär att vi skall göra nu, om vi skall besluta om användning av psyko-

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

logiska prov utan att få veta hur dessa prov är utformade.

Jag anser att vi bör få veta detta i detalj, ty här är det nödvändigt att inte bara veta hur ett prov anordnas, hur man placerar människor i en sal, hur många frågor som ställs, hur lång tid proven tar och hur man bedömer resultatet, utan vi måste få veta hur frågorna är utformade. Det är absolut nödvändigt för att vi skall kunna ta ställning till om det är vettigt eller inte att använda detta instrument. Det är den rätten vi kommer att berövas om formulären sekretessbeläggs.

Jag upprepar: Det finns inga meningsskiljaktigheter angående personsekretessen. Vi vill alla skydda de uppgifter som människor tvingats lämna ifrån sig med hjälp av sådana här intrikata formulär. Men innan några uppgifter är ifyllda måste formulären vara offentliga.

Jag vill än en gång understryka att de i dag är offentliga. Vi har rätt att få ut dem, tidningar kan begära att få ut dem och har också gjort det. I många år har tidningarna haft tillgång till materialet. Men har ni sett någon tidning publicera en frågeserie innan den skall användas? Det är inte så det går till. Hela vår tryckfrihetslagstiftning, vår sekretesslagstiftning, bygger helt enkelt på ett förtroende. Man räknar med att de som skall handskas med materialet gör det med ansvar. Det får man räkna med även här. Självklart skulle den svenska pressen sedan flera år tillbaka ha kunnat fördärva allt vad prov heter genom att publicera frågelistorna i förväg. Men man gör helt enkelt inte på det sättet, och man kommer inte att göra det i fortsättningen heller.

Vi har enligt min mening en grad av offentlighet som är väl avvägd. Kunskapsproven är skyddade precis på samma sätt som andra examensprov tills provet är i gång, och de som skall provas är ordentligt instängda så att de inte kan komma åt några extra hjälp-

medel. Vi har skydd för personsekretessen — detta kan behöva stärkas ytterligare, och det gör vi. Men den instrumentella sekretessen är väl avvägd som den är och behöver inte utvidgas.

Det har egentligen inte anförts något annat skäl för en utvidgning än att det skulle bli mindre jobb för psykologer om de inte behövde göra nya tests och litet billigare om inte så många tests behövde göras. Detta är ett svagt skäl — ännu svagare därför att proven i de delar där de möjligen kunde behöva någon form av sekretess redan nu görs om ganska ofta. Jag är inte alldeles övertygad om att detta skäl gäller ens för de s. k. kunskapsproven, eftersom dessa inte har samma karaktär som i studentexamen. De är inte något test på gamla skolkunskaper, utan det är oftast frågan om orientering i nuvärlden. De kunskaper man förutsätter är tidningsläsarkunskaper och liknande, och dessa är så aktuella, att testet för att vara bra egentligen borde göras om vartenda år i alla fall; vad tjänar det till att som prov på aktuell orientering ställa frågor som är tre, fyra, fem år gamla? Det gör man inte heller.

Men, all right, det skall inte råda någon tvekan — vi skall gärna skydda kunskapsproven, men de andra proven behöver inget skydd.

Det är klart, herr Johansson i Trollhättan, att det kan synas egendomligt att rösta för en treårig sekretess, när man inte vill ha någon alls. Men det är ju så i den här riksdagen att vi, om vi vill komma någonstans, bör akta oss för att splittra oss för mycket. Jag har stor tilltro till Sveriges riksdags återhållsamhet när det gäller att sekretessbelägga det ena området efter det andra. Jag tror att det råder mycket stor tvekan, huruvida Kungl. Maj:t bör tillmötesgå i detta fall. Vem vet, vi kanske kan vinna åtminstone detta lilla — att få, som jag uttryckte det förut, eländet något begränsat. Men i varje fall min erfarenhet säger mig, att möjligheterna

Ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar inte ökas om vi splittrar upp oss på flera alternativa yrkanden. Därför har jag anslutit mig till det yrkande som är något bättre än utskottsmajoritetens.

Herr **NORDSTRANDH** (h):

Herr talman! Det har då och då framskymtat i debatten, att det skulle vara omöjligt att skilja mellan olika slag av test och frågeformulär. Det medges, att det kan finnas ett och annat grännsfall, men det ankommer ju på den som gör upp test- och frågeformulären att bestämma sig för vad han vill fråga om och ta reda på. Sådana grännsfall behöver alltså egentligen inte uppstå. Man kan, menar jag, med full säkerhet skilja mellan å ena sidan kunskaps-test och psykotekniska test — eller anlagstest, om jag får kalla dem så — och å andra sidan enkla frågeformulär av mer allmän, ibland rent personlig karaktär. Det är de senare testen vi vill komma åt i detta sammanhang. Om de till äventyrs skulle komma att användas — jag upprepar nu vad jag tidigare sagt — så kan de besvaras av den tillfrågade utan att hans eventuella förhandskunskap om den är till förfång. Det kanske t. o. m. i några fall vore bra att han var förberedd på frågorna. De frågor jag sett på ett formulär är av sådan överraskningskaraktär, att de kan förleda den som blir tillfrågad att helt enkelt svara fel. Ett behov av instrumentell sekretess föreligger enligt min mening över huvud taget inte när det gäller dessa frågeformulär av allmän, ja, rent personlig karaktär.

Herr **JOHANSSON** i Trollhättan (s):

Herr talman! Man argumenterar som om vi inte hade psykologiska prov i det svenska samhället. Men vi vet ju alla att sådana förekommer. Det gäller då att ta ställning till hur man skall utforma sekretessreglerna. Den avgörande skillnaden mellan den syn som jag företräder och den som de båda föregående talarna representerar är helt enkelt den,

att de utgår ifrån att det är likgiltigt om den som genomgår sådana prov har sett dem på förhand eller inte. För min del betraktar jag det ingalunda som likgiltigt. Om man inte iakttar sekretessbestämmelser råkar man i den situationen att en del som testas har haft möjlighet att på förhand sätta sig in i materialet medan andra inte haft det. Därmed anklagar jag inte tidningarna för att publicera materialet; det är ju uppenbart att det finns andra möjligheter att släppa ut materialet och låta dem som skall genomgå sådana prov på förhand preparera sig för dem.

Den stora skillnad mellan kunskapsprov och psykotekniska prov, som man här hävdar finns, existerar enligt min mening inte. Därtill kommer den omständigheten att det i det svenska samhället föreligger en annan skillnad som man inte vill diskutera; låter man ett enskilt institut utföra proven kan institutet hemlighålla materialet hur länge som helst medan handlingarna däremot är offentliga om testen utförs inom statliga organ. Det är därför vi behöver den bestämmelse som föreslås i propositionen.

Herr **NORDSTRANDH** (h):

Herr talman! Är det frågor av denna lydelse, som herr Johansson i Trollhättan vill sekretessbelägga på obestämd tid: Hur ofta har din mor respektive far använt alkoholhaltiga drycker? Har någon i din familj tagit medicin för nerverna — mor, far eller någon annan? Hur anser du att din mors uppfostran av dig har varit?

Vad finns det för anledning att sekretessbelägga dessa frågor, som för övrigt är enfaldiga?

Herr **CARLSHAMRE** (h):

Herr talman! Det är inte alls omöjligt eller ens svårt att på förhand dra en gräns mellan de kunskapsprov som behöver vara sekretessbelagda och de övriga prov som inte behöver vara det.

Viss offentlighet i riksdagens utskott

Regeringsrätten har för inte alls länge sedan gjort det i ett överklagandemål, då man klart deklarerade att kunskapsprov och andra test skall skiljas åt. De senare — alltså andra test — är offentliga handlingar men kunskapsproven är det inte. Det är vad som gäller nu, och därigenom har vi enligt min mening tillräcklig sekretess.

Visst florerar, herr Johansson, mängder av sådana här prov i vårt samhälle, både inom den enskilda och inom den offentliga sektorn. Men det är ju så att det är den offentliga sektorn vi diskuterar när vi över huvud taget diskuterar offentlighet och sekretess här i riksdagen; offentlighetsprincipen gäller allmänna handlingar och inte enskilda. Den offentliga användningen av sådana här test, alltså användningen på det statliga och det kommunala området, är emellertid så stor att om vi bara får tillgång till det materialet så har vi ett material som är tillräckligt stort för att vi skall kunna bedöma frågan, när vi skall ta ställning till den ytterligare användningen av sådana här kunskapsprov. Det enda vi i dag kan syssla med är de test och prov av olika slag som görs genom myndigheternas försorg. Jag har icke på något sätt blivit övertygad om att det är nödvändigt med en utvidgning av sekretessen. Det är tämligen bra som det är.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Norrby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av fru Segerstedt Wiberg och herr Norrby.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Norrby begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 147 ja och 51 nej, varjämte 16 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6

Viss offentlighet i riksdagens utskott

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av motioner angående viss offentlighet i riksdagens utskott.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Endast några ord i anledning av att jag till utlåtandet fogat en blank reservation. Jag vill erinra om att så sent som vid fjolårets riksdag diskuterade vi denna fråga med anledning av en motion. Det enda nya som har inträffat är att motionärerna återkommit, och jag skulle nästan vilja våga påståendet, att man ifrån motionärernas sida missbrukat rätten till tryckning av en motion, i det att detta ändå begränsade ämne upptar icke mindre än 29 trycksidor i den här föreliggande motionen, där det faktiskt inte har framkommit något som helst nytt sak-

material, även om det förhåller sig så, att någon av motionärerna har besökt det land i väster som tillämpar dessa metoder. Det har man ju gjort i annat sammanhang också, inte minst kom det till uttryck i höstens valrörelse.

Jag vill erinra om den remissdebatt vi hade här för några dagar sedan, då statsministern erinrade om den film som visade hur ett amerikanskt val tillgår. Jag vill säga att man inte blev imponerad av amerikanska metoder, allra minst på detta område.

Man bör ha i minnet att parlamentet i Förenta staterna inte har den ställning som riksdagen har i vårt land. Man har där ingen parlamentarism. Man har en helt annan utskottsorganisation och över huvud taget ett helt annat sätt att arbeta i parlamentet. Är det någonting som den svenska riksdagen har anledning att vara stolt över och som föranleder besök och beundran från främmande länder, så är det det svenska utskottsväsendet, utskottens sätt att arbeta under ansvarsmedvetna former, varvid stor saklighet gör sig gällande.

Jag är personligen övertygad om att införande av den ordning som motionärerna här förordar, d. v. s. att i utskottsbehandlingen föra in radio och TV, sannoligen inte skulle främja sakligheten i debatten utan tjäna helt andra syften. Redan nu har ju utskotten möjlighet att tillkalla experter och sakkunniga vid ärendenas behandling. Det är inte det striden står om utan om på vilket sätt offentligheten skall få del av de i utskotten förekommande debatterna.

Motionärerna har uppenbarligen ett mycket starkt PR-intresse. Det skulle i många fall leda till att man i utskotten mindre kom att diskutera sakfrågan än förhandlingsordningen, sålunda frågan om vilka som skulle inbjudas till dessa jippon och vilka intressen som skulle få göra sig gällande i samband med en offentlig diskussion, s. k. utskottsfröför. Det skulle också enligt mitt bedömande leda till att intresset för debat-

Viss offentlighet i riksdagens utskott terna här i kammaren skulle minska väsentligt, i det att massmedia redan före dessa debatter skulle ha meddelat allmänheten praktiskt taget allt det material som finns i sakdebatten.

Inte minst från motionärernas sida görs det nu gällande att utskottets ställningstagande närmast är ett uttryck för konservatism — i varje fall fick jag det intrycket vid läsningen av en i dag här i Stockholm utkommande tidning. Om man betecknar det som konservatism att inte vilja ändra för ändringens skull och utan att det fyller något ändamål, vill jag gärna erkänna att jag i dessa stycken är konservativ. Enligt mitt förmenande har motionärerna inte påvisat att det tillkommit något nytt i denna diskussion, och detta är också anledningen till den blanka reservation som jag fogat till utlåtandet. Jag tycker att den sista meningen i utskottsutlåtandet skulle ha haft en annan formulering, nämligen fjolårets, där det framhölls att utskottet inte fann skäl till utredning och där det hemställdes att motionerna skulle avslås.

Herr talman! Jag har inget yrkande men har gärna velat framföra dessa synpunkter.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Herr Adamsson har tydligen den föreställningen att, om vi öppnar utskottsförhandlingarna och sprider litet ljus i de dunkla utskottsrummen, det skulle leda till allvarlig skada för riksdagens anseende. Om man har den låga uppfattningen om riksdagsmännens sätt att agera vid de tilltänkta utskottshearings förstår jag att herr Adamsson kan hysa dessa farhågor.

Jag har emellertid en annan bedömning, ty jag tror att hearings i den svenska riksdagen skulle kunna bli just det som vi syftar till, ett utbyte av saklig information och ett djupare inträngande i argument och bevekelsegrunder bakom de förslag som utskotten har att ta ställning till. Det finns exempel på

Viss offentlighet i riksdagens utskott

dåliga utskottshearings i USA liksom det finns annat som vi ogillar där, men det finns också exempel på dåliga utskottssammanträden i Sverige. Detta kan dock inte vara ett skäl att avstå från att föra den konstitutionella debatt som det här ändå är fråga om.

Förra året skrev vi en motion på en och en halv sida om detta spörsmål. Den avfärdades av utskottet på fem rader. En av utskottets ledamöter betecknade i kammardebatten det hela som ett hugskottsliknande förslag. OK, tänkte vi, då får vi väl förklara oss tydligare. I år har vi alltså skrivit en motion på 29 sidor där vi dels redogör för det amerikanska hearingssystemet, eftersom det egentligen utvecklats endast i USA, dels diskuterar hur hearings skulle kunna utformas för den svenska riksdagen. Det försöket har utskottet avfärdat på sju rader och det enda nya — det är det som också gjort utlåtandet en mening längre — är att utskottet anser att grundlagberedningen är oförhindrad att ta upp saken om så skulle önskas.

Med de små anspråk man måste ha får det kanske betecknas som ett fall framåt för vårt förslag. I varje fall har utskottet tydligen inte ansett uppslaget vara helt orimligt, ty då hade man väl inte ifrågasatt att grundlagberedningen skulle diskutera saken. Men vad är det som gör att konstitutionsutskottet i detta som i så många andra fall är helt obenäget att självt tycka någonting i konstitutionella frågor? Det hade väl ändå varit motiverat att diskutera varför man i utskottet är så negativt inställd till denna tanke i stället för att på några rader förklara att saken inte förtjänar något närmare övervägande.

Vi har föreslagit utskottshearings — jag är ledsn över att det ännu inte finns någon bra svensk översättning — därför att vi tror att det skulle vara ett sätt att stärka regeringens kontrollerande makt och bidra till att få den politiska debatten mera sakinriktad. Tanken med att ha offentliga hearings

här i riksdagen är att man därigenom kan ge utskotten bättre möjligheter att pröva hållbarheten i förslag från regeringen och i enskilda motioner och partimotioner. Det bakgrundsmaterial som nu finns i form av offentliga utredningar, remissvar, petitaskrivelser från organisationer och myndigheter etc. skulle enligt vår tanke kompletteras med inträngande utfrågningar av de uppgiftslämnare som står bakom den skriftliga informationen. Däremot är det inte meningen att utfrågningen i utskotten skulle vara en upprepning i sammanfattande form av de informationer som redan lämnats. Syftet är att ge utskottets ledamöter en möjlighet att granska och väga de informationer som lämnas samt att komplettera dem med uppgifter som man tycker saknas eller upplysningar om förhållanden som har tillkommit. Den målsättningen innebär naturligtvis att hearings i den svenska riksdagen skulle få en väsentligt mindre central ställning än de har i USA, där man ju också saknar det parlamentariska systemets möjligheter att i kamrarna föra diskussioner mellan riksdagens och regeringens ledamöter.

Vi tror att hearings skulle vara ett värdefullt inslag i den svenska riksdagen, och det är framför allt tre egenskaper hos systemet som vi anser värdefulla: *mundligheten, offentligheten och frågeformen*. Som vi framhåller i vår motion är det ofta så att man efter genomläsning av den skriftliga redovisning man får innan ett ärende skall avgöras har behov av att ställa kompletterande frågor. Man har ofta framför sig flera motstridiga uppgifter och synpunkter, och man har intresse av att konfrontera uppgiftslämnarna — det kan vara en departementschef, ett ämbetsverk eller en organisation — med frågor om vad de egentligen menar, vilka grunder de har för sina slutsatser och vilken vikt de tillmäter sina rekommendationer etc.

Så sker ibland vid de föredragningar

som har förekommit i utskotten, men en viktig skillnad är att det system vi föreslår innebär möjlighet att också inkalla regeringsledamöter samt att hela förfarandet skall vara offentligt. Vidare går man då också in för en annan form, där initiativet mer än nu ligger hos utskottsledamöterna och där hela arbetet går ut på att ställa frågor och följdfrågor till dess att man fått fram de upplysningar som går att få fram.

Jag tror att just denna frågeform är en väsentlig förbättring jämfört med det nuvarande systemet.

Som jag tidigare framhöll brukar man ibland som skäl mot utskottshearings säga att vi ju har möjligheter att här i kammaren ställa frågor till statsråden, både inom ramen för frågeinstitutet och genom att interpellera samt dessutom genom att delta i de allmänna debatterna. Men den invändningen tar bara sikte på de hearings som skulle gälla regeringsledamöterna i utskotten, inte på de andra.

Men även i det avseendet tycker jag invändningen faller. Inom frågeinstitutets ram har vi inte möjligheter att ställa de upprepade följdfrågor som är det kännetecknande vid hearings. Detsamma gäller i någon mån för interpellationsdebatterna och de allmänna diskussionerna. Alla vet att det i dessa är lätt för den som är trängd — på vilken sida vederbörande än står — att undvika att svara på framställda frågor t. ex. genom att tala om något annat. Ett sådant undanglidande blir givetvis ohållbart i en utfrågning, allra helst om den är offentlig.

Med detta har jag velat kritisera de diskussioner vi har i kammaren inom fråge- och interpellationsinstitutets ram. Tvärtom tror jag att båda dessa typer av diskussioner behövs. Debatten i våra kamrar är mest en åsiktsredovisning medan det som vi syftar till med utskottshearings är en sakredovisning.

Tanken att göra utskottsförhören offentlig ansluter till en värdefull svensk

Viss offentlighet i riksdagens utskott

tradition. Offentligheten har hos oss blivit en så djupt rotad företeelse att det inte längre är principen utan undantagen som behöver motiveras. Därmed har jag naturligtvis inte avsett att underkänna behovet av slutna utskottsförhandlingar. Dessa möjliggör för utskottens ledamöter att föra fram idéer och uppslag utan att binda sig. Arbetsformen innebär också att man underlättar möjligheterna att komma fram till kompromisser. Men argumenten för hemliga överläggningar i utskotten är långt ifrån lika starka när det gäller den del av utskottens arbete som syftar till att skaffa fram sakmaterial. Det är också för den delen av utskottens arbete som hearings skulle förekomma.

Självfallet måste undantag göras för militära och andra angelägenheter, som måste hållas hemliga, men det finns knappast något skäl att ha hemligstämpel på de andra ärendena, och de är ju ändå de flesta. Det måste i själva verket vara ett allmänintresse att vi ger människorna en möjlighet att se vilka sakargument som ligger bakom utskottens ställningstaganden, som också utgör underlag för diskussionerna i kamrarna. Jag tror också att offentligheten vid utskottsförhören kan verka som korrektiv mot felaktiga eller ofullständiga uppgifter. Möjligheterna till inträngande frågor och motfrågor minskar riksdagens beroende av experter och ämbetsverk.

I själva verket är behovet av att minska detta beroende en mycket viktig anledning för oss att diskutera olika reformer i syfte att stärka de politiska församlingarnas ställning. Offentliga utskottshearings är naturligtvis ingen patentlösning av problemet, men jag tror att de skulle ge riksdagen och allmänheten en ny möjlighet att tentera experterna på deras förslag till lösningar av skilda samhällsproblem och att ställa experter, med olika uppfattningar om hur frågor skall lösas, mot varandra.

Förslaget skulle också stärka riksdagens

Viss offentlighet i riksdagens utskott

gens ställning i förhållande till regeringen, vars medlemmar nu i kammardebatterna av helt rimliga skäl har ett övertag, både därför att procedurreglerna gynnar den och därför att regeringens medlemmar med större tyngd än andra talare i kamrarna kan åberopa sig på expertisen. De har dessutom större möjligheter att få genomslagskraft i massmedierna för sina uttalanden och förslag. Vid utskottsförhören skulle däremot initiativet helt ligga hos utskottens ledamöter, som med sina frågor och motfrågor skulle kunna tvinga fram fakta och motiv bakom regeringens propositioner liksom bevekelsegrunderna till regeringens politik på de områden som berörs i motioner som remitterats till utskotten.

Det är synd att konstitutionsutskottet ställt sig så likgiltigt till tanken att närmare pröva vårt förslag. Men det är, som jag sade tidigare, möjligt att frågan är på väg framåt. Förra året avstyrkte utskottet förslaget utan motive-ring. Det gör utskottet visserligen i år också, men utskottet pekar på möjligheten att grundlagberedningen tar upp frågan. Vad man nu kan hoppas är att grundlagberedningen skall visa sig mera intresserad och mindre konservativ än konstitutionsutskottet när det gäller att pröva nya arbetsformer för riksdagen.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Min blanka reservation har föranletts av det skäl som herr Ullsten nu anförde, nämligen att man kunde försöka uttolka en mera positiv inställning hos konstitutionsutskottet än utskottet verkligen intar till de ifrågasvarande motionerna.

Då herr Ullsten säger att det är tre ting som talar för offentliga utskotts-förhör — muntligheten, offentligheten samt möjligheten till korta frågor och svar — vill jag framhålla att förutsätt-ningarna för muntligheten redan finns i utskotten. Det är möjligt att tillkalla

experter för föredragningar och det är möjligt att göra uppvaktningar i utskotten.

Vad beträffar korta frågor och svar tycker jag att inte minst denna kammar-vecka varje vecka får klart för sig att detta är en diskussionsform som de svenska riksdagsmännen har mycket svårt att tillämpa. Frågeinstitutet missbrukas enligt min mening ofta. Det går inte att få ett kort svar på de frågor som ställs — de har mera formen av interpellationer än av enkla frågor.

Men det är mest mot resonemanget om offentligheten som jag vänder mig. Ett system med utskotts-förhör kommer sannerligen inte att befrämja saktighe-ten och viljan hos experter och andra att föra fram åsikter som kanske inte är populära bland den stora allmänhe-ten. Sakdiskussionen och sakbehand-lingen i utskotten kommer alltså inte att främjas — det är min fasta över-tygelse.

Det är inte alls så, herr Ullsten, att jag hyser någon annan uppfattning än att riksdagsmännen mycket väl skulle kunna hävda sig i diskussioner med de s. k. experterna. Jag har ingalunda den uppfattningen att det skulle vara avslö-jande för riksdagsmännen om det blev utsändningar i radio och TV samt re-ferat i pressen i samband med utskotts-behandlingen. Men jag tror som sagt inte att ett sådant system främjar sak-diskussionen och möjligheterna att få fram det material som behövs för ett ställningstagande i utskotten. Nej, det skulle bli en offentlig uppvisning till glädje för ingen utom möjligen för dem som direkt agerar. Och det finns ju poli-tiker som tycker det är mera betydelsefullt att synas och höras än att verkligen lägga ned arbete i det all-männa samhällsarbetet, d. v. s. främja behandlingen av sakfrågorna.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan fortfarande inte förstå vad som gör att herr Adamsson

är så rädd för offentlighet. Vi talar ju nu inte om de utskottsförhandlingar där man diskuterar sig fram till ståndpunkter och kompromisser, utan om den del som gäller införskaffande av sakinformation. Men herr Adamsson menar att om utskottsförhandlingarna skulle bli offentliga, vilket de skulle bli med den nya formen, så skulle det bli en sämre kvalitet på sakbehandlingen än om förhandlingarna inte är offentliga. Jag kan inte alls förstå detta. Dels tror jag att själva formen med utfrågning gör att man mera målmedvetet söker få fram argumenten bakom olika ståndpunkter i regeringens propositioner, i ämbetsverksverkens petita, i organisationernas skrivelser etc., dels anser jag att det finns ett intresse — och detta är kanske det viktigaste motivet bakom förslaget — att låta allmänheten ta del av det sakmaterial som ligger till grund för utskottets ställningstagande.

Jag kan inte komma ifrån att om man menar att sådana här utskottsförhör skulle skada sakbehandlingen, så måste det bero på att man inte tror att riksdagsmännen skulle kunna behärska detta frågeinstitut och utnyttja dess möjligheter. På den punkten har jag en helt annan uppfattning än herr Adamsson.

Herr Adamsson började med att varna mig för att bedöma utskottets skrivning såsom alltför positiv, d. v. s. mer positiv än förra årets skrivning. Jag kan försäkra herr Adamsson: jag har fullt förtroende för konstitutionsutskottets konservatism när det gäller att reformera riksdagens arbetsformer.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Frågan om rätt till offentliga utskottsförhör i riksdagen var föremål för behandling vid 1967 års riksdag. Då avstyrktes motionerna av ett enhälligt utskott, och riksdagen följde utskottet.

Förebilderna till det föreliggande förslaget är hämtade från amerikanska kongressen, och det är minst sagt tvek-

Viss offentlighet i riksdagens utskott

samt om en motsvarande anordning i den svenska riksdagen skulle innebära en effektivisering av riksdagsarbetet. Även om man följer motionärernas råd och börjar i relativt blygsam skala finns viss risk för att riksdagsarbetet ändå skulle kompliceras. Efter att ha lyssnat till herr Ullstens uppräknig av vad som skulle kunna förekomma vid dessa utskottsförhör blir man ännu mer övertygad om att den föreslagna offentligheten skulle innebära en betydande komplicering och fördröjning av arbetet.

Nu har konstitutionsutskottet emellertid inte helt avvisat de likalydande motionerna. Utskottet har anfört: »Hinder bör emellertid inte föreligga för grundlagberedningen att, om den skulle finna det motiverat, uppta även denna fråga till övervägande vid den översyn av riksdagens arbetsformer med sikte på en ny riksdagsordning som nu pågår.»

Under debatten har herr Adamsson givit uttryck åt den meningen att utskottet har givit litet för mycket på hand åt motionärerna. Herr Ullsten har varit av den motsatta uppfattningen, nämligen att motionärerna fått litet för litet resonans i utskottet för sin uppfattning.

Det är dock uppenbarligen på det sättet att utskottet med sin skrivning har velat göra det möjligt för grundlagberedningen, om den vid utarbetande av formerna för riksdagens arbete kommer fram till att en dylik anordning kanske kan behövas, att framlägga förslag i den riktningen. Men utskottet har också velat betona att initiativet bör ligga hos grundlagberedningen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! Jag kan i allt väsentligt instämma i motionärernas förslag till en förnyelse av den svenska riksdagens arbetsformer. Hur kan jag då skriva

Viss offentlighet i riksdagens utskott

under ett utskottsutlåtande med det innehåll som finns i konstitutionsutskottets utlåtande nr 24? — Det skulle jag vilja motivera något litet.

Utskottets talesman, herr Larsson i Luttra, säger att utskottet i år inte är avvisande till den framförda tanken. Förra året lade utskottet en sten i vägen för grundlagberedningen t. o. m. när det gällde att ta upp frågan om viss offentlighet i utskottens arbete till utredning. Det var kanske inte avsikten från utskottets sida förra året. Jag satt då vid väggen i utskottsrummet och iakttog med förvåning hur man hanterade — eller rättare sagt inte hanterade — denna fråga. Förra året fanns ingen uttalande avsikt från utskottets sida. I år uttalar utskottet en avsikt, nämligen att grundlagberedningen inte är förhindrad att ta upp denna fråga — vilket är ett mycket stort steg framåt.

Skall man kunna ta det sista steget måste man först ta det första steget. Det sista steget är i den här frågan att ge vidgad offentlighet åt utskottsarbetet, att ge riksdagens ledamöter i den nya enkammararen möjlighet att agera offentligt i riksdagen utanför plenum. 350 ledamöter i kammaren kan inte samtliga vara så aktiva i plenum som riksdagens ledamöter är i dag, ty då kommer arbetet att bli orimligt tungrott. Man måste alltså skapa nya arbetsmöjligheter. Man är beredd att genomföra en mycket vittomfattande och djupgående ändring av den svenska författningen. Här är det fråga om en liten konsekvens av den stora reformen. Man måste sträva efter att förnya sig, och det första steget mot en förnyelse av utskottsarbetet är att man undanröjer hindret för grundlagberedningen att över huvud taget ta upp denna fråga. Konstitutionsutskottet gör alltså, herr talman, i år en avsevärt mer positiv bedömning av de frågor som motionsparet rör.

Jag vill också något litet kommentera vad herr Adamsson sade i sitt in-

ledningsanförande. Han talade om att det kanske kunde tolkas som ett missbruk av motionsrätten att komma igen när motioner i samma ärende hade avslagits förra året. Men, herr talman, i år har motionerna gett ett annat resultat än i fjol. Alltså var det motiverat att lägga fram dem. Herr Adamsson antydde också att det skulle vara ett missbruk av motionsrätten att skriva en motion på 30 trycksidor. Det finns väl ingen grund för en sådan antydning.

I ett senare inlägg kom herr Adamsson in på att det förekommer missbruk av frågeinstitutet här i riksdagen. Men det kanske inte är fel på människorna som påstås missbruka systemet. Det kan ibland vara fel på systemet — i detta fall arbetsreglerna — och då är det vår uppgift att se till, att arbetsformerna förbättras, effektiviseras, förnyas, anpassas till utvecklingen. Om riksdagens arbetsformer inte anpassas till utvecklingen — det kan gälla i tekniskt hänseende, det kan gälla en anpassning till samhällsutvecklingen i stort — riskerar man att bli överflyglad av utvecklingen.

Jag finner detta motionspar vara mycket intressant som ett inlägg i debatten om förnyelse av riksdagens arbetsformer, och jag instämmer som sagt i många av de tankegångar som där förts fram.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! På en punkt kan jag tillmötesgå herr Norrby. Jag har liksom han uppfattningen att skrivningen i fjol kanhända blev onödigt sträv. Jag har emellertid icke biträtt den skrivning som utskottet nu gör, eftersom jag inte menar att man skall öppna slussarna för detta institut.

Herr Norrby säger att min anmärkning att riksdagsmännen inte kan använda frågeinstitutet kanske borde föranleda en översyn av detta. Motionären herr Ullsten var inne på att det skulle vara korta frågor och svar, men man

har ännu inte i riksdagen visat prov på att man är mäktig att ställa en enkel fråga, få ett enkelt svar och föra en mycket kort debatt omkring detta. Det tror jag inte att man kan rätta till med några arbetsregler. Det gäller i stället att rätta till riksdagsmännens anpassning till de regler som nu finns.

Jag fick det intrycket att herr Norrby menade att riksdagsmännens möjligheter att offentligen agera utanför plena var begränsade. Ingalunda, herr Norrby. Det finns så många möjligheter för både organisationer och andra att träffa riksdagsmännen och få offentlighet omkring dem, att man inte för den sakens skull behöver ändra några arbetsformer i den svenska riksdagen.

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! Jag antydde i mitt tidigare inlägg att möjligheten för riksdagsledamöterna att inom ramen för riksdagens verksamhet agera offentligt utanför plenum i dag är mycket begränsad. Jag talade inte som herr Adamsson tycks tro om möjligheten att agera offentligt utanför riksdagen.

Vad frågan gäller är att ge vettiga arbetsmöjligheter åt den nya stora enkam-maren, och den väg som motionärerna har anvisat är just ett led i en sådan strävan.

Jag tror att man kan hämta ett uttryck från den aktuella miljödebatten: Problemet är inte att söka inpassa människan i det rådande systemet utan att anpassa systemet efter människan. Detta kan i stor utsträckning gälla också riksdagsarbetet. Om det skulle visa sig att arbetsformerna är obekväma eller olämpliga för riksdagsmännen, är det inte riksdagsmännen som vi skall söka ändra på, utan arbetsformerna.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Om herr Adamsson hade läst igenom motionen ordentligt — låt vara att den omfattar 29 sidor — eller i varje fall sett närmare på slut-

Viss offentlighet i riksdagens utskott satserna i den, skulle han ha funnit att vi där påpekat att det finns institut i den svenska riksdagen som ligger utfrågningen nära och som fyller samma uppgifter som utskottsfröhören i Amerika. Där har vi nämnt frågeinstitutet i riksdagen.

Detta institut är ett slags utfrågning. Men det är en frågerond i den politiska debattens form. Det är också en utfrågning på helt andra villkor än vad som är tänkt för ett utskottsfröhör. Här kan man ställa en fråga och få svar på den. Sedan kan man möjligen ge en replik, varpå det hela är över. Man kan icke ställa följdfrågor för att tränga djupare in i sakproblemet, vilket skulle vara huvudpoängen i ett utskottsfröhör.

Herr Adamsson har tydligen fått för sig att allt tal om offentlighet i fråga om riksdagens arbete i själva verket är något slags PR-jippo för att vi skall bli sedda i TV eller höras i radio eller för att det skall skrivas om oss i tidningarna. Men även om detta kan vara av ett legitimt intresse för en politiker, är det faktiskt inte det primära motivet för att kräva offentlig utskottsfröhör. Det primära motivet är att allmänheten skall få bättre inblick i utskottsarbetet än för närvarande och därigenom bättre information om de fakta och argument som ligger bakom utskottets ställningstagande.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Herr Ullsten säger att villkoren för utskottsfröhören blir helt andra än — om jag fattade honom riktigt — villkoren för de enkla frågorna.

När riksdagen på sin tid införde detta frågeinstitut hade man det norska stortinget som förebild. Där är det inte möjligt att fullfölja en enkel fråga med en ny sakfråga eller med en delfråga i ärendet, utan där lämnas bara svar på den fråga som ställts. Det är inte meningen att det skall föras någon lång dialog. Jag anser att reglerna skulle kunna missbrukas, därest vi skulle in-

föra detta instrument med öppna hearings i riksdagens utskott.

Jag tror inte det är möjligt att vid en sådan offentlig diskussion som förs av representanter för organisationer och institutioner inför TV-kamerorna erhålla de verkliga sakargument som är avgörande för vederbörande organisationers ställningstaganden, utan jag menar att det vore värdefullare att på andra vägar söka sig fram till målet, att experter och tekniker och andra kan lämna riksdagen värdefulla upplysningar.

Detta är en väsentlig fråga, och den kommer på riksdagens bord inom en ganska näraliggande framtid. Jag är mycket positivt inställd till förslaget att lämna forskare och andra kategorier tillfälle att framföra sina synpunkter och argument, så att dessa kan upptagas till sakbehandling i utskotten.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det kan föreligga något olika skäl till att utskottet i år har valt ett annat sätt än tidigare att besvara motionerna. Motionärerna kan nu ta det lugnt till dess att grundlagberedningen framlägger sina förslag i stället för att årligen återkomma med sina motioner. När grundlagberedningens förslag föreligger kan det finnas anledning att komma tillbaka till ämnet, därest man menar att grundlagberedningen inte tagit upp frågorna på det sätt som motionärerna skulle ha önskat.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogs vart efter annat konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av motioner angående översyn av 90 § regeringsformen, och

nr 26, i anledning av motioner om inrättande av ett skattelagråd.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8

Mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstingsmän

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 27, i anledning av motioner angående mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstingsmän.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! Till konstitutionsutskottets utlåtande nr 27 har jag fogat en blank reservation som jag skulle vilja motivera något.

Frågan om mandatperioden togs upp i en motion redan förra året, men just den föreliggande frågeställningen tapades bort vid riksdagsbehandlingen då. Det innebär alltså att frågan om en ändring av mandattiderna för stads- och kommunalfullmäktige och landstingsmän inte har sakbehandlats i riksdagen, trots att den fanns med i motionen förra året. När den kommer igen i år har en hel del inträffat under mellantiden.

Kommunalrättskommittén har lagt fram förslag om att ändra mandattiden för nämnder och styrelser så, att den skall sammanfalla med mandattiden för den beslutande församlingen. På så sätt tillrättalägger man vad som kallas eftersläpning och som uppgår till femton och en halv månad när det gäller val till nämnder och styrelser. Det dröjer med andra ord femton och en halv månad från den tidpunkt då ett kommunalval ägt rum till dess att resultatet ger utslag i form av ändrad sammansättning på nämnder och styrelser. Detta anses nu vara en självklar ändring i anslutning till den förkortning av mandattiden som sker i och med att grundlagsändringen om treårig mandatperiod genomföres.

I en fullmäktigförsamling eller ett landsting har emellertid den majoritet som finns på basis av ett gammalt val möjlighet att även efter ett nyval sitta

kvar till valårets slut. Under denna tid kan församlingen fatta beslut, vilka står i strid mot de önskemål som en eventuell ny majoritet har. Detta måste ur demokratisk synvinkel betraktas som en skönhetsfläck på det nuvarande systemet.

Motionärerna föreslår att man skall följa principen att den gamla fullmäktigförsamlingen eller landstinget inte skall ha någon beslutskompetens efter valet. Detta kan ibland vara litet opraktiskt men det finns ju möjlighet att åstadkomma mellanformer. I Stockholms stad tillämpas ett system som jag dock inte är beredd att i alla delar ansluta mig till, som ligger mycket nära de tankegångar motionärerna framför. Motionärerna anför detta system som ett exempel.

Man kan alltså tänka sig mellanformer. Det förslag till författning för storlandstinget i Stockholms län som nyligen har presenterats innehåller en sådan mellanform: det nyvalda landstinget får redan före mandattidens början en partiell beslutskompetens, som avser fastställandet av budget för året närmast efter valåret. Därigenom undanröjer man en reell eftersläpning på femton och en halv månad som finns kvar trots ändringen av mandattider för nämnder och styrelser och som består däri att den gamla majoriteten bestämmer budgeten för hela året efter valåret. Jag hoppas att storlandstingets författning på denna punkt skall bli normgivande för lagstiftningen, så att samma system kommer att tillämpas i alla landsting och kommuner.

Min blanka reservation föranleds närmast av utskottets skrivning. Utskottet är inte berett att uttala någon åsikt i frågan om mandattiderna. Det har emellertid vid utskottsbehandlingen redovisats att grundlagberedningen kommer in på spörsmål av denna typ som en konsekvens av andra överväganden som grundlagberedningen gör, framför allt beträffande en eventuell omläggning av

det statliga budgetåret från att avse tiden från halvårsskifte till halvårsskifte till att i stället avse kalenderår. En sådan omläggning skulle kunna få mycket intressanta konsekvenser som i allt väsentligt undanröjer de svagheter som det nuvarande systemet för mandattider är behäftat med.

Min uppfattning är därför att riksdagen och utskottet i denna fråga borde uttala en åsikt som kunde vara vägledande för grundlagberedningen i dess arbete. Den åsikt jag då gärna skulle sett uttalad var att den eftersläpning som trots aviserade reformer kommer att bestå skall reduceras så mycket som över huvud taget är praktiskt möjligt.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Med hänvisning till utskottets motivering yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9

Landstingsledamots förslagsrätt

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 28, i anledning av motioner angående landstingsledamots förslagsrätt.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr EKSTRÖM i Iggesund (s):

Herr talman! Trots att konstitutionsutskottet avstyrkt den motion som behandlas i dess utlåtande nr 28 vill jag ändå framföra några synpunkter.

Utskottet framhåller att motionärerna inte anför sådana skäl som borde föranleda ett ändrat ställningstagande till detta spörsmål. Enligt gällande landstingslag skall motion av landstingsledamot väckas senast två månader före landstingsmötets öppnande. Denna fråga har varit föremål för diskussion tidi-

Landstingsledamots förslagsrätt

gare, och vi motionärer anser att man nu borde ha vunnit sådan erfarenhet att en ändring på denna punkt skulle kunna genomföras. Den offentliga utredning som i somras framlade sitt betänkande om storlandstingets författning (SOU 1968: 35) har berört detta spörsmål och framhåller: »Ett antal mera detaljbetonade bestämmelser i 21 § LL saknar motsvarighet i förslaget till storlandstingslag. Detta gäller exempelvis frågor om tid för inlämnande av förslag och om upprättande av föredragningslista. De angivna bestämmelserna i landstingslagen är utformade med tanke på ett årligen återkommande landstingsmöte. För storlandstinget är motsvarande bestämmelser inte nödvändiga eller behövs kanske andra bestämmelser. Behövs bestämmelser, bör dessa ges i landstingets arbetsordning.»

Det synes mig som om man skulle kunna ha det förtroendet för landstingen att man överlåter till dem att själva i sin egen arbetsordning fastställa motionstiden.

Jag har den uppfattningen att Kungl. Maj:t vid behandlingen av frågan om storlandstingets författning kommer att göra vissa jämförelser mellan den lagstiftning som skall gälla för storlandstinget och den generella landstingslagstiftningen. Jag hoppas att vederbörande departementschef då kommer att ta upp de förnuftiga synpunkter som den aktuella utredningen framfört och överföra dem till den generella landstingslagen.

Herr talman! Eftersom jag har denna förhoppning ställer jag icke något yrkande om bifall till motionen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Eftersom herr Ekström i Iggesund icke ställde något yrkande, skall jag fatta mig kort. Jag vill dock konstatera att det enklaste vore att tillämpa samma regler inom landstingskommunerna som inom primärkommunerna. När jag för några år sedan var

inne på den tanken mötte jag emellertid ett sådant motstånd, att jag inte vågade fullfölja den linjen. Motståndet kom från dem som ville skydda motionärernas rätt. Det sades, att om det inte fanns någon bestämmelse, skulle förvaltningsutskottet, som man ofta påstår har en stor makt, kunna på beredningsstadiet dra ut på behandlingen av motionerna på ett sådant sätt att det skulle dröja alltför länge innan beslut med anledning av motionerna kunde fattas. Denna tvåmånadersregel har alltså tillkommit för att motionärerna skall kunna få sina förslag behandlade i rimlig tid, och den avser inte att skydda förvaltningsutskottet och andra beredande organ.

En rad frågor på detta område kommer att bli föremål för prövning. Riksdagen har genom ett enhälligt beslut hos Kungl. Maj:t begärt en allmän översyn av de olika kommunala spörsmålen och av frågan om samordningen av olika regler på det kommunala området. Innan detta arbete hinner slutföras, kommer vi att äga större erfarenheter än för närvarande av den nuvarande ordningen.

Herr talman! Får jag tillägga, att man i landstingen har rätt att motionera vilken dag som helst på året. På den punkten råder det tydligen missförstånd här och var.

Herr EKSTRÖM i Iggesund (s):

Herr talman! Nej, jag tror inte, herr Johansson i Trollhättan, att det föreligger något missförstånd på den punkten. Men när man som landstingsman motionerar gäller det ju ett aktuellt ärende, och man väcker inte gärna sådana motioner något halvår i förväg!

Trots denna bestämmelse i landstingslagen om att motion skall väckas senast två månader före landstingsmöte, säger lagens 20 § att kallelse till landstingsmöte behöver ske endast fjorton dagar före mötets öppnande. Herr Johansson i Trollhättan måste väl hålla med

Kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m.m.
om att detta inte kan vara någon särskilt förnuftig ordning.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Självfallet åsyftade jag inte herr Ekström i Iggesund när jag sade att det förekom missförstånd; det finns ju fler människor här i landet än herr Ekström.

Får jag därutöver bara framhålla, att regeln om att kallelse till landstingsmöte skall ske två veckor före mötets öppnande tillkommit av helt andra skäl: man behöver ibland med kort varsel kunna kalla in ett landsting. Däremot har bestämmelsen om motions ingivande knutits till det förhållandet, att en motionär har obligatorisk rätt att få sin motion behandlad om den kommer två månader i förväg.

Jag ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 29, i anledning av motion om samarbete mellan kommuner i olika nordiska länder.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner angående kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.

I detta utlåtande behandlades de likalydande motionerna I: 304 av herr *Lundberg* och II: 382 av fru *Sundberg*, vari hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av kommunal- och lands-

tingsrådets kommunalrättsliga ställning liksom möjligheten att vid tillsättande av dessa befattningar tillämpa metoden med proportionella val».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 304 och II: 382.

Reservation hade avgivits av herr *Sveningsson*, fröken *Stenberg* och herr *Wennerfors* (alla h), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 304 och II: 382 anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning av kommunal- och landstingsrådets kommunalrättsliga ställning och av möjligheten att vid tillsättande av dessa befattningar tillämpa proportionella val.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru SUNDBERG (h):

Herr talman! Att den kommunala förvaltningen har vuxit i omfång är väl något som vi alla erfarit. Alltmer läggs över på kommunerna, vilket är en utveckling som vi ser med tillfredsställelse — det är ju en del av den kommunala demokratin. Som en följd av detta har antalet kommunalråd och landstingsråd stigit. Det är också en utveckling som med all säkerhet kommer att fortsätta; efter den 1 januari kommer vi att få bevittna att allt fler kommuner tillsätter kommunalråd och att landstingsrådets antal ökar.

Storkommunreformen kommer att medföra en centralisering av förvaltningen med allt fler arbetsuppgifter för kommunerna. Detta kommer givetvis att driva den nuvarande utvecklingen vidare.

I gällande kommunallagar finns ingenting fastställt om de heltidsanställda kommunala förtroendemännens kommunalrättsliga ställning eller om tillsättandet av de kommunala förtroendemännen. I de likalydande motionerna

Kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m.m.

I: 304 och II: 382 har vi också berört ansvarsfrågan liksom dessa förtroendemäns ställning gentemot de kommunala nämnderna. Utskottet säger i sitt utlåtande att dessa frågor skall tas upp av länsdemokratiutredningen, som fått tilläggsdirektiv vilka berör just detta. Samtidigt skall en arbetsgrupp för den kommunala demokratin behandla näraliggande frågor.

Detta är utomordentligt bra. Men några utskottsledamöter har ändå velat avge en reservation till utlåtandet, eftersom de anser att det här gäller en så pass brådskande angelägenhet. Det är nödvändigt att frågan blir löst inför den nya kommunindelningen. Motionärer och reservanter ser knappast någon möjlighet att invänta de förslag som så småningom skall framläggas av länsdemokratiutredningen. Jag anser att detta borde ha varit en av de ur tidsynpunkt viktigaste frågorna för länsdemokratiutredningen och att utredningen borde ha tagit upp den redan tidigare under sitt arbete.

Detta är bakgrunden till reservationen, vari begärs att en utredning skall tillsättas för att snabbt klarlägga frågor som berör tillsättande av heltidsanställda kommunala förtroendemen liksom dessas kommunalrättsliga ställning.

Herr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det ärende vi nu behandlar gäller ju kommunal- och landstingsråden, d. v. s. de heltidsengagerade kommunala förtroendemen som numera i växande omfattning tillsätts i primärkommuner och landsting. Motionärerna önskar att frågan om dessa förtroendemäns kommunalrättsliga ställning skall utredas. Möjligheten att tillämpa proportionellt valsätt vid tillsättningen vill man också ha utredd.

Tillkomsten av landstings- och kom-

munalråden har onekligen skapat vissa problem och oklarheter. Dessa har också, som framgår av redogörelsen i utskottsutlåtandet, uppmärksammats i olika sammanhang. Frågan om ersättningen till de heltidsengagerade förtroendemen blev föremål för utredning efter en framställning från kommunförbunden, och i enlighet med en proposition har riksdagen fattat beslut om bestämmelser för ersättningen. Länsdemokratiutredningen utreder för närvarande frågan om proportionella val vid utseende av kommunernas styrelser — som framgått av behandlingen här i riksdagen tidigare är detta en fråga där meningarna uppenbarligen är delade. I samband med detta skall utredningen också behandla frågan om de heltidsengagerade förtroendemäns ställning och även frågan, hur de skall utses i kommuner där mer än en sådan förtroendeman skall tillsättas.

Slutligen erinrar utskottet om vad som beslutats i samband med författningsreformen angående tillsättande av en arbetsgrupp som skall planlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn av den kommunala demokratin.

Vad göras skall på detta område är alltså enligt utskottets mening redan gjort. Motionärernas förslag kan knappast föra frågan ytterligare framåt. Man kan inte heller förvänta att frågan skulle utredas så värst mycket snabbare med ett särskilt initiativ i anledning av det förslag som här föreligger.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Sundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter gi-

Ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnden varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Sundberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 176 ja och 29 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12

Ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnden

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av motion om ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnden.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **SJÖHOLM** (fp):

Herr talman! Det finns ingen reservation i detta ärende, och jag skall inte ställa något särskilt yrkande. Emellertid tycker jag att det gäller en så viktig fråga att den bör vara värd några ord här i kammaren.

Det florerar ett oskick ute i våra

kommuner, när man utser förtroendemän i nämnder och styrelser, i det att man utser förtroendemän som har egna ekonomiska intressen i de ärenden som avgörs i dessa nämnder — kanske inte bara egna intressen utan ibland också ekonomiska intressen som är knutna till deras arbetsgivare. Det är väl i synnerhet beträffande fastighetsnämnder och byggnadsnämnder som sådant oskick förekommer.

Riksdagens justitieombudsman har en gång haft sitt intresse riktat på denna fråga. I anledning av ett konkret fall uttalade då justitieombudsmannen att han ansåg saken så allvarlig att han övervägde att begära en lagändring, som skulle innebära att personer med ekonomiska intressen i byggnadsbranschen icke skulle vara valbara som ledamöter av byggnadsnämnder. Men justitieombudsmannen hoppades att fullmäktigeförsamlingarna, alltså de som utser dessa förtroendemän, skulle finna det angeläget att inte välja personer beträffande vilka det kunde föreligga sådana här intressekollisioner.

Kommunikationsministern har också uttalat sig i liknande riktning, när jag ställde en enkel fråga till honom för någon tid sedan. Då sade han att det naturligtvis var ytterligt olämpligt, att man i nämnder och styrelser invalde personer, som relativt ofta kunde ha eget ekonomiskt intresse i de frågor som avgjordes där.

Alla tycks alltså vara eniga i själva sakfrågan, även utskottet. Men utskottet önskar inte någon lagstiftning på området, och man kan ha förståelse härför, eftersom det naturligtvis är mycket svårt att dra gränserna.

Utskottet skriver till sist — och det är mycket viktigt — att det är angeläget att den frihet som nu finns inte missbrukas. För närvarande missbrukas den; jag skulle kunna anföra många exempel härför men skall inte göra det. Det finns fall då sammanträden i byggnadsnämnder och fastighetsnämnder ur-

Ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd

artat till rena huggsexor där man på olika håll försöker tillgodose egna intressen eller kanske de organisationers och sammanslutningars som man representerar.

Så får det inte gå till, herr talman. Det måste vara ett oavvisligt krav i en god demokrati, att förtroendemännens oväld och objektivitet inte kan ifrågasättas. Därför hoppas jag att utskottets klara ställningstagande skall bli en väckarklocka för fullmäktigeförsamlingar och partiorganisationer här i landet, så att det missbruk som nu förekommer verkligen försvinner. Jag tror att den väckarklockan behöver ringa både högt och relativt länge.

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Jag kan i flera avseenden instämma med herr Sjöholm.

Givetvis bör man eftersträva att till ledamöter i kommunala nämnder välja personer som besitter kunskaper om de spörsmål som handläggs i just den nämnd där vederbörande skall vara verksam. Det borde vara ett anständighetskrav att våra partier tillser, att man inte föreslår personer som i sin civila verksamhet sysslar med sådana saker som skall handläggas av en viss nämnd och som skulle kunna ha ekonomisk fördel av att vara medlemmar av nämnden. Det förekommer t. ex. att en arkitekt som bedriver verksamhet i kommunen fungerar som ordförande i byggnadsnämnden, vilket jag anser vara direkt felaktigt. Då kan det nämligen hända att en person som planerar att bygga nytt eller bygga om sin fastighet först uppsöker ordföranden i byggnadsnämnden för att efterhöra förutsättningarna för byggnadsprojektet, och eftersom ordföranden är arkitekt får han sedan uppdraget att göra ritningarna till detta byggnadsföretag. Byggherren har väl en känsla av att han därigenom har större möjligheter att vid byggnadsnämndens behandling av ärendet få sina önskemål tillgodosedda. Byg-

nadsnämndens ordförande, alltså arkitekten, får då direkt ekonomisk fördel av sitt ordförandeskap, och det finner jag vara helt felaktigt.

Med nu gällande bestämmelser finns det inget hinder för valbarheten i det här avseendet. Motionärerna anser att även anställd hos en företagare skall vara obehörig att sitta med i exempelvis byggnadsnämnden, men det är kanske att gå ett steg för långt, ty då frånhänder man nämnden en hel del sakkunskap. Jag tycker dock att en ändring är befogad. Gentemot ett enhälligt utskott skall jag i dag inte ställa något yrkande, men det finns anledning att återkomma.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Den motion som behandlas i förevarande utskottsutlåtande har fått en mycket framskjuten plats som nr 1 i årets skörd av motioner. Det skall heller icke förnekas att det är mycket angeläget att hålla rent på det område som motionen avser. Men man kan inte underlåta att fundera över de konsekvenser som ett bifall till motionen skulle få. Motionärerna hemställer nämligen »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådan ändring av gällande valbarhetsbestämmelser att den som har ekonomiska intressen — egna eller anknutna till arbetsgivare — i byggnadsbranschen icke skall vara valbar till ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd».

Den formuleringen skulle, om motionen blev bifallen, utan tvivel få mycket besvärliga konsekvenser. Vi skulle nämligen då koppla bort all sakkunskap vid behandlingen av stadsplane- och byggnadsfrågor. En murare, en snickare eller en betongarbetare skulle vara utesluten som kommunal förtroende- man. Han skulle inte kunna väljas, eftersom det alltid kan befaras att sådana yrkesmän har en byggmästare eller en byggfirma som arbetsgivare. Inte heller

Ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd

en byggnadsingenjör, en byggnadsverkmästare eller en arkitekt skulle kunna komma i fråga, ty även de arbetar i regel för olika byggnadsföretag eller kan anses ha anknytning till sådana arbetsgivare. Vi skulle med andra ord få en fullständig utarmning på detta mycket känsliga område.

Helt nyligen startades det en debatt — den har gått både i pressen och i TV — där det framhölls att vi saknar tillräckligt antal kompetenta personer som kan kopplas in i exempelvis byggnadsnämnderna. Bland annat nämndes ett fall där en representant i en byggnadsnämnd erkände att han hade svårt att klara ut begreppen därför att stadsplanchefen använde ett språk som han inte förstod. På fråga varför vederbörande då inte begärde en förklaring och fick problemen belysta svarade han att han inte ville avslöja sin okunnighet i ärendet.

Alla är naturligtvis inte lika rädda för att visa sin okunnighet, utan de frågar hellre, för att få klart för sig vad det verkligen rör sig om. Vi är emellertid alla medvetna om hur angeläget det är att få en bredare syn på de frågor som handlägges i en byggnadsnämnd, både stadsplanefrågor och övriga ärenden. Det är mycket angeläget att skapa så stor bredd som möjligt på det arbetet och se till att så många människor som möjligt får göra sin stämma hörd vid utformningen av stadsplanerna, inte minst med tanke på den trivsel vi eftersträvar och den miljö vi vill ha omkring oss. Ur denna synpunkt är det helt förkastligt att inte utnyttja den sakkunskap som vi kan ha tillgång till.

Vi försöker alltid i den kommunala verksamheten koppla in människor med anknytning till och kunnighet i de ärenden som det rör sig om. Vi vill att de skall ha en viss kompetens för dessa ärenden och också en god portion intresse för dem. Vi undviker att använda denna sakkunskap på ett bakvänt sätt, och sätta bocken som trädgårdsmästa-

re. Vi försöker i stället utnyttja den kunnighet som finns bland kommunalmännen på ett sådant sätt att dessa placeras på de platser där deras kunskaper har största förutsättningarna att komma till nytta.

Med hänsyn till dessa synpunkter har utskottet inte velat gå längre i det aktuella avseendet. Vi har dock velat påminna om det uttalande som gjordes av JO i ett liknande ärende. Vi finner det helt riktigt att man skall undvika sådana företeelser som exempelvis den av herr Gustavsson i Ängelholm redovisade. Det är betänkligt att på kommunalt håll förfara på det sätt som relaterats, men jag kan inte komma ifrån, herr Gustavsson, att det redan nu borde vara möjligt att sopa rent på hemmaplanet i sådana fall. Att införa en lagstiftning såsom den föreslagna anser utskottet inte lämpligt.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag är fullt belåten med den plats som vår motion fått, såsom nr 1 i hela raden av motioner, men det är också primära önskemål som framförs i denna motion, herr Henningsson.

Mot herr Henningssons uppfattning att vår hemställan skulle vara felaktig kan man invända, att den går i ungefär samma riktning som vad riksdagens justitieombudsman tänkt sig. Denne har nämligen övervägt att begära en sådan lagstiftning som vi föreslår. Förslaget bör alltså inte vara så tokigt som herr Henningsson vill framställa det.

Det föreföll inte heller, såsom jag påpekat, som om kommunikationsministern när han besvarade en enkel fråga om detta spörsmål hade någon annan mening än att kravet på en ändring var i stort sett berättigat. Dock menade han att man borde undvika en lagstiftning.

Herr Henningssons resonemang om

Vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands

att man skulle utarma nämnderna genom att undandra dem sakkunskap är också underligt. Man sätter t. ex. inte bara in brandmän i en brandstyrelse eller gatuarbetare i en gatunämnd, utan man vill där samla människor som representerar olika intresseriktningar. I synnerhet när det gäller byggnads- och fastighetsnämnder kan det ifrågasättas varför dessa skall befolkas enbart med representanter för producenterna — det är ju så vi gör. Här om någonsin borde det finnas utrymme för konsumentintressena.

Detta leder direkt in på det resonemang som herr Henningsson förde om stadsplanerna, nämligen att det gäller att bredda underlaget för och att demokratisera beslutsprocessen beträffande stadsplanerna. Under förra veckan diskuterades i denna kammare en fråga till kommunikationsministern om vikten av att de människor, som skall bo i de aktuella områdena, får vara med om att besluta om stadsplanerna. Under sådana förhållanden skall valman i byggnads- och fastighetsnämnderna sätta in representanter för konsumenterna och inte bara ta in byggfolk. Det är ju bl. a. detta som motionen syftar till.

Jag tycker dessutom att herr Henningsson skulle kunna vara anhängare av denna idé eftersom den sammanfaller med hans uppfattning om att det är angeläget att bredda underlaget för stadsplanerna. Vi skall alltså sätta in representanter för folket och inte bara för byggnadsfirmor i byggnads- och fastighetsnämnderna.

Herr **HENNINGSSON** (s):

Herr talman! Jag har inte något att invända mot att man får till stånd ett breddat inflytande från allmänheten i byggnadsnämnder och fastighetsnämnder, herr Sjöholm. Men den första förutgåendet för att över huvud taget äga något inflytande i dessa sammanhang är att de personer som sitter i näm-

nderna besitter tillräcklig sakkunskap för att kunna ta upp ett resonemang med exempelvis en stadsplanechef. Jag är inte säker på att exempelvis hemmafruar utan anknytning till något yrke skulle, om de sattes in i en nämnd, äga den bästa förmågan att föra debatten med teknikerna på ett sådant sätt att de får gehör för sin uppfattning.

Det är ur den synpunkten, herr Sjöholm, som vi icke vill utarma byggnadsnämnder och fastighetsnämnder. Vi vill ha möjlighet att i dessa nämnder placera dem som är sakkunniga i frågorna, och vi tror att vi därmed bäst gagnar det allmänna intresset.

Herr **SJÖHOLM** (fp):

Herr talman! Det är betänkligt att herr Henningsson ger hemmafruarna ett sådant underbetyg. Ty det är ju hemmafruar som skall bo i dessa hus, herr Henningsson, och de bör ha mer att säga till om när det gäller planeringen än de nu har. Härvidlag skall inte bara byggnadsingenjörer och representanter för byggnadsfirmor bestämma.

Det är alltså precis motsatsen till vad herr Henningsson säger som bör vara gällande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13

Vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 32, i anledning av motioner om vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr **WERNER** (h):

Herr talman! Genom konstitutionsut-

Rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

skottets utlåtande i förevarande ärende har det i klara verba uttalats att varje kyrkoförsamling i princip har rätt att anslå medel till svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelses verksamhet i främmande hamnar. Jag vill uttrycka min tillfredsställelse över att målsättningen i de likalydande motionerna I: 302 och II: 384 därmed helt infriats. Samtidigt vill jag uttala förhoppningen att kyrkoförsamlingarna i fortsättningen skall ta tillfället i akt att stödja det viktiga arbete som sjömansvårdsstyrelsen utför i främmande land bland sjömän och andra landsmän.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14**Rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 33, i anledning av motioner om rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet.

I detta utlåtande behandlades de likalydande motionerna I: 451 av herr *Torsten Andersson m. fl.* och II: 561 av herrar *Boo* och *Larsson* i Borrby, vari hemställdes, »att riksdagen måtte besluta uttala att beviljande av anslag till politiskt parti för bedrivande av kommunal information och opinionsbildning är en angelägenhet för s. k. borgerlig primärkommun och landstingskommun».

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 451 och II: 561 anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning av frågan om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för kommunal informationsverksamhet.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson*, *Hernelius* och *Wennerfors* (alla h), vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 451 och II: 561.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Konstitutionsutskottet tillstyrker i sitt utlåtande nr 33 en av några centerpartiledamöter väckt motion med hemställan »att riksdagen måtte besluta uttala att beviljande av anslag till politiskt parti för bedrivande av kommunal information och opinionsbildning är en angelägenhet för s. k. borgerlig primärkommun och landstingskommun». I och för sig borde de enskilda kommunmedlemmarna få mera saklig information om vad som sker i kommunerna och i de kommunala organen. Jag instämmer helt med motionärerna när de framhåller att de kommunala uppgifterna växer och att de kommunala enheterna blir större samt att allt detta talar för en vidgad kommunal information och för att man bör vidareutveckla och befästa förståelsen för den kommunala verksamheten. Men detta bör enligt min mening ske genom fullmäktiges försorg — d. v. s. så att den kommunala förvaltningsapparaten genom kommunala publikationer, filmer, informationsmöten o. d. handhar den sakliga informationen.

Om man anser att den kommunala informationen enbart eller till största delen skall handhas av respektive partier i kommunen och vill stödja verksamheten med anslag är det med andra ord fråga om ett kommunalt parti-stöd. Det är även ett sådant som motionärernas hemställan avser, och jag måste således av principiella skäl anmäla avvikande mening. Detta innebär självfallet att jag anser att de politiska organisationerna också har en väsentlig

Rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

uppgift när det gäller att göra den kommunala informationen så effektiv och så intressant som möjligt.

I utlåtandet ursäktar sig utskottsmajoriteten med att principen redan är uppmjukad i och med att de politiska ungdomsorganisationerna numera kan få kommunalt bidrag. Det är inte riktigt samma sak. För det första är oftast dessa bidrag knutna till lokalhyra, till ungdomsledare, till AV-hjälpmedel eller vad det nu kan vara inom ungdomsverksamheten. För det andra kan kontroll av bidragens användning genomföras. För det tredje är det härvid fråga om samhällsstöd till ungdomsfostrande verksamhet.

Med detta inlägg, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr ALMRYD (h):

Herr talman! Det är riktigt som utskottsmajoriteten anför att vägen mellan den enskilde kommunmedlemmen och de kommunala organen blir längre i de större kommunerna än den varit i de hittillsvarande mindre kommunerna. Men finns det verkligen skäl att låta de lokala politiska partierna vart och ett bedriva verksamhet med information till medborgarna? Jag tror det inte.

Till att börja med vill jag framhålla att enligt min uppfattning har många kommuner — kanske de flesta — hittills misskött informationen till medborgarna. Det finns talrika exempel på att det inte föreligger någon som helst kontakt mellan kommunstyrelsen och medborgarna — medborgarna får ingenting veta. Det påpekas att man kan låta informera sig över dagspressen, men denna kan trots allt inte mer än skumma stora frågor och det finns anledning att tro att den enskilde medborgaren inte får veta det han vill veta.

Man har emellertid i kommunerna under senare år börjat intressera sig för informationsfrågorna och det finns på

många håll pressombudsmän och personer som sysslar med presskontakter och gör kommunala informationsblad.

Man kan fråga sig, om det verkligen är lämpligt att låta ett flertal politiska partier informera i en och samma fråga, där det ofta är nyanser som skiljer partierna åt. På mig verkar det vara något av informationshysteri.

Hur skulle t. ex. den enskilde medborgaren uppfatta det, om fem eller sex olika partier i hans brevlåda skulle lägga var sitt blad med beskrivning av samma fråga och med en layoutmässig och typografisk utformning där de försökte överglänsa varandra? Hur skulle han uppfatta den informationen, om han fick veta att den görs med hjälp av kommunala pengar — d. v. s. skattepengar och alltså delvis hans egna pengar? Han skulle förmodligen tala om slöseri med allmänna medel och dessutom bli förvillad av alla de argument som skulle framföras i dessa olika blad.

Det torde för övrigt vara svårt att definiera begreppet parti i lokal mening. I det kommunala livet finns många politiska grupperingar av typen samlingslistor, listor med beteckningen »Kommunens väl», listor som företräder vissa samhällsgrupper eller grupper som bor i ett visst bostadsområde av en kommun. Rimligtvis måste alla dessa gruppbyggnader ha samma möjlighet som de etablerade partierna att få lokalt partistöd. Men det är ofta lösa gruppbyggnader utan fast organisation. Hur skulle pengarna egentligen fördelas till dem?

Om man är emot anslag till partier för viss informationsverksamhet innebär det självfallet inte att man behöver ha någon invändning emot att t. ex. de politiska ungdomsförbunden får bidrag till sin verksamhet. Det måste anses ingå som ett led i fostran av ungdomen i samhällsfrågor och är således från demokratisk synpunkt angeläget.

Rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

Jag vill, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! I det föreliggande motionsparet föreslås att primärkommunerna och landstingen skall ges vidgade möjligheter att främja den kommunala informationen genom att de politiska partiernas organisationer skall kunna beviljas anslag för detta ändamål. Åtskilliga kommuner beviljar nu medel för sådan verksamhet även till politiska organisationer. I den mån besluten har överklagats synes de ha undanröjts, men i andra fall har de verkställts då inte något överklagande har gjorts.

Det finns utan tvivel skäl som talar för att den gränsdragning som nu tillämpas mellan politiska organisationer och andra organisationer inte längre har stöd i en allmän opinion och alltså inte längre bör upprätthållas i fråga om den kommunala kompetensen. Ett klarläggande av vad som bör gälla på detta område är väl motiverat med hänsyn till att kommunernas beslutande organ allt oftare ställs inför frågor av denna art.

Reservanterna har invänt: »Då någon kontroll av användningen av sådana bidrag inte kan åstadkommas utan att man uppger en av de viktigaste principer som fastlades vid införandet av det statliga partistödet, är innebörden i motionernas förslag i realiteten att ett allmänt kommunalt partistöd skall möjliggöras.»

Det är emellertid bara fråga om rätten för kommunerna att bevilja anslag. Sedan kan en kommun självfallet till denna anslagsgivning knyta vilka bestämmelser den vill, och den har givetvis också möjlighet att kontrollera att pengarna används till det ändamål, för vilket de är beviljade. Det finns därför inte någon anledning att vara alltför ängslig, om kommunerna skulle få denna kompetens. De politiska partiernas

organisationer lämnar redan nu mycket betydande information i kommunala frågor såväl i primärkommuner som i landsting. Eftersom de informationskanaler som finns måste utnyttjas bör man också acceptera, att vart och ett av de politiska partierna tar hand om en viss del av denna information till kommunernas invånare. Det ligger helt i linje med partiernas verksamhet att så sker.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wennerfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wennerfors begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därefter avgavs 171 ja och 27 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ändrad tid för granskning av röstlängd

§ 15

Landstingskommuns upptagande av statliga lån

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av motion angående landstingskommuns upptagande av statliga lån.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr JOSEFSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Vi som står bakom motionen nr 138 i denna kammare är helt tillfreds med konstitutionsutskottets utlåtande nr 34 samt med den behandling motionen har rönt. Ändock vill jag helt kort ta upp ett par saker.

Det nuvarande systemet, vilket innebär att landstingen är skyldiga att begära Konungens medgivande att uppta lån även i sådana fall då lån beviljats av statlig myndighet, innebär en tämligen onödigt omgång som endast medför merarbete. Samma synpunkt har anlagts i Landstingsförbundets yttrande, och den kommer igen även i utskottets utlåtande. Dessutom leder detta system alltid till en viss tidsutdräkt. Jag kan nämna flera exempel på att denna formella omgång inneburit flera månaders tidsförskjutning och försening helt i onödan.

Detta var den ena saken; det är ett understrykande av vad som sägs i motionen.

Den andra sak som jag vill ta upp är att ett riksdagsbeslut enligt utskottets förslag innebär en anhållan hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag till ändring av landstingslagen. Då kommer alltså ärendet att ligga hos Kungl. Maj:t. Även om ärendet i och för sig inte är någon större fråga hoppas jag ändå att vi kan få emotse åtgärder som medför en snar ändring och därmed önskad rationalisering på denna punkt.

Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Ändrad tid för granskning av röstlängd

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 35, i anledning av motion om ändrad tid för granskning av röstlängd.

I detta utlåtande behandlades motionen II: 269 av herr Rask m. fl., vari hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådan ändring av lagen om val till riksdagen samt kommunal vallag, att tiden för granskning av röstlängd ändras till lämpligt antal dagar under juni månad».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå motionen II: 269.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr RASK (s):

Herr talman! Det är uteslutande en praktisk åtgärd som vi motionärer här aktualiserar. Alla vet att juli är en semestermånad, och den passar mycket illa som tid för röstlängdens granskning. Lika olämplig är tiden för ett sammanträde med valnämnden för prövning av framställda anmärkningar.

Tidigare har det möjligen varit vissa svårigheter att få röstlängderna färdiga i början av juni, men med hjälp av ADB-tekniken har väl numera dessa svårigheter undanröjts.

Konstitutionsutskottet hemställer nu att motion 269 i denna kammare måtte avslås med samma motivering som alla riksdagsutskott gör, nämligen att en utredning med all sannolikhet tar upp denna sak till övervägande. Man avser därmed 1965 års valtekniska utredning.

Tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag

I stället borde man dock ha hänvisat till röstlängdsutredningen, som lämnade sitt betänkande 1965. I så fall skulle man ha kunnat hemställa om bifall till motionen. Det hade varit praktiskt klokt, och därför vill jag, herr talman, yrka bifall till motion II: 269.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det kan mycket väl ligga en del i vad motionären har föreslagit, men eftersom dessa frågor nu behandlas i 1965 års valtekniska utredning har utskottet skrivit som det gjort.

Det är visserligen sant att juli är semestertid, vilket ofta har understrukits i detta sammanhang, men väljarna har alltid visat mycket litet intresse av att kontrollera hur det är med deras förekomst i röstlängderna. Självfallet bör ett sådant negativt intresse inte tas till intäkt för att väljarna inte skall ha möjlighet att utan alltför stora svårigheter kunna göra en sådan kontroll. Men utskottet har med hänsyn till den pågående utredningen stannat för att avstyrka motionen.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 269; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17**Tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 36, i anledning av motion angående tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr ALMRYD (h):

Herr talman! Jag skall begagna tillfället till att säga några ord i denna fråga som jag betraktar som vital ur allmändemokratisk synvinkel.

Frågan har i många sammanhang varit uppe inom den fackliga tjänstemannarörelsen. För närvarande pågår en utredning inom TCO rörande omfattningen av tjänstemännens engagemang i fackliga, kommunala och statliga organ. Man kan förutsätta att en effekt av denna utredning blir förslag om åtgärder som kan medföra större möjligheter för tjänstemän att engagera sig i samhällets tjänst på olika förtroendeposter.

Problemet är uppenbarligen störst inom den enskilda tjänstemannasektorn, där högre tjänstemän men också tjänstemän i övrigt i nyckelbefattningar i många fall inte har praktiska möjligheter att åta sig förtroendeuppdrag. Det gäller industri, handel och servicenäringar. Eftersom personer i företagsledande ställning också anser sig ha svårt att förena arbete med politik får uppenbarligen näringslivet en alltför begränsad representation i samhällsorganen — det blir t. ex. alldeles för få ingenjörer och ekonomer i dessa organ. Det gäller inte bara politiska uppdrag — ehuru det oftast talas om dem — utan också uppdrag som landstingsman, ledamotskap i förvaltningsutskott inom landsting och i större kommuners kommunala nämnder och styrelser där verksamheten alltmer sväller och där man tenderar att sammanträda på dagtid. Det gäller vidare uppdrag av typen ledamotskap i länsarbetsnämnd och länskolnämnd samt uppdrag som ledamot eller expert i offentliga utredningar. I alla dessa fall har det förekommit att en enskild tjänsteman inte haft möjlighet att få ledigt för att fullgöra sådana uppdrag.

Flertalet tjänstemannaorganisationer på den enskilda sektorn har i sina avtal bestämmelser inskrivna om rätt att

Tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag

åta sig statligt, kommunalt eller fackligt förtroendeuppdrag. Men vad betyder det om det visar sig svårt att skaffa ersättare för kortare eller längre tid, om vederbörande tjänsteman hämmas i sin karriär både tjänsteställningsmässigt och lönemässigt och om han sätts på undantag? Det kan också någon gång visa sig att en tjänsteman kan ha annan uppfattning än företagsledningen. Då hjälper varken avtal eller lagstiftning. Vederbörande får ytterst sällan avsked, men det blir allvarliga ingrepp i hans yrkesverksamma liv. Samtidigt kan de politiska organisationerna eller samhället inte alltid garantera någon trygghet på lång sikt — det är ju fråga om förtroendevalda personer.

Sådana omständigheter har gjort att det i rikspolitiken enligt min mening blivit alldeles för många yrkespolitiker som med nödvändighet efter ett antal år riskerar att fjärma sig från praktiska realiteter. Det kan bli så även i det kommunala livet framdeles. Självfallet måste vi ha yrkespolitiker, men på många befattningar bör man med fördel kunna anlita personer för viss tid och förutsätta att de efter några år återvänder till sitt gamla yrke. Det är här problemen dyker upp.

En lag kan såvitt jag kan finna bara skydda mot avsked, ett avtal kan aldrig bli något annat än en rekommendation där arbetsgivaren och arbetstagaren gemensamt får komma överens om hur de vill ordna frågan. För övrigt är bestämmelsen i avtalen om rätt till fackliga och politiska uppdrag kompletterad med bestämmelsen att vid bisysslor av större omfattning arbetstagaren skall samråda med arbetsgivaren.

Jag har ingen övertro på avtalsformen. Mer är detta en fråga om att brygga över den klyfta som i dag finns mellan näringslivets och politikens män och kvinnor så att de talar samma språk. I varje fall vet jag att näringslivets representanter ofta hyser miss-

tro mot politiker, vilket kan medverka till en relativt snäv inställning då det gäller att medge tjänstledighet för politiska uppdrag. Om man kan överbrygga denna klyfta mellan politiker och näringslivets folk, kanske det går lättare att i de enskilda fallen åstadkomma för båda parter godtagbara lösningar när det gäller tjänstledighet och framtagande av nya arbetsuppgifter vid återinträde.

Herr talman! Jag har velat peka på några av de problem som finns, men eftersom denna fråga utreds på fackligt håll och utskottet har formellt rätt i sin slutkläm om att detta är en avtalsfråga, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Rubin* (mbs).

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag har ingen anledning att polemisera mot herr Almryd. Detta är utan tveivel en mycket besvärlig fråga, i vilken vi naturligtvis, efter vad jag förstår, är helt överens om att personer som är intresserade av att åta sig politiska uppdrag skall beredas möjligheter härtill, oavsett om de är anställda i allmän tjänst eller i det enskilda näringslivet. Jag är emellertid något förvånad över att herr Almryd bara exemplifierar med tjänstemännen; alla anställda befinner sig härvidlag i samma situation.

Emellertid har de fackliga organisationerna klarat upp detta problem med staten, kommunerna och landstingen, där det alltså inte finns några hinder. Väl är det riktigt, att frågan om ersättning i samband med fullgörande av offentligt uppdrag blivit olika behandlad ute i kommunerna. Jag vill dock säga, att frågan om ersättningen kanske inte alltid är den mest väsentliga i sammanhanget. Ofta är det så t.ex. för yrkesarbetare, att deras svårigheter inte

hänger samman med frågan om ett eventuellt inkomstbortfall utan helt enkelt beror på det förhållandet, att arbetsgivaren har svårt att få någon ersättare för vederbörande; ett arbetslag kan brytas, och det uppstår många besvärligheter. Det gör att vi är alldeles överens om att man inte bör lösa denna fråga lagstiftningsvägen. Vi får hoppas att de fackliga organisationerna skall utöva lika starkt tryck på den enskilda sektorn som de gjort på den allmänna för att klara upp dessa ting.

De problem som uppstår för den som under en följd av år sysslat med allmänna ting nära nog på heltid, är naturligtvis svårigheten att återvända till sitt gamla yrke. Jag skall inte gå in på den frågan, eftersom jag föreställer mig att vi, innan dessa session är slut, får tillfälle att i annan form resonera om den saken.

Herr Almryd har inte ställt något yrkande. Innan jag slutar vill jag dock klart säga ifrån, att vi inom utskottet är medvetna om detta problem. Vi hoppas att frågan genom de överläggningar som nu pågår på den enskilda sektorn skall bringas till en lösning.

Herr ALMRYD (h):

Herr talman! Jag sade inte att det enbart gäller tjänstemännen; jag sade att det främst gäller tjänstemännen. Jag är väl medveten om att t. ex. kvalificerade yrkesarbetare i stort sett befinner sig i samma situation som vilken tjänsteman som helst. Samtidigt skall man emellertid ha klart för sig, att ju högre upp i företagshierarkin en person befinner sig, desto större blir problemet. För tjänstemannagrupperna tillkommer det förhållandet, att det för tjänstemännen på ett helt annat sätt än för andra finns ett samband mellan tjänsteställning, prestation och lön.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 18

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 37, i anledning av motioner om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946.

I detta utlåtande behandlades de likalydande motionerna I: 208 av herr *Hübinette* och II: 385 av herr *Werner m. fl.*, vari hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att sekretessen av handlingarna kring de baltiska flyktingarnas utlämnande år 1946 omedelbart bringas att upphöra».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 208 och II: 385.

Reservation hade avgivits av herr *Werner* (h), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 208 och II: 385 anhålla hos Kungl. Maj:t om en prövning i positiv anda av möjligheterna till ökad offentlighet beträffande omständigheterna kring utlämnandet av de baltiska flyktingarna 1946.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WERNER (h):

Herr talman! Denna fråga har som bekant en mycket dyster bakgrund, den djupt tragiska utlämningen av de 146 balterna 1946. I stället för att tillämpa den svenska asylrätten beslöt det neutrala Sverige den gången att ta politisk hänsyn till det avtal angående kapitulationsvillkoren som de fyra segrarmakterna träffat inbördes vid andra världskrigets slut. Herr Börjesson i Falköping, herr Rubin, några högermän och jag

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

har motionerat om att ytterligare ljus skall kastas över orsakerna till detta märkliga beslut, ett beslut som med tanke på den under senare år ofta erbjudna asylrätten ter sig desto märkligare.

Utskottet undviker helt att yttra sig om det önskvärda i en dylik åtgärd och hänvisar bara till att det åligger regeringen ensam att efter eget gottfinnande besluta om sekretess och offentlighet. Det är väl förklarligt, herr talman, att jag finner denna behandling av motionsyrkandet alltför steril och fantasilös. Om man försökte sätta sig in i sakfrågan skulle man måhända också finna det angeläget att försöka finna vägar för att kanalisera sin mening och bringa den till regeringens kännedom; regeringen är ju inte någon helig ko som man inte skulle våga närma sig utan hålla sig på behörigt avstånd från. Riksdagen är väl suverän att säga sin mening i alla frågor? Det är alltså inte fråga om att desavouera regeringen, och det har jag också anfört i reservationen, som jag tycker är mycket modest. Jag vill som sagt på intet sätt desavouera regeringen när det gäller rätten att själv besluta i sekretessärenden. Men det finns framstående rättslärda som menar att detta reservationsyrkande är fullt rimligt och konstitutionellt möjligt, vilket jag vill framhålla för den händelse någon skulle vara tveksam på den punkten.

Jag vill, herr talman, redovisa några motiv för att en lösning i motionens anda på ett eller annat sätt bör komma till stånd.

Det är 22 år sedan denna beklagliga tilldragelse ägde rum. »Skammens dag» kallade en köpman från Nässjö den i telefon i förrgår; han hade själv tillfälle att på nära håll iaktta vad som hände den gången. Debatten om orsakerna till regeringens handlande har fortgått under alla dessa år och har nyligen aktualiserats av två publikationer. Den ena utkom i föl — Oswald

Freivalds — och den andra, Per Olov Enquists bok, i år.

Under debattens gång har man stundom misstänkliggjort regeringens motiv och stundom framställt de utlämnade balterna som nazistanstuckna element. Motsättningarna har skärpts. Debatten skulle tvivelsutan komma till ett definitivt slut om man lyfte på hemlighetens slöja — det är obestridligt. Att vänta därmed till 1995 verkar hopplöst.

Det finns cirka 30 000 vuxna balter i vårt land. Därav är 20 000 ester, resten är letter och litauer. Sammanlagt — barn och vuxna — är det fråga om cirka 100 000 människor. Det är alltså en ganska stor folkgrupp, och det är en folkgrupp som på ett imponerande sätt har bevarat hoppet om en framtida frihet för sitt land. Denna grupp är känd för att vara en god och hederlig och arbetsam grupp som enbart har utgjort ett berikande incitament i vårt folk. Det måste emellertid vara ett ständigt blödande sår i själen på denna folkgrupp att deras landsmän icke fick asyl i det beträngda läget.

Alla i samlingsregeringen 1945 måste ändå ha varit väl medvetna om att legionärerna i själ och hjärta varken var tyskar eller ryssar. Annekteringen av de baltiska staterna kommenterades på ett gripande sätt och med starkt patos av Östen Undén 1940. Vi vet att han sedan hade annan mening i huvudfrågan, men i fråga om annekteringen höll han ett berömt anförande, där han bl. a. fällde orden: »Tre förut självständiga stater har likviderats på några dagar. Den skenbara frivilligheten kan inte bedraga någon iakttagare.»

Jag tycker, herr talman, att vi är skyldiga dessa Sverige-balter en skälig insyn och förklaring. Att en så vettig regering som Per Albin Hanssons samlingsminister inte lät asylrätten gälla låter en ana att det fanns vägande skäl som gjorde att man den gången kusligt nog »såg saken som en politisk lämplig-

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

hetsfråga och inte främst som en rätts- och humanitetsfråga». Före chefredaktören Ivar Anderson i Svenska Dagbladet uttryckte saken just så i utrikesnämnden enligt en intervju av författaren Enquist.

Man kan också förstå att den baltiska folkgruppen på något sätt känner sig stämplad, och i pressen har det också förekommit misstänkliggörande beträffande balternas förmenta nazistvänlighet. Den skugga som kom att vila över de utlämnade har också kommit att vila över gruppen som stannade kvar. Därtill kommer den otrygghet och osäkerhet som många av dessa känner enligt vad som är väl omvittnat. Hur är deras status i händelse av någon ny konflikt eller kris? Fanns det något om det i förhandlingarna med Sovjet? Det dubbla medborgarskapet, som innefattar också det icke önskade sovjetiska, kan inte låta bli att spöka i sammanhanget. Det måste man förstå.

Man kan inte värja sig från tanken att samlingsregeringen kanske gjorde en felaktig och inhuman bedömning. Det är uppenbart att man inte gjorde någon undersökning och bedömning beträffande hur frivilligt de 146 hade engagerat sig i den tyska krigsmakten. Vi vet också att det fanns ett femtiotal minderåriga som ju inte hade rätt att teckna sådana bindande kontrakt och inte riktigt kunde inse vad de gjorde. Det finns många sådana ting som gör en ytterligt tveksam.

Om det alltså har begåtts ett fel, borde rimligen efterlevande och nära anhöriga ha rätt till vederlag.

Jag anser som sagt inte, herr talman, att man bara helt kallt kan hänvisa till sekretesslagen och regeringens bestämmanderätt härvidlag. Jag yrkar bifall till reservationen med dess mycket moderata anhållan och har därmed — vilket jag ännu en gång vill understryka — inte på något sätt velat desavouera regeringen. Emellertid tror jag att ett bifall

till reservationen skulle medverka till att en för många väsentlig fråga bringades närmare sin lösning.

I detta anförande instämde herr *Nilsson* i Bästekille (h).

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Det är med ganska stort tveksamhet jag tar till orda i denna debatt, ty ämnet för den är sannerligen av det slaget att man helst skulle vilja dra en slöja av tystnad över vad som skedde under de där januaridagarna 1946. Många gånger är det dock bättre att lägga papperen på bordet, ty då först tystnar spekulationerna och rensas luften.

Jag tror det skulle vara ganska hälsosamt, om bakgrunden till baltutlämningen bringades till allmänhetens kännedom. Vi som var med under den tiden upplevde baltutlämningen som ett brott mot asylrättens principer. Jag säger därmed icke att det förhöll sig så, eftersom jag inte vet vad som låg bakom själva baltutlämningen. Man kunde inte överblicka konsekvenserna, om de svenska myndigheterna hade sagt nej till utlämningen, ty det var endast regeringen som i sin besittning hade alla handlingar och promemorior som ställningstagandet baserade sig på. Men vad jag personligen, och många med mig, upplevde allra starkast var en känsla av att kristna och humanitära bud kränktes. Jag tyckte att det var ovärdigt en rättsstat som Sverige att utlämna dessa människor som hade sökt asyl i vårt land till, som jag då antog, en död i fångenskap.

Det är nu över 22 år sedan baltutlämningen ägde rum och man kan fråga sig: Skulle det vara förenat med några större förvecklingar, om papperen lades på bordet och om regeringen exempelvis gav ut en vitbok för att sprida ljus över det skedda? Naturligtvis skulle det vara ytterst värdefullt med

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

en närmare belysning av förhållandena när det gäller Sveriges ställningstagande till baltutlämningen i januari 1946. Här är det inte fråga om att ställa någon eller några till ansvar för det inträffade, utan en sådan vitbok eller redogörelse från regeringens sida skulle närmast ha till syfte att bringa klarhet över vad som låg till grund för baltutlämningen. Med hänsynstagande till opinionen och den stora grupp balter som efter kriget sökte asyl i vårt land skulle jag vilja vädja till Kungl. Maj:t att utge en vitbok om baltutlämningen. Ett sådant dokument skulle sannerligen ha sitt berättigande.

Då jag nu, herr talman, ansluter mig till herr Werners reservation är det därför att jag vill uttala en önskan om att Kungl. Maj:t måtte finna skäl till att ge ökad offentlighet åt omständigheterna i samband med utlämnandet av de baltiska flyktingarna 1946.

I detta anförande instämde herr *Eriksson* i Bäckmora (cp).

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Vi svenskar har en benägenhet att moralisera över andra länders och folks agerande, när de med eller utan egen förskyllan ställes i svåra situationer. Vi har så lätt att anlägga synpunkter på regimer i utvecklingsvärlden, att kraftigt fördöma våldshandlingar och brutalitet — detta med all rätt — medan vi samtidigt har så svårt att förstå att många av våra medmänniskor i utvecklingshänseende befinner sig flera hundra år efter oss och därför har ett helt annat synsätt och beteendemönster. Men vi behöver inte förflytta oss så långt som till Asien, Afrika eller Latinamerika. Alla reagerar vi väl ännu starkare när människor på vår egen kontinent förföljes, kastas i fängelse, avrättas eller utvisas av politiska meningsmotståndare, av vilka man med tanke på deras kulturarv och utbild-

ning kunde begära att de visade humanitet och lade i dagen ett demokratiskt tänkande.

I dagens läge är det befriande att se hur vår ungdom alltmer engagerar sig i internationella frågor och reagerar mot våld, förtryck och sociala orättvisor. Vi är alla upprörda över grymheterna i Vietnam, Biafra och andra länder, där oskyldiga människor utsättes för lidande och terror. Tusentals och åter tusentals människor lever i dag i landsflykt och misär eller söker fristad i länder där lugnare förhållanden råder. Obekväma politiker fängslas eller förföljes, men tyvärr orkar alltför få av oss engagera sig i dessa oerhörda problem, som för många tycks ligga så fjärran.

Huvudtemat för årets FN-kampanj är de fundamentala principerna om de mänskliga rättigheterna. Man frågar sig onekligen hur vi svenskar skulle handla, om de mänskliga rättigheterna sattes ur spel och vi själva med eller utan tvång skulle avgöra om vår nations grundläggande humanitets- och rättsprinciper skall gälla. Skulle våra nuvarande politiker, stödda framför allt av en ansvarsmedveten och engagerad ungdom, stå emot obefogade rättsstridande krav? Frågan kan synas vara hypotetisk, men många gånger före, under och strax efter andra världskriget ställdes vår regering och våra myndigheter inför sådana problem. I många fall svek vi. Baltutlämningen 1946 är ett sådant exempel. Trosvissa när det gällde rättsprinciperna i vårt samhälle och litande till Haagkonventionen sökte baltiska soldater och civila fristad i vårt land. Men trots en våldsam folkopinion och i strid mot alla folkrättsliga avtal utlämnades i januari 1946 inte mindre än 146 balter, en händelse om vilken Aftonbladet så sent som för några år sedan skrev: »Det är otroligt att det hänt i Sverige.» Dagens Nyheter skrev vid samma tillfälle att utlämningen var en av de

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

mest beklämmande och mest ovärdiga regeringshandlingarna i senare svensk historia.

Jag har tidigare i år interPELLERAT statsministern rörande utgivande av en vitbok i baltfrågan, och vid debatten den 22 februari förklarade herr Erlander bl. a.: »Den socialdemokratiska regeringens majoritet kom till den uppfattningen att det skulle varit ödesdigert om regeringen i början av efterkrigsperioden hade brutit något som måste betraktas som en överenskommelse, ty detta skulle ha minskat tilliten och tilltron till den svenska regeringens vilja att följa ingångna avtal.» Statsministern fördömde inte moraliskt dem som hade en annan mening men hävdade: »Det är fel att bryta avtal, det är fel att minska respekten för Sverige och för Sveriges vilja att hålla avtal, men det är naturligtvis också otrevligt att göra någonting som kan uppfattas som ett brytande av vår rätt att tolka asylrätten efter våra egna bestämmelser.»

Av det sagda framgår tydligt att man hade valet mellan att fullfölja ett enligt många mening förhastat beslut och att hävda vår egen befogenhet att tolka asylrätten enligt gängse uppfattning i överensstämmelse med Haagkonventionen. Enligt min och säkerligen även många andras mening måste man, om man fattar felaktiga beslut, riva upp dessa och inte med åberopande av formella byråkratiska skäl hålla fast vid dem. Det avgörande beslutet om baltutlämningen fattades i en förvirrad situation, där det inte kan uteslutas att det fanns ett visst tryck från annan makt.

Regeringens beslut i denna fråga blev ödesdigert. Man valde utlämning. Mängder av människor skickades till slavläger och många mötte en alltför tidig död i Sibirien. Det är inte min mening, och jag tror inte heller att det är de andra motionärernas avsikt, att ställa någon eller några människor till svars för det skedda. Vad vi önskar är att

få klarhet i varför våra myndigheter vid denna tid handlade som de gjorde. Även om inte allt vårt agerande i baltfrågan kan ursäktas, måste man ändå trovärdigt och ärligt förklara alla omständigheter bakom regeringens handlingssätt i denna svåra tid.

I 3 § sekretesslagen stadgas följande: »Handlingar i ärenden vilka angå rikets förhållande till främmande makt må allenast i de fall och i den ordning Konungen bestämmer utlämnas tidigare än femtio år efter handlingens datum.» Denna bestämmelse är givetvis tillämplig i det fall som vi i dag diskuterar. Andra handlingar rörande utrikespolitiska förhållanden får ju inte heller utan tillstånd av de myndigheter, som handlägger ärendet, utlämnas förrän femtio år efter handläggningens datum, såvida det inte är uppenbart att handlingens innehållande inte påkallas av bl. a. hänsyn till internationella frågor. Jag är väl medveten om att riksdagen i dag inte kan fatta något beslut om att frige de aktuella handlingarna, men jag är också väl medveten om att riksdagen som sin mening kan uttala att dessa papper bör offentliggöras.

Jag vill i detta sammanhang som exempel anföra att det efter Englands överfall på Egypten i Port Said 1956 inte dröjde mer än cirka tio år förrän den engelska regeringen lade papperen på bordet och försökte förklara varför man hade handlat som man hade gjort.

Det är också klart att man i Sovjet i mångt och mycket rensat upp efter Stalineran och säkerligen inte på något sätt skulle känna sig kränkt över att vi bringade klarhet i detta i svensk historia så mörka avsnitt. Avsteg från femtioårsregeln har också åtskilliga gånger gjorts. Jag tillåter mig bara att påminna om de vitböcker, som den svenska regeringen presenterade under åren 1946—1948 berörande Sveriges politik under andra världskriget. I dessa handlingar offentliggjordes en rad doku-

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

ment, som rörde förhållandet till Tyskland i samband med Norges och Danmarks besättande samt t. ex. den mycket omdiskuterade tyska transiterings-trafiken genom Sverige.

I enskilda fall har Kungl. Maj:t t. o. m. medgivit undantag från sekretessregeln för vetenskapliga forskningar. Särskilt vidsträckt synes det medgivande ha varit, som kom Krister Wahlbäck till del för dennes doktorsavhandling om finlandsfrågan i svensk politik. I förordet till avhandlingen kan man läsa att Kungl. Maj:t beviljat författaren tillstånd att »i princip taga del av handlingarna i UD:s arkiv».

Man kan fråga sig varför en så omdiskuterad fråga, omgiven av allehanda rykten, påståenden och direkta anklagelser, som baltfrågan ännu i våra dagar är, skall vara hemligstämplad. Varför skall vi inte få veta sanningen om de händelser som den socialdemokratiska juridikprofessorn V. Lundstedt betecknade såsom mer upprörande än något annat ärende som han hade diskuterat under sin dittillsvarande sjutton-åriga riksdagstid? Biskopen J. Cullberg framhöll också i ett tal, att balttragedin måste framstå såsom en av de svartaste företeelserna i Sveriges historia under senaste tid. Är det verkligen inte dags att offentliggöra dessa hemligstämplade papper, så att vi får ta del av den verkliga bakgrunden till att regeringen handlade som den gjorde?

I våras kom det ut en baltisk vitbok under titeln »De internerade balternas tragedi i Sverige under 1945—46». Och för en tid sedan utgav författaren Per Olov Enquist boken »Legionärerna», som till stor del stöder sig på dokument, dagböcker, brev och hemligstämplade redogörelser — det rör sig om intervjuer med en mängd människor, från dåvarande deltagare i utrikesnämnden till andra myndighetspersoner som på ett eller annat sätt aktivt varit inblandade i baltfrågan. Boken är i sin dokumenta-

riska skildring så skakande och fylld av påståenden, anklagelser och tillrättalägganden att det förvånar mig att den inte väckt större debatt än den hittills gjort. Bland annat skildras mängder av utlämningsförfaranden — det beskrivs hur judar, landsflyktiga norrmän, kommunister och andra politiska flyktingar på ett cyniskt och många gånger rent omänskligt sätt utlämnades till lidande och död.

Författaren säger i företalet att hans avsikt varit att ge en helt objektiv och exakt bild av baltutlämningen — en för svensk samtidshistoria helt unik politisk affär. Men han förklarar också att han misslyckats med att ge en objektiv bild, och därför kommer den sensationella boken att i många avsnitt stå helt oemotsagd så länge inte vår regering lägger de hemligstämplade pappren på bordet.

Vad finns egentligen att dölja? Personligen vill jag tro att Sveriges regering under de svåra åren ansåg sig tvungen att handla som den gjorde i t. ex. baltfrågan. Man kan naturligtvis fråga sig, herr talman, om det tjänar någonting till att riva i gamla sår. Men vi måste förstå att det är viktigt för en demokratisk nation att alltid göra upp med det förflutna och lära av historien för att därmed förhindra att misstag upprepas och att mänskliga rättigheter en gång i framtiden på nytt åsidosätts.

Personligen är jag, som jag sade, inte ute för att finna några politiska syndabocker, men jag vill skapa klarhet i en affär för vilken jag och många andra lider samvetskval. Den som personligen sett hur unga pojkar med våld släpades ombord på ett fartyg i Trelleborgs hamn — en pojke som försökte köra sina händer genom vindrutorna på den buss i vilken han fraktades till fartyget för att därmed ta sig av daga, den som sett hur personer åt rakblad, den som upplevt hur en baltflykting stötte dolken i halsen för att undgå att bli

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

utlämnad — den kan inte glömma dessa händelser. Jag rör inte för, herr talman, att jag blir djupt rörd när jag tänker tillbaka på detta, och jag skäms inte över att jag gråter. Varför är det för resten för oss människor en sådan självklarhet att skratta och visa glädje men varför är vi så rädda att visa andra mänskliga känslor som att gråta? Bland alla dessa balter fanns enligt uppgift inte mindre än 49 minderåriga som egentligen skulle ha tagits om hand av barnvårdsnämnd. Man påstod att de var frivilliga, men den som haft tillfälle att studera upprop och plakat från krigets dagar vet att det slogs fast att om man inte blev »frivillig», så skulle man straffas enligt gängse krigslagar. Så var det med den frivilligheten! Unga människor, som helt enkelt tvingats ut i kriget, blev sedan av oss utlämnade till ännu mera lidande.

Av tillgängliga dokument framgår att många civila balter bytte från civil klädsel till militäruniform för att bli behandlade enligt Haagkonventionen. I vissa fall tänkte flyktingarna fortsätta vidare på sin flykt men fick av svenska myndighetspersoner veta att de inte behövde befara någon utlämning från Sverige. Vi måste förstå att många militärer, läkare, sjuksköterskor och andra känner samvetskval över att på ett eller annat sätt ha varit med om den olyckliga handläggningen av dessa flyktingärenden, som blev en tragedi.

Ett upprörande faktum i baltutlämningen är att ryssarna i sin not den 2 juni 1945 endast begärde utlämning av personer som flytt till Sverige efter undertecknandet den 8 maj av akten om Tysklands militära kapitulation. Men vi utlämnade inte bara människor som flytt strax före kapitulationen utan också människor som kommit hit lång tid dessförinnan. Vi utlämnade människor som slagits mot både ryssar och tyskar för att värna sin nationella rätt, men också många som inte var militärer.

Man skulle givetvis på den tiden ha gjort en noggrann prövning av varje enskilt fall. Det handlade ändå om människor, enskilda individer som sökt skydd i vårt land. Men människan glömdes som så många gånger förr i historien bort. Något som man på politiskt språk skulle kunna kalla en paketslösning av hela baltfrågan kom till stånd. Om än kanske med tvång utlämnade man oskyldiga och skyldiga människor utan individuell prövning och i strid mot hävdvunna asylprinciper.

Herr talman! Per Olov Enquists bok är, som jag tidigare sade, så fylld av dokument, påståenden och skildringar från denna tragiska tid att om bara något av allt som skrivits i den är sant måste våra myndigheter visa en klar vilja att redovisa de fakta och sanningar som de fortfarande vill belägga med hemligstämpel och alltså dölja. Vi måste ärligt och öppet deklarerar inför vårt folk och världen varför vi gjorde som många ansåg oss tvingade att göra. Ett sådant klarläggande skulle stoppa obefogad kritik, men framför allt visa sanningen, som aldrig får döljas. Vi nutidsmänniskor måste lära oss av historiens skeende för att i framtiden kunna undvika sådana misstag som en gång begåtts i det förgångna.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon sakdebatt. Jag föreställer mig att många av kammarens ledamöter frågar sig: Varför är herr Werner ensam reservant? Är han den ende i konstitutionsutskottet som känner för dessa ting? Är han den ende som har försökt sätta sig in i vad diskussionen gäller? Herr talman, jag tror inte det.

Det förhållandet att herr Werner är ensam reservant grundar sig väl på att det kan råda delade meningar om huruvida dessa likalydande motioner kunde

Offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

väckas i riksdagen. I varje fall råder mycket starka tvivel om huruvida konstitutionsutskottet kan sakbehandla motionerna med hänsyn till att konstitutionsutskottets främsta uppgift är att hålla på grundlagarna och konstitutionen. Utskottsmajoritetens utlåtande klargör att det inte har förts någon sakdebatt inom utskottet. Man har helt hänfört sig till utskottets befogenheter i detta fall och därför är det litet beklagligt att herr Werner, som deltagit i utskottsbehandlingen, fäller det yttrandet om utlåtandet att det är sterilt och fantasilöst och kan synas ge uttryck för att konstitutionsutskottet anser regeringen vara en helig ko. Det är ingalunda på det sättet utan utskottsmajoriteten har ansett att Kungl. Maj:t bestämmer på detta område och att i varje fall inte konstitutionsutskottet kan göra något uttalande på denna punkt.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Jag är helt medveten om att många känner som jag för sakfrågan i detta stycke, och herr Adamsson vet också väl varför jag blev ensam som reservant. Det var, som sagt, ingalunda därför att bara jag var talesman för balterna; det var därför att jag tyckte att man kunde gå något längre och inte bara hänvisa till sekretesslagen, utan ta detta ärende som en anledning att kanalisera den opinion som finns bland oss i riksdagen och hos vårt folk. När man inte gjorde det fann jag skäl att beteckna utskottets utlåtande som sterilt och fantasilöst.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag skall uteslutande hålla mig till den egentliga sakfrågan, nämligen möjligheten att få till stånd ett lättande av sekretessen. Att herr Werner ensam reserverat sig i utskottet — vilket också påpekades av herr Adamsson — skulle kunna tolkas så, att han tillsammans med motionärerna möj-

ligen vore ganska ensam om sin uppfattning också i kammaren. Jag tror inte att så är fallet, och jag vill gärna säga, att den moderata form som reservationens hemställan fått har tilltalat mig.

Riksdagen bör väl ändå utan konstitutionella hinder kunna be Kungl. Maj:t om en prövning i positiv anda av möjligheterna att skingra hemligheterna kring de omständigheter som rådde då balterna utlämnades. Det är enligt min uppfattning inte på något sätt att träda regeringen för nära; denna har enligt sekretesslagen helt självklart att pröva sådana frågor.

Intresset för att få en klarare bild av omständigheterna kring baltutlämningen är mycket stort. Det föreligger inte bara ett allmänt intresse — redan det är ett starkt motiv — utan det finns också ett direkt behov av ökad offentlighet kring vad som verkligen hände och vad som igångsatte händelseförloppet. Ofrånkomligt är, såsom jag ser det, att en myckenhet av ryktessmideri och allsköns spekulationer fortfarande frodas och även kommer till direkta uttryck. Ingen part gagnas av sådant. Ju mera man kan redogöra för utan att riskera rikets säkerhet, desto bättre måste det vara. Jag skulle vilja upprepa frågan: Skulle riksdagen inte kunna be regeringen ta sig en ny funderare på saken? Det är faktiskt — uttryckt på vanligt enkelt språk — inte mer som begärs i reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag skall inte uttala mig om vad andra kammaren kan tillåta sig i ärenden av denna natur. Det enda jag vill ha sagt är att konstitutionsutskottet funnit sig icke ha att befalla sig med ärendet som sådant.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

Inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket

hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Werner begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Werner.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Werner begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 164 ja och 33 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 19

Inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 161, i anledning av motioner om inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Fru SUNDBERG (h):

Herr talman! Kammaren har i dag

på förmiddagen diskuterat åtskilliga frågor som har rört sekretess. Jag skulle vilja beröra ett område som för många människor framstår såsom sekretessbelagt utan att vara det, nämligen behandlingen av reklamationer som gäller sådana debiteringar från televerket som man har uppfattat såsom feldebiteringar.

Vi konsumenter vill gärna veta vad vi får för våra pengar. Detsamma gäller de tjänster och varor som lämnas av staten eller statens olika verk. När vi åker tåg kan vi sätta avgiften för resan i direkt relation till vägsträckans längd och fortskaffningsmedlet. Vid postbefordran vet vi att en försändelse av en viss typ kostar så och så mycket att befordra. Samma är förhållandet när vi utnyttjar televerkets tjänster i den betydelsen, att vi skickar telegram. Vi kan alltid kontrollera avgiften och dess relation till tjänsten i fråga.

Vi har emellertid inte samma möjlighet att kontrollera telefonavgifterna. — Jag vill redan från början säga att jag på intet sätt hyser något misstroende mot de debiteringar och den automatik som förekommer på det området; jag tror nämligen att vår telefon är en av de förnämsta i världen i detta avseende, därmed givetvis inte sagt att felaktigheter inte kan uppstå.

Utskottet har beträffande vår motion i huvudsak behandlat den tredjedel av de cirka 60 000 felanmälningar som görs per år och vilka blir föremål för vidare behandling av televerket. Jag vill fästa uppmärksamheten på att siffran 60 000 är televerkets, men antalet har stigit. Hur stort det är för det sistlidna året vet vi ännu inte.

Vi har i motionen begärt att en televerkets reklamationsnämnd skulle inrättas, dit anmälningar skulle kunna skickas från dem som fått uppfattningen att antalet samtal inte står i riktig relation till den utskickade räkningens storlek. Att antalet missnöjda är stort kan jag garantera med hänsyn till den

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

mängd brev jag fått från teleabbonnenter.

Jag har med glädje noterat statsutskottets behandling av motionen. Det finns åtskilliga positiva saker att konstatera i samband med utskottets behandling. För det första meddelar televerket i sin skrivelse till utskottet att man nu förfogar över 1 500 kontrollavläsare, vilkas antal kommer att öka väsentligt under de närmaste åren. Det kanske mest väsentliga är dock att utskottet skriver: »En prövning av skäligheten i handläggningen av klagomål beträffande samtalsmätningen skulle enligt verket kunna ske genom den allmänna reklamationsnämnd som inrättats från och med den 1 januari 1968.»

Jag hyser den förhoppningen att den allmänna reklamationsnämnden inte skall belastas med alltför många reklamationer och ärenden från teleabbonnenterna. Jag ser det emellertid som en principiellt mycket viktig sak att det finns en instans dit abonnenten kan vända sig om han känner att förhandlingarna med televerket inte lett till positivt resultat eller om man — såsom det framhållits från vissa håll — känner att rättssäkerheten varit i fara. Den känslan har kanske i någon mån förstärkts sedan televerket efter avstängning av telefonen försökt göra indrivning genom hot om utmätning, vilket givetvis juridiskt sett är alldeles riktigt men med säkerhet förorsakat många personliga tragedier. Där kommer medvetandet om den allmänna reklamationsnämndens existens att kännas betryggande, ty det vore i så fall en instans dit abonnenten i fråga kunde vända sig. Jag gläder mig också åt att utskottet säger sig förvänta att televerket i framtiden skall följa utvecklingen. Därmed anser jag, herr talman, att motionärerna nått en stor del av sitt syfte med motionen.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 162, i anledning av motioner angående filmdistributionen m. m.,

nr 163, i anledning av motioner om det statliga tidskriftsstödet och om litterär uppläsningsverksamhet,

nr 164, i anledning av motioner angående bostadsanskaaffningslån för köp av egnahemsfastighet, samt

nr 165, i anledning av motioner angående meritvärdet av tjänstgöring i utland.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 21**Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte motioner.

I propositionen 1968: 81 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att anta därvid fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370),

2) förordning angående ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om statlig förmögenhetsskatt.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande.

I propositionen föreslås regler som klarlägger hur studiemedelsavgifter skall behandlas i skattehänseende. Reglerna innebär att avdrag inte skall få göras vid inkomsttaxeringen för sådana avgifter. Vid förmögenhetstaxeringen skall återbetalningspliktiga studiemedel enligt förslaget behandlas som skuld och således avdragsrätt föreligga.

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

Motioner med anledning av propositionen

1) De likalydande motionerna I: 878 av herr *Lidgard m. fl.* samt II: 1134 av fru *Kristensson* och herr *Hamrin* i Kalmar, i vilka hemställts, att riksdagen i samband med behandlingen av proposition nr 81 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde förslag till 1969 års riksdag rörande avdragsrätt för studiekostnader;

2) de likalydande motionerna I: 879 av herr *Wirtén* och II: 1133 av fru *Frænkel*, i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 81 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om utredning angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende, varvid även frågan om studiebidragens höjd borde beaktas.

Motioner vid riksdagens början

I) De likalydande motionerna I: 181 av herrar *Schött* och *Enarsson* samt II: 233 av herr *Lothigius*, i vilka hemställts, att riksdagen antoge i motionerna framlagt förslag till lag om ändrad lydelse av 46 § 2 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

II) de likalydande motionerna I: 640 av herrar *Mossberger* och *Georg Petersson* samt II: 800 av herrar *Josefs-son* i Halmstad och *Arweson*;

III) de likalydande motionerna I: 644 av herrar *Harald Pettersson* och *Fälldin* samt II: 791 av herr *Antonsson*, i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande i enlighet med vad i motionerna anförts;

IV) motionen II: 478 av herrar *Jöns-son* i Ingemarsgården och *Mundebo*, vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om förslag rörande avdragsrätt vid beskattningen

för periodiskt understöd till studerande samt om utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende.

Utskottet hemställde,
att riksdagen måtte

A) — med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 81 — anta vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) förordning angående ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om statlig förmögenhetsskatt;

B) avslå

1) motionerna I: 640 och II: 800, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anförde,

2) motionerna I: 181 och II: 233,

3) motionerna I: 644 och II: 791,

4) motionerna I: 878 och II: 1134,

5) motionerna I: 879 och II: 1133

samt

6) motionen II: 478.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gösta Jacobsson*, *Enarsson* och *Lothigius* (samtliga h), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

under punkten A 1

att riksdagen måtte — med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 81 icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas — antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändringen, att 20 § erhöles i reservationen angiven lydelse, innebärande förslag om en avdragsschablon på 40 % av studiemedelsavgiften; samt

under punkterna B 4—6

att riksdagen måtte — med anledning av motionerna I: 878 och II: 1134, I: 879 och II: 1133 samt II: 478 — i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning av frågan om studiemedelsavgifternas och andra studiekostnaders behandling i skattehänseende;

2) av herrar *Erik Filip Petersson*, *Tistad*, *Enskog* och *Larsson* i Umeå

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

(samtliga fp), vilka ansett att utskottet under punkterna B 2—6 bort hemställa,

att riksdagen måtte, med anledning av följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 181 och II: 233,
- 2) motionerna I: 644 och II: 791,
- 3) motionerna I: 878 och II: 1134,
- 4) motionerna I: 879 och II: 1133

samt

- 5) motionen II: 478,

i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning av frågan om studiekostnaders behandling i skattehänseende och om avdrag för periodiskt understöd till studerande;

3) av herrar *Fälldin, Vigelsbo* och *Eriksson* i Bäckmora (samtliga cp), vilka ansett att utskottet under punkterna B 2, 3 och 6 bort hemställa,

att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 644 och II: 791 samt II: 478, i vad denna motion innefattade yrkande om utredning angående rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande, ävensom med anledning av motionerna I: 181 och II: 233 — i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Bevillningsutskottets betänkande nr 60 gäller bl. a. frågan om hur studiemedelsavgifter skall behandlas i skattehänseende. De regler som föreslås i propositionen och som utskottet tillstyrker innebär att avdrag för sådana avgifter inte skall få göras vid inkomsttaxeringen. Vid förmögenhetsbeskattningen skall återbetalningspliktiga studiemedel räknas som skuld.

Ett flertal motioner har väckts angående dels avdragsrätten för studiemedel, dels periodiskt understöd för studerande. Att så skett är inte att förundra sig över. Riksskattenämnden utta-

lade t. e. x. i samband med införandet av studiemedelsförordningen att det inte är orealistiskt att betrakta studieskulder som en ackumulering av levnadskostnader motsvarande existensminimum.

På grund av de av praktiska skäl motiverade reglerna om beskattningsårets slutenhet kan för närvarande avdrag för dessa kostnader inte åtnjutas. Principen om beskattningsårets slutenhet har dock under senare år på flera håll genombrutits. Av kammarrättens yttrande över departementspromemorian framgår att någon tillräckligt utförlig utredning inte finns för att frågan om avdragsrätt för studiemedelsavgifter i hela sin vidd skall kunna avgöras. Det finns därför, herr talman, all anledning att göra en sådan utredning. Den begärs i samtliga de tre reservationer som är fogade vid betänkandet.

I reservationen 2, som jag yrkar bifall till, anför vi reservanter i motiveringen: »Under studietiden är de studerande i regel förhindrade att förvärva egen inkomst. De saknar alltså ofta möjlighet att tillgodogöra sig bl. a. ortsavdrag och allmänna avdrag som de skulle ha varit berättigade till om de, i stället för att studera, ägnat sig åt förvärvsarbete.» Vi framhåller vidare att ortsavdraget är avsett att täcka de allmänna levnadskostnaderna och att av de utgifter som en studerande åsamkas under studietiden åtskilliga är av sådan art att de skulle varit avdragsgilla om de utgjort kostnader för förvärvande av intäkter i en förvärvskälla. De skäl som anförs i propositionen för att studiemedelsavgifterna inte till någon del bör vara avdragsgilla finner vi inte bärande.

Vi reservanter är medvetna om att studiemedelsavgifternas behandling i skattehänseende är en fråga som rymmer många problem; därför bör den utredas.

Vi begär i reservationen att frågan om avdrag för periodiskt understöd till studerande också upptas till prövning.

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

Vi finner reglerna om sådant avdrag i deras nuvarande utformning högst otillfredsställande från rättssynpunkt. Självfallet bör rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande kombineras med skatteplikt för mottagaren.

Herr talman! Vi reserverar oss inte emot propositionen, men vi hemställer att frågan om studiekostnadernas behandling i skattehänseende och frågan om rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande blir föremål för särskild utredning.

Herr LOTHIGIUS (h):

Herr talman! Jag skall inte redogöra för de regler som gäller för studiemedels utbetalande och återbetalning samt för deras behandling i skattehänseende. Herr Enskog har gjort det, och de finns återgivna i propositionen och bevillningsutskottets betänkande.

Låt mig i ett resonemang om hur vi från högerpartiets sida ser på det hela ta upp frågan från en annan utgångspunkt. Först vill jag säga att det är utomordentligt tillfredsställande att studiemedlen nått den höjd de för närvarande har, att återbetalningstiden är lång och att det inte utgår någon ränta. Frågan huruvida ränta utgår kan diskuteras, ty den summa som skall återbetalas blir betydligt högre än det belopp man lånar. Men i stället för ränta använder man ett omräknat basbelopp, vilket naturligtvis kan sägas vara en form av ränta, ehuru en låg sådan. Vidare är det tillfredsställande att dessa bidrag har en social anknytning; det kan ges tillägg för speciella grupper, och det kan beviljas uppskov med återbetalningen, vilket är av betydelse. I de flesta fall motsvarar inte bidrag och lånesumma de verkliga kostnaderna för studierna, allra minst om den studerande har bildat familj. I vissa fall kan de studerande ha rimliga boendekostnader, nämligen om de bor i moderna studentbostäder. Men dessa räcker inte till, och många studerande blir helt

beroende av den allmänna bostadsmarknaden, och då blir bostadskostnaderna och övriga levnadskostnader så höga, att ekonomiskt tillskott måste anskaffas.

Högerpartiets allmänna inställning är att det för en nation inte finns någonting för framtiden så lukrativt som att satsa i en kvalitativt hög utbildning. Att stimulera till detta är inte bara en bidragsfråga. Det är också en ansvarsfråga. En studerande skall veta, att om han sköter sina studier och därigenom skaffar sig en ansvarsställning i samhället, där samhället kan dra nytta av honom, så skall han också honoreras eller stimuleras. Avdragsrätt för studie-skulder är enligt mitt förmenande en sådan stimulans.

Vad är det för fel att se studier som en investering i kunskaper, en investering motsvarande den som görs av rörelseidkare? Att missgynna investeringar i utbildning i förhållande till investeringar i realkapital kan ej vara riktigt.

Studiekostnaderna består delvis av levnadskostnader. Rena levnadskostnader är icke avdragsgilla vid beskattning. Det är ju den allmänna princip vi tillämpar. Men till dessa kostnader kommer för den studerande utgifter för materiel, böcker och resor, kostnader som är nödvändiga för studiernas bedrivande. De kvalitativa fordringarna på kunskaper är i dag så stora, att ungdomarna måste skaffa sig kunskaper utöver dem som ges i den vanliga kurslitteraturen. Detta gäller inte minst på det internationella området där ungdomarna måste vara aktiva. Alldeles särskilt utsatt är den studerande som måste bedriva mycket långvariga studier och därför mister flera års inkomster. Han kan inte på samma sätt som en något högre inkomsttagare utnyttja ortsavdragen, eftersom han befinner sig på den nedre delen av progressions-skalan.

Situationen är ju också den att återbetalning sker när personen i fråga får

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

en hög marginalskatt. Det är därför som vi säger att det vore rättvisare om man finge utjämna skillnaderna i skatobelastning mellan studieåren och de verksamhetsår när återbetalningen skall ske. Vi har bedömt det så, att 60 procent är icke avdragsgilla levnadskostnader inklusive de studiebidrag på högst 1 750 kronor som lämnats. Ett schablonavdrag på 40 procent av studiemedelsavgifterna torde vara en lämplig avvägning. Vi betraktar detta som ett provisorium. Vi vill inte foga oss i propositionens förslag utan har framlagt ett eget efter dessa riktlinjer i avvaktan på att utredningen skall framlägga sitt förslag. Att inte framföra ett förslag nu tycker vi vore att kapitulera för propositionen. Jag yrkar alltså bifall till reservation 1.

Jag vill också framhålla att vi på en punkt är eniga i utskottet, nämligen i fråga om avgångsersättningarna till den del de är tilläggsbidrag. Det gäller de s. k. B-beloppen, som skall vara skattefria, och det gäller de anställda vid hampberedningen i Visby och linberedningen i Laholm. På denna punkt yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr talman! På grund av ett förbiseende har vi inte i vår reservation tagit upp frågan om utredning av periodiskt understöd. Här ansluter jag mig till folkpartiets reservation och kommer att stödja densamma.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Föreliggande utskottsbetänkande upptar till prövning studiemedelsavgifternas behandling i skattehänseende. Utskottsmajoriteten har därvid tillstyrkt Kungl. Maj:ts proposition 81, som innebär att avdrag för sådana avgifter inte får göras vid inkomsttaxeringen. Utskottet motiverar detta sitt ställningstagande med att om avdrag skulle medges för sådana kostnader, exempelvis i form av årliga schablonavdrag, så skulle det betyda att man medgav avdrag för levnadskostna-

der, vilket saknar motsvarighet vid den skattemässiga inkomstberäkningen i övrigt.

I anslutning till propositionen har centerpartiet väckt motioner med yrkanden om utredning av rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande. Den frågan tycker jag ligger litet annorlunda till. Bestämmelserna om periodiskt understöd medger nu avdrag i fall då det med hänsyn till ändamålet är mindre motiverat och befogat än då det gäller föräldrarnas understöd till sina barns studier. Avdrag för sådant periodiskt understöd måste inte bara från den enskildes utan även från samhällets synpunkt sägas vara båda skäligt och rättvist. Nu föreligger ju nämligen möjlighet att erhålla avdrag för periodiskt understöd exempelvis till en son som har förvärvsarbete och som själv kan försörja sig. Men däremot inte till studerande. Man måste om man jämför dessa två fall instämma i att det finns en inkonsekvens i gällande bestämmelser. Frivilliga ekonomiska uppoffringar från föräldrarnas sida för att möjliggöra ungdomars utbildning bör skattemässigt inte behandlas med större restriktivitet än andra former av periodiskt understöd.

I centermotionen har vi dessutom konstruerat avdragsrätten på så sätt att avdraget görs på skattens slutbelopp. Därigenom eliminerar man också marginalskatteeffekten som eljest skulle kunna komma att gynna de större inkomsttagarna.

Herr talman! Med hänsyn till att utskottet inte har velat biträda vårt yrkande, har vi följt upp motionerna i reservation 3 som är fogad till utskottets betänkande, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

I detta införande instämde herr *Vigelsbo* (cp).

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Det är ganska svårt att

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

motivera utskottets ställningstagande, om man inte också i korthet redogör för hur hela detta system är uppbyggt. Jag skall därför ta några minuter i anspråk för att säga några ord om det.

Studiemedel utgår nu med 8 120 kronor per år, varav högst 1 750 kronor i studiebidrag. För återstoden, alltså 6 370 kronor per år, föreligger återbetalningsskyldighet. En studerande med ett minderårigt barn under 16 år kan dessutom få ett studiemedellägg, vilket kan uppgå till högst 1 450 kronor per år och barn. Föreligger synnerliga skäl kan extra studiemedel utgå.

Studiemedel skall återbetalas med årliga avgifter med början tredje året efter det att senast utbetalda medel har utgått. I allmänhet skall återbetalning ske t. o. m. det år mottagaren fyller 50 år, d. v. s. under en tid av 20—25 år. Studeranden behöver inte betala någonting under de år han inte tjänar över 21 000 kronor i dagens penningvärde. Han kan få uppskov med betalningen under vissa förhållanden, och då kan betalningen få erläggas även efter det att han har fyllt 50 år. Ingen ränta skall utgå på lånet. Annars får ju återbetalning av lån inte avdras utan endast ränta.

Metodiken är sådan att studiemedlen skall omräknas till basbelopp — lika med dem som tillämpas för ATP — nu 5 800 kronor. Återbetalningarna skall omfatta lika många basbelopp som den betalningsskyldige har erhållit i återbetalningspliktiga studiemedel.

Om exempelvis en universitetsstuderande under åren 1966—1968 uppstår ett belopp motsvarande tre basbelopp om vardera 5 800 kronor, d. v. s. 17 400 kronor, och basbeloppet under tiden har ökat till exempelvis 6 500 kronor i genomsnitt, är han alltså i princip skyldig att återbetala tre gånger 6 500 kronor eller 19 500 kronor, vilket i detta fall skulle bli 2 100 kronor mer än han mottagit, men det rättas sedan till. Om nämligen indexregleringen av basbelopp

pet medför att återbetalningen i fast penningvärde blir, som i detta exempel, ofördelaktigare än ett vanligt räntebärande konventionellt lån äger vederbörande rätt till återbäring av för mycket inbetalda avgifter. Låneräntan skall därvid antas ha uppgått till 60 procent av den vid varje tidpunkt gällande normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Det innebär att den återbetalningsskyldige med nu gällande låneränta, 6 procent, icke behöver betala mer än 3,6 procents ränta på återbetalningspliktiga studiemedel.

Han behöver heller aldrig ställa någon säkerhet för lånen. Men vid ett konventionellt lån kan låntagaren göra avdrag för ränteutgifter och får därigenom, säger man, ett skattebortfall. Det får inte studeranden men i stället får denne åtnjuta en reducering av sin återbetalningsskyldighet och kommer därför inte i något sämre läge. Genom denna maximering av återbetalningsskyldigheten får studeranden en favorit, vars värde motsvarar rätten till avdrag av ränta på studielån vid beskattningen. Han har fått en garanti som innebär att han väl kan vinna men aldrig förlora på denna indexreglering av basbeloppet. Om indexregleringen görs avdragsgill i beskattningen måste reglerna om begränsning med avseende på storleken av räntan ändras, så att nuvarande 60 procent av den normala räntan utbyts mot 100 procent. Bevillningsutskottet anser att dessa regler är mycket fördelaktiga för låntagaren-studeranden. Återbetalning enligt basbeloppet torde oftast komma att ställa sig fördelaktigare vid 3,6-procentigt lån, såvida inte basbeloppet skulle höjas alldeles onormalt.

Herr talman! Vad är det nu som äger rum? Det studiesociala stödet finansieras sålunda med skattemedel. Skall det då också beviljas skattefrihet för den del av lånet som studeranden är skyldig att återbetala, vilket lån han som sagt erhåller på alldeles särskilt gynnsamma

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

villkor? Finansministern säger nej och föreslår att studiemedelsavgifterna inte till någon del skall vara avdragsgilla vid taxeringen, och detsamma säger bevillningsutskottet och tillstyrker propositionen i detta stycke. Däremot föreslår finansministern att oguldna avgifter får dras av vid förmögenhetsbeskattningen, vilket utskottet också tillstyrker.

Jag tror det kan vara värt att erinra om vad LO sade i sitt remissyttrande redan beträffande studiesociala utredningens förslag. LO framhöll då beträffande den departementspromemoria som ligger till grund för propositionen, och understryker det även nu, att de studiesociala stöden inte får ges en sådan utformning att de ogynnsamt påverkar inkomstfördelningen. Högre studier leder, framhåller LO, i regel till väsentligt högre löner än vad övriga arbetstagare i samhället kan ernå, men därtill kommer att dessa med sina lägre löner får vara med och delvis finansiera de studiesociala stöden av skattemedel, trots att de inte haft möjligheter att bedriva högre studier.

Herr talman! Detta är alltså ett uttalande av den centrala ledningen för den största arbetarorganisationen i vårt land, vars medlemmar väl i stort sett inte har fått någon högre utbildning. Man kan väl därför också förstå inställningen. Stora delar av den äldre generationen har inte haft samma möjligheter som dagens ungdom, och fortfarande saknar många ungdomar möjligheter till högre studier. LO menar att samma skäl kan anföras mot införandet av avdragsrätt då det gäller studiemedelsavgifter. Det skulle ytterligare vidga inkomstklyftan i samhället och alla talar ju nu så vackert om att denna klyfta skall utjämnas.

Till den rent principiella inställningen kommer att vi i vår lagstiftning har hållit och fortfarande håller starkt på att det inte får göras avdrag för levnads-kostnader och inte heller för amortering vid avbetalning av skuld. I annat

fall skulle vi få en svårtillämpad skattelagstiftning med många variationer. Jag finner att reservanterna tycks ha samma uppfattning härvidlag. Det enda undantaget gäller som alla vet fördyrade levnads-kostnader. Vi har erinrat om att även 1960 års skattesakkunniga framhöll, att denna princip talade emot en avdragsrätt för studiekostnader. Och vad är studiekostnader i huvudsak? Jo, åtminstone för längre och dyrbarare utbildning betyder det utgifter för den studerandes bostad, föda, kläder och andra levnadsbehov under studietiden. Om detta medgavs skulle vi som brev på posten få ta emot motioner och yrkanden om motsvarande avdrag för andra grupper med liknande eller kanske ännu större behov. Nej, här måste vi hålla fast vid en klar princip även i fortsättningen.

Vad frågan om avdrag för periodiskt understöd beträffar kan jag fatta mig kort om motionärernas och reservanternas yrkanden. Den frågan har diskuterats så grundligt under många år att man nu näppeligen kan anlägga några nya synpunkter på densamma. Vi vidhåller att den frågan och spørsmålet om studiekostnaderna över huvud taget har kommit i ett helt annat läge efter studiesociala reformens genomförande 1964. Därmed stadfästes, menar vi, den principen att utbildningen på såväl låg- som högstadiet skall främjas genom statliga stödåtgärder. För budgetåret 1968/69 uppgår det stödet till bortåt 500 miljoner kronor, och det kan inte vara rimligt att jämsides med denna avsevärda höjning införa rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande och för de studielån det här gäller. Det skulle betyda ett skattebortfall vars storlek vi inte kan bedöma men som utan tvivel är högst betydande. Dessutom skulle åtgärden verka orättvist både mellan de studerande själva och mellan dessa och övriga inkomsttagare här i landet.

Vi säger att kritik visst kan riktas mot avdragen för periodiskt understöd,

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

men då bör man rätta till det genom att avskaffa rätten till sådana avdrag i stället för att vidga den, vilket säkerligen skulle medföra en kraftig skatteflykt.

Bevillningsutskottets betänkande åter speglar oppositionens vanliga oenighet. Centerpartiets och folkpartiets representanter accepterar propositionen sådan den är, medan högern ensam yrkar på ett 40-procentigt avdrag för erlagda återbetalningsbelopp. Högern och folkpartiet yrkar på en utredning om studiemedelsavgifternas och andra studiekostnaders behandling i skattehänseende, men det har inte centern velat vara med om. Folkpartiet och centern yrkar på en utredning om avdrag för periodiskt understöd till studerande men har inte kunnat enas om formen härför. På den punkten är inte högern med i betänkandet, men efter var jag förstått har högern nu hakat på där. Tydligt anser högern att det är politiskt oklokt att inte vara med även i det fallet. Centern vill emellertid att avdraget för det periodiska understödet skall göras på den slutliga skatten. Där skiljer sig centern från folkpartiet. Jag kan hålla med om att skall det göras någon ändring, så tycker också jag att den som centern förespråkar är mera sympatisk, ty då blir beloppen lika och progressiviteten verkar inte i det fallet.

Enigheten är sålunda den traditionella, och slutsatsen blir närmast att det kanske även i fortsättningen är bäst att ha det såsom det nu är och som bevillningsutskottet har föreslagit.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LOTHIGIUS (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt sade att reservanternas förslag skulle innebära ett missgynnande av dem som varit med om att finansiera stödet men själva inte har haft möjligheter att bedriva högre studier. Detsamma står att läsa i bevillningsutskottets betänkande. Men hur kan man ha en sådan uppfattning? Vi
5 — Andra kammarens protokoll 1968. Nr 38

har ju här i landet en stor mängd aktiviteter där vi gör på motsvarande sätt, d. v. s. vi samlar ihop skattemedlen i en gemensam pott och för över dem på områden dit vi tycker det är lämpligast och riktigast att de går. Varför kallar man det då för en orättvisa i detta fall? Men kalla det gärna en orättvisa, herr Brandt. Det imponerar inte alls på mig. Det är en orättvisa mot hela svenska folket att inte stimulera de goda intellektuella tillgångar vi har och som kan ge upphov till en bättre och snabbare utveckling.

Genom att åstadkomma en sådan snabbare utveckling kan vi skapa underlag för en högre standard i vårt land. Det är denna högerpartiets filosofi som skiljer oss från socialdemokraterna med deras stödtagarfilosofi. Jag kan inte komma ifrån att vi måste följa vår filosofi för att kunna åstadkomma en riktig utveckling.

Herr Brandt sade vidare att det föreligger oenighet mellan de borgerliga på denna punkt. Visst finns det olika uppfattningar på den borgerliga sidan, men vi är ändå besjälade av samma anda. Folkpartiet har å sin sida begärt en utredning, medan vi i avvaktan på denna önskar reda upp förhållandena på vissa begränsade avsnitt. Vi är ganska eniga på denna punkt.

Herr ENSKOG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av vad som anfördes av herr Brandt, vilken först tog upp räntans betydelse i detta sammanhang. Jag vill påpeka att det inte i första hand är avdragsrätten för räntan som vi vänt oss mot. Vi har ett helt annat betraktelsesätt i denna fråga. Jag framhöll i mitt första anförande, liksom även riksskatte-nämnden gjorde i samband med införandet av studiemedelsförordningen, att det inte är orealistiskt att betrakta studieskulden som en ackumulering av levnadskostnader motsvarande existensminimum. På grund av den av praktiska

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

skäl motiverade regeln om beskattningsårets slutenhet kan avdrag för närvarande inte åtnjutas för de aktuella kostnaderna. De studerande har inte kunnat göra något grundavdrag under den tid som de studerat, eftersom de saknat vanliga inkomster. Vi önskar få till stånd en utredning om de studerande inte skulle kunna få tillgodonjuta dessa avdrag när de senare återbetalar studiemedlen.

Föreskrifterna om avdrag för periodiskt understöd medger att den som betalar ett periodiskt understöd får göra avdrag för detta, medan den som mottar det periodiska understödet skall ta upp det i sin deklaration. Där blir pengarna alltså beskattade. Det är enligt vår uppfattning felaktigt att man skall kunna ge periodiskt understöd till alla andra kategorier men inte till de studerande. Också detta bör utredas.

Vi har inte velat gå med på att man nu skulle fatta ett bindande beslut, eftersom detta är ett så pass invecklat problem, som på andra områden kan få konsekvenser vilka vi nu inte kan överblicka. Vi vill därför att frågan skall utredas i hela sin vidd.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar att utskotts-majoriteten i sin skrivning liksom herr Brandt gjorde i sitt inlägg erkänner de orättvisor som är förenade med avdragsbestämmelserna beträffande periodiskt understöd. Varför då fortsätta med denna diskriminering av de studerande? Herr Brandt vill nu rätta till missförhållandena genom att hellre avskaffa all avdragsrätt för periodiskt understöd. Men det finns, herr Brandt, ett enklare sätt att lösa detta problem, nämligen att rösta för centerns reservation med krav på en utredning. Eftersom herr Brandt tycks ha vissa sympatier för vårt ställningstagande bör det vara enkelt för honom att stödja detta yrkande.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om herr Eriksson i Bäckmora missförstod mig, men jag vill påpeka att det inte skulle vara i enlighet med våra skatteprinciper att införa ett sådant avdrag för periodiskt understöd som har föreslagits. Jag lutar närmast åt samma uppfattning som en ledamot framförde när vi här i kammaren för något år sedan diskuterade saken, nämligen att man skall slopa dessa regler därför att de utnyttjas på ett så oriktigt sätt och leder till så mycken skatteflykt. Jag vill också rekommendera herr Eriksson i Bäckmora att läsa vad herr Sjöholm i ett anförande vid ett tidigare tillfälle givit uttryck åt på denna punkt.

Herr Lothigius sade egentligen ingenting som det finns anledning att replikera på. En sak vill jag emellertid ta upp. Herr Lothigius yttrade att de borgerliga har olika uppfattningar men att någon oenighet inte föreligger. Jag förstår inte hur det går ihop, men det må bli en sak för de borgerliga själva att klara upp.

Till herr Enskog vill jag säga att det självfallet är en principiell fråga om man skall följa den förordade linjen eller ansluta sig till SACO:s livslöneprincip. Det har jag knappast funnit att ens de borgerliga i utskottet velat göra helt och hållet, även om det underförstått är detta som åtminstone högern kanske är ute efter. Men jag frågar mig hur en sådan princip skulle kunna tillämpas utan att orättvisa skapas. Menar man att den som varit sjuk i många år och blir frisk skall få samma behandling som de studerande? En person kan ju ha varit handikappad i många år och sedan bli arbetsför — en som varit blind i årtionden kan plötsligt få sin syn tillbaka. Hur skulle man då handla, om vederbörande inte haft någon inkomst under den aktuella tiden? Skall då hänsyn tagas även till deras livslöner?

Nej, alla som tänker igenom detta problem förstår att det inte skapas någon

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

rättvisa genom ett sådant system. Och skulle man införa systemet och försöka skapa rättvisa skulle hela skattesystemet krånglas till så att det blev fullkomligt ohanterligt. Jag vill understryka att de studerande enligt de regler som gäller för studiemedelshjälpen nu har betydligt gynnsammare villkor än andra medborgare.

Ja, herr talman, eftersom min repliktid är slut kan jag inte utveckla saken ytterligare.

Herr JOSEFSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Litet mera i periferin i utskottsbetänkandet ägnas utrymme åt några motioner som jag varit med om att väcka vid värriksdagens början. I dessa motioner pekade vi på de avgångsvederlag som utbetalats till personal som friställts vid linberedningsverket i Laholm och hampberedningsverket i Visby — herr Lothigius snuddade något vid saken i sitt anförande. Vi behandlade också beskattningen av dessa avgångsvederlag och ansåg oss ha anledning framhålla att dessa grupper — i och för sig minoritetsgrupper — har blivit mindre gynnsamt behandlade i beskattningshänseende.

Hur många som blev friställda vid hampberedningsverket i Visby vet jag inte, men antalet friställda vid linberedningsverket i Laholm som fått avgångsvederlag är 116. Sammanlagt har länsarbetsnämnden i Halmstad betalat ut något över 560 000 kronor. Men av de 116 som fått avgångsvederlag är det — för att anknyta till utskottets uppdelning på grundbelopp och tilläggsersättning — 77 som fått mera än det maximala grundbeloppet på 2 000 kronor. Av dessa 77 har 31 fått maximibeloppet 8 000 kronor, alltså 6 000 i tilläggsersättning.

Jag är villig att notera att bevillningsutskottet har gjort en mycket välvillig skrivning i sitt betänkande. Jag citerar: »Med hänsyn till det anförda anser utskottet att de ifrågavarande avgångs-

ersättningarna — till den del de utgjort tilläggsbidrag — inte bort eller bör bli föremål för beskattning.» — Men nu har vissa bidrag redan blivit beskattade. Jag vet för övrigt att besvär har anförts till prövningsnämnden i flera fall, men utan framgång.

För mig blir nu frågan: Kan utskottets nu anförda positiva uttalande ge chans till en ytterligare ändring? Utskottet säger »inte bort eller bör». Jag anser att taxeringsförordningens 100 §, där det stadgas om besvär i särskild ordning, skulle kunna ge utrymme för förnyad prövning. Men förutsättningen för förnyad prövning, som skulle leda till ett positivt resultat, är att dessa utbetalade tilläggsbidrag är att betrakta som icke skattepliktig inkomst enligt första punkten i 100 § taxeringsförordningen. Jag vill för min del tolka bevillningsutskottets uttalande som om denna möjlighet till särskild prövning föreligger och som om denna prövning skulle kunna leda till positivt resultat. Men eftersom utskottet säger att dessa bidrag »inte bort eller bör» bli föremål för beskattning ges utrymme för en tolkning som kan gå både i positiv och negativ riktning.

Jag tolkar utskottets skrivning som positiv, men jag vill gärna fråga herr Brandt i hans egenskap av utskottets talesman om han anser att dessa utbetalade tilläggsbidrag utgör icke skattepliktig inkomst. I så fall finns chans till förnyad prövning.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall begränsa mig till att svara herr Josefsson i Halmstad. Det förhåller sig precis på det sätt som vi skriver i betänkandet, nämligen att dessa bidrag icke utgör skattepliktig inkomst.

Herr JOSEFSSON i Halmstad (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är nöjd med herr

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

Brandts svar. Jag har haft anledning att tala med flera av de berörda personerna. Jag skall hänvisa dem till bevillningsutskottets uttalande och riksdagsprotokollet. Sedan får de begära förnyad prövning.

Jag ber att få yrka bifall till utskottsmajoritetens hemställan.

Herr **NORDSTRANDH** (h):

Herr talman! Herr Brandt tycktes vilja göra gällande, att avdragsrätt för studjeskulder för studerande skulle innebära ett missgynnande av andra befolkningsgrupper. Han nämnde därvid ett enda litet ord om begreppet livsinkomst. Jag tycker, att herr Brandt borde fundera litet mera över vad det innebär också i detta sammanhang. Beräkningar har klargjort, att den verkliga inkomstskillnaden är avsevärt mindre än de skenbara differenser som årsinkomsten anger.

Vill man utifrån inkomstuppgifter belysa skillnader i levnadsstandard mellan olika grupper bör man för det första räkna med livsinkomster och inte årsinkomster, för det andra använda netto- och inte bruttosiffror och för det tredje — vilket är viktigt i detta sammanhang — korrigera med hänsyn till ojämnheter i den tidsmässiga fördelningen. Först om man iakttar dessa regler kan, herr Brandt, en debatt om inkomst- och standardförhållanden bli meningsfull och realistisk.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN** yttrade:

Utskottets hemställan företages till avgörande på sådant sätt, att propositioner först ställes beträffande de frågor som avses i de vid betänkandet fogade reservationerna. Därefter ställes utskottets hemställan i övrigt under proposition i ett sammanhang.

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1) i motsvarande del; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Lothigius begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 60, såvitt avser studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Gösta Jacobson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Lothigius begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 175 ja och 24 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Studiekostnaders behandling i skattehänseende

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1) i motsvarande del och reservationen 2) i motsvarande del;

Studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, m. m.

och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enskog begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 60, såvitt avser studiekostnaders behandling i skattehänseende, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Gösta Jacobson m. fl. i motsvarande del och reservationen 2) av herr Erik Filip Petersson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 135 ja och 62 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande**H e m s t ä l l a n**

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2) i motsvarande del och reservationen 3); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enskog begärde emellertid vote-

ring, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 60, såvitt avser skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Erik Filip Petersson m. fl. i motsvarande del och reservationen 3) av herr Fälldin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 112 ja och 94 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

M o t i v e r i n g e n

Utskottets motivering godkändes.

Utskottets hemställan i övrigt

Bifölls.

§ 22

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till godkännande av tilläggsprotokoll mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland rörande ändring i det i London den 28 juli 1960 undertecknade avtalet för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträf-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

fande inkomstskatter, i dess ändrade lydelse enligt det protokoll som under-tecknats i London den 25 mars 1966.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 23

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 59, i anledning av motioner om skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

I de likalydande motionerna I: 15 av herr *Werner* och II: 23 av herr *Karlsson* i Huddinge *m. fl.* hemställdes, att riksdagen skulle besluta

dels att i skrivelse till riksbanksfullmäktige ge till känna de i motionerna anförda synpunkterna om en skärpning av reglerna beträffande tillståndsgivningen för svenska företags utlandsinvesteringar; och

dels att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att vid utarbetande av proposition till förordnande om fortsatt valutareglering för kommande period de i motionerna anförda synpunkterna beaktades.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 15 och II: 23.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **KARLSSON** i Huddinge (vpk):

Herr talman! De motioner som här behandlas gäller frågan om huruvida den svenska kapitalexporten på något sätt skall regleras med hänsyn till såväl sysselsättningsläget som kapitaltillgångarna i landet. Motionärerna anser att kapitalrörelserna över gränserna nu fått en sådan omfattning att samhället måste vidta åtgärder för att på annat sätt än rent formellt kontrollera kapitalutflödet. Detta kan inte få vara en sak där be-

dömning och avgörande är några stora företags uteslutande privilegium.

För undvikande av varje missförstånd vill jag poängtera att motionärerna varken tänkt sig eller föreslagit att allt som kan kallas kapitalexport skall stoppas. Svenska försäljnings- och serviceföretag i utlandet är i allmänhet rätt självklara led i moderföretagens marknadsföring. Det kan också gälla produktionsföretag där delar av en produktionskedja, exempelvis sammansättningsfabriker, förlägges till den marknad där avsättningen äger rum.

När utskottet behandlat våra motioner — för övrigt i största allmänhet — har man tydligen inte insett vad som varit det egentliga motivet för motionärerna.

Jag skall inte gå in på det omfattande material som vi alla kunnat ta del av i pressuppgifter och olika undersökningar om företagsetableringar i andra länder. Vi vet att det växer upp en ny svensk knallebygd runt Lissabon, medan textil- och konfektionsindustrin här hemma torkar ihop. Vi vet att cellulosa-koncernen engagerar sig bl. a. i pappersindustrin i Kanada men samtidigt svikit löftet om ett pappersbruk i Ådalen, där man dessutom lägger ned ett sågverk. Vi vet att svensk tillverkning på flera områden flyttas bl. a. till EEC-länder och att svenska arbetare och tjänstemän härigenom blir arbetslösa. Det är denna sida av kapitalexporten som motionärerna har tagit upp.

Motionärerna har krävt att man i sådana fall som det här gäller skall flytta in samhällsintressena så att de blir vederbörligen beaktade. Med sådana intressen avses att säkra arbete och utkomst åt vår egen befolkning. Fördens skull måste vi främst se till att det finns inhemskt kapital i tillräcklig utsträckning. En annan synpunkt som bör beaktas är att vi inte genom svensk kapitalexport befördrar en utveckling i länder som exempelvis Portugal eller Sydafrika, som kan bidra till att stödja de förhat-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

liga regimer som där finns. Företagens motiv för det slags kapitalexport, som jag avser, skall jag inte gå in på, alltså billigare arbetskraft, bättre tullförhållanden, lägre skatter, större vinster etc. Dessa olika kapitalistiska intressen måste enligt vår mening vägas mot vårt lands och vår arbetande befolknings intressen, allra helst som det kapital som det här rör sig om utslutande har skapats i svensk produktion, d. v. s. genom svenska arbetares och tjänstemäns arbete.

Problemet är visst inte litet. Jag behöver bara nämna Ådalen eller Sjuhäradsbygden som exempel; det finns som bekant många flera.

Utskottet söker hänvisa till formella skäl, nämligen till OECD:s kapitalliberaliseringsstadga. Hänvisningen tycker jag är mångtydig. Inte menar väl utskottet att vi genom medlemskapet i OECD avhånt oss alla möjligheter att bestämma över våra valutaförhållanden, kapitaltillgångar och därmed sammanhängande närings- och sysselsättningspolitik? För övrigt har vi för närvarande i vårt land ett sysselsättningsläge som verkligen motiverar särskilda åtgärder.

Med hänvisning till det anförda, herr talman, vidhåller motionärerna sina yrkanden.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Det är två ting som oroar motionärerna när de ser på den kapitalexport som äger rum från vårt land till andra länder. Det ena är sysselsättningseffekten — vilket resultat denna kapitalexport får för möjligheterna att hålla god sysselsättning här i landet. Det andra är vår utländska valuta. Man räknar med att det här kommer till stånd en avtappning av utlandsvaluta som annars inte hade blivit aktuell.

I båda fallen är det ting som utan tveivel är värda att observeras. Men jag tror att motionärernas resonemang — även

det som herr Karlsson i Huddinge här fört — inte håller.

Herr Karlsson i Huddinge sade att utskottet i första hand avvisar motionen av formella skäl. Det är riktigt. Vi har inte fullständig handlingsfrihet på detta område. Vi är bundna genom att också vårt land har accepterat de regler som gäller inom OECD för kapitalförflyttningar mellan de olika länderna. Det är därför inte särskilt meningsfullt när motionärerna för fram som ett av sina krav att riksdagen måtte besluta »att i skrivelse till riksbanksfullmäktige ge till känna de i denna motion anförda synpunkterna om en skärpning av reglerna beträffande tillståndsgivningen för svenska företags utlandsinvesteringar». Riksbanken är nämligen i sin tillståndsgivning bunden av att vårt land har anslutit sig till de överenskommelser som gäller OECD-länderna emellan.

På den punkten kan man kanske också göra reflexionen, att det är märkvärdigt att kommunistpartiet, som i andra sammanhang säger sig vara så internationellt engagerat och bekänner sig till internationalismens princip i kontrast mot de nationalistiska ideerna, här vill resa murar mellan länderna och förhindra det internationella arbete, som väl i längden skall bli till glädje för oss alla.

Men om jag ser bort från de formella skälen och granskar de bekymmer och den oro som ligger bakom motionen som sådan, finner jag också anledning till ett par kritiska reflexioner. Kapitalexporten är inte, för att först ta upp den frågan, någonting som förekommer bara från vårt land. Det är också en trafik åt andra hållet; utländskt kapital flyter in i Sverige. Av bankoutskottets utlåtande framgår att de båda strömmarna är i stort sett lika starka. På s. 5 finns en uppställning över svenska investeringar i utlandet och utländska investeringar i Sverige under de fem senaste åren. Om man summerar och tar fram ett saldo mellan de svenska investeringarna i ut-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

landet och de utländska investeringarna här hemma kommer man fram till en skillnad på cirka 80 miljoner kronor. På en femårsperiod är detta inte någonting märkligt eller någonting som man över huvud taget behöver tala om när vi diskuterar vår valutaställning. Om vi ställde oss negativa till att svenskt kapital gick utomlands skulle vi snart nog få erfara negativa effekter i fråga om det kapital utifrån som nu söker sig till Sverige.

Återstår då frågan, huruvida de investeringar i utlandet som gjorts från svenskt håll har minskat möjligheterna att upprätthålla en god sysselsättning här hemma. Jag menar att motionärerna ser ganska enögt på den frågan. För att underbygga detta påstående skall jag ta ett konkret exempel. De branscher som här hemma drabbats svårast under den nedgångsperiod som vi haft de sista åren har ju varit de råvaruproducerande. Det har varit svårt att sälja massa, det har varit svårt att sälja malm och stål. Ett företag som säljer massa konstaterar att besluten om inköp av massa träffas i utlandet av dem som konsumerar massan. Då ligger det nära till hands att söka skaffa sig inflytande på konsumtionssidan i utlandet. Den vägen har t. ex. Svenska cellulosaaktiebolaget gått när bolaget skaffat sig intressen i pappersindustrier på kontinenten. Det betyder att man där fått inflytande över inköpsbesluten, och det inflytandet begagnar man till att när priserna inte lägger hinder i vägen förorda inköp av svensk massa. I annat fall hade kanske t. ex. kanadensisk massa kommit i fråga. Det innebär att man stärker positionen för de svenska företag som här hemma tillverkar massa och möjliggör för dem att upprätthålla sysselsättningen på ett sätt som annars kanske inte hade varit möjligt.

Låt mig anföra ett annat exempel! Jag tar det ur ett remissvar som Bolidenbolaget har lämnat till bankoutskot-

tet i en annan fråga; där kommer man in också på etablering i utlandet och skriver:

»Ett deltagande i utländska projekt kan säkerställa långsiktigt nödvändiga råvaruleveranser till Sverige. — — — Boliden har eftersträvat att säkerställa önskvärda leveranser genom att tillförsäkra sig äganderätt eller att i annan ordning säkra dispositionsrätt till kopparförekomster. Ett deltagande i utländska projekt kan därför innebära ett främjande av sådan industriell aktivitet som är av avgörande betydelse för möjligheten att avsätta och vidarebearbeta de svenska malmerna.»

Alltså ett nytt konkret exempel på att aktivitet i utlandet långtifrån att skada sysselsättningen hemma kan bidra till att säkra den!

Det resonemanget kan naturligtvis inte föras i alla sammanhang där vi bevitnar utlandsinvesteringar. Herr Karlsson i Huddinge pekade t. ex. på textilindustrins etablering i låglöneländer sådana som Portugal. Men där kan man föra ett annat resonemang. I den mån svenska företag inte hade gått in för produktion i sådana länder är det väl högst troligt att andra kapitalister — för att använda herr Karlssons i Huddinge vokabulär — hade sett sin chans och etablerat sig där med en lönsam produktion. Nu styrs den produktionen och försäljningen världen över av svenska intressen, och det är väl rimligt att räkna med att dessa tar större hänsyn till de etablerade svenska industrierna i samma bransch än vad en utländsk ägare skulle ha gjort.

När så slutligen motionärerna och deras talesman i kammaren hävdar att ett ökat samhällsinflytande skulle leda till bättre förhållanden i fråga om det kapital som går utomlands och i fråga om möjligheterna att bibehålla god sysselsättning här hemma, tillåter jag mig att sätta ett frågetecken i kanten.

Är det så att det konstateras att till-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

verkningsmöjligheterna här i landet är avgjort sämre än tillverkningsmöjligheterna i utlandet, så kan man inte rida spärr mot utvecklingen. En subventionering av den svenska tillverkningen kan vi inte i längden tillåta oss. Det är en synpunkt som accepterats även av arbetarrörelsen. Från LO-ekonomers sida har detta understrukits gång på gång.

Även här kan det vara nyttigt med ett konkret exempel. I dagens tidningar läser vi om den bekymmersamma situationen med anledning av nedläggningen av en skoindustri i örebroområdet. Man hade i det längsta hoppats på att kunna fortsätta verksamheten med hjälp av statlig garanti; man skulle på det sättet ha kunnat satsa ytterligare kapital. Nu har myndigheterna tydligen bedömt situationen på det sättet att en skoindustri, driven i de former som det här var fråga om, inte kan konkurrera med den skoindustri som finns på annat håll i världen, att kapital som ytterligare satsades efter hand skulle komma att förtäras och förstöras och att det därför var bättre att redan nu säga nej till den statliga kreditgaranti som hade kunnat förlänga företagets existens men icke säkra den.

Detta är ett exempel på att även om det allmänna har de instrument som skulle möjliggöra ett ingripande måste också det allmänna resonera rationellt.

Nog tror jag för min del att den nuvarande ordningen där kapitalet har möjlighet att förflytta sig över gränserna resulterar just i den mest rationella användningen av kapitalet. Detta innebär en fördel för världen som sådan och därmed också för oss själva.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Jag skall inte gå in på någon diskussion med utskottets ordförande om internationalism. Vi har kanske något divergerande meningar

om innebörden av detta begrepp. Jag vill bara säga att den internationalism som tar sig uttryck i att man utan hänsyn till den egna befolkningen, de egna arbetarna och tjänstemännen, flyttar kapitalet dit där det kan ge en maximal utdelning, kan jag inte ansluta mig till. Den har för övrigt inte mycket gemensamt med den internationalism som präglar arbetarrörelsen och som baseras på internationell solidaritet i form av stöd och hjälp åt varandra. Jag tror också att vi inte minst här i riksdagen i olika sammanhang har visat att vi är anhängare av solidaritet mellan folken. Men den solidariteten skall inte förväxlas med begränsade kapitalägarintressen.

Herr Regnéll anförde siffror för vår kapitalexport och kapitalimport och menade att utflödet av kapital inte är så mycket att fästa sig vid, eftersom vi får igen ungefär motsvarande belopp i kapitalimport. Jag tycker emellertid att man inte utan vidare kan jämföra de båda siffrorna. Det visar sig nämligen att kapitalimporten till vårt land har haft relativt liten sysselsättningsskapande effekt. Jag har sett siffror på att ungefär 60 000 anställda skulle finnas i utländska företag här, medan svenska företag i utlandet skulle sysselsätta över 200 000 anställda.

Jag har inte heller för min del jämfört dessa båda siffror. Det väsentliga är att svenskt kapital lämnar landet och att i samband därmed fabriker och produktion läggs ned och människor blir utan arbete. I någon mån kompenseras detta av att kapital kommer in till landet och att människor bereds arbete, men det betyder också att utländskt kapital får inflytande över svenskt näringsliv, vilket är ett icke oväsentligt problem i sammanhanget.

Herr Regnéll upphöll sig rätt mycket vid Cellulosakoncernen och dess politik och menade att trusten kan anses göra en god gärning genom sina utlandsengagemang. Men samtidigt som

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

Cellulosakoncernen i viss mån drar i väg till utlandet finns det andra som vidareutvecklar den svenska trävaruindustrin, bl. a. jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse och svenska staten och det är alldeles uppenbart att det går att göra detta. Motivet för Cellulosakoncernens politik kan därför inte vara att det saknas sådana möjligheter, utan det är tydligen vinstintressena som dikterar detta företags handlande.

Herr Regnéll tog upp flera andra saker där jag kan hålla med honom. Jag har tidigare framhållit, och vill än en gång understryka det, att ingen föreslår att all kapitalexport stoppas eller att åtgärder som syftar till att förbättra den svenska industrins marknadsföring i andra länder och därmed sammanhängande ting på något sätt skall hindras.

Denna ståndpunkt, som jag klart har deklarerat, vill jag få gehör för, ty annars diskuterar vi förbi varandra.

Motionärerna kräver slutligen — och det är det väsentliga — att frågan om kapitalexporten, alldenstund den har fått en sådan omfattning och i de enskilda fallen obestriddligen leder till arbetslöshet, på ett annat sätt än nu skall kunna påverkas även av andra intressen än det enskilda företags. Den nuvarande ordningen utan någon egentlig kontroll kan inte vara tillfredsställande. Vi har ett besvärligt sysselsättningsläge. Om denna tendens förstärkes och svensk produktion alltmer flyttas utomlands, i vilken situation hamnar vi då? Ett faktum är att statsmakterna med hjälp av skattemedel måste försöka skapa sysselsättning i stället för den som inte längre finns till följd av kapitalexporten och nedlagda fabriker, vilka etablerats på nytt i andra länder. Samhället måste offra pengar på lokaliseringspolitik och andra korrektiv för att leda utvecklingen i rätta banor.

Finns det egentligen någon i denna kammare som menar att man skall låta allting löpa, att den nuvarande ord-

ningen är all right och tillfredsställande? Jag tror inte att utskottets ärade ordförande själv menar det, ty han har väl i någon mån varit med om att åstadkomma korrektiv mot utvecklingen i sysselsättningsskapande syfte. Om vi då som ett led i samhällets ansträngningar att skaffa arbete och utkomst åt folk begär att man även ser över frågan om de fria kapitalrörelserna, så är väl inte det ett orimligt krav.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Det är nog en grundskillnad i uppfattning mellan herr Karlsson i Huddinge och mig när det gäller motiven bakom näringslivets olika åtgärder och vad som på sikt är livskraftigt och inte livskraftigt. Denna skillnad framgick klart när herr Karlsson i Huddinge talade om att företagen utan hänsyn till egna arbetare och tjänstemän medverkar till etablering utomlands. Jag hade här försökt visa, att min uppfattning kan ha skäl för sig, att det är just av hänsyn till sina egna arbetare och tjänstemän som företagen på det viset söker sig ut till utlandet, någonting som för deras del ofta innebär stora svårigheter och bekymmer. Jag menar att man hade haft åtskilligt mera skäl att förebrå företagen, om de hade blivit sittande med armarna i kors och inte vidtagit sådana åtgärder som jag exemplifierade genom att tala om hur Boliden sökt säkra råvaruleveranserna och Cellulosabolaget sökt förbättra avsättningsmöjligheterna genom aktivitet i utlandet.

Detta är för övrigt inte något enastående för de enskilda företagen. Vi har här i landet många statsföretag som drives energiskt och skickligt och som även de har gått in på samma linje. Läser man ASSI:s verksamhetsberättelse skall man finna utlandsengagemang redovisade där. Och om man studerar Tobaksbolagets verksamhetsberättelse kan man konstatera att också det bolaget har funnit det med sina intres-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

sen — d. v. s. med sina arbetares och tjänstemäns intressen — förenligt att gå in för utlandsetableringar.

Så till slut några ord om möjligheterna att på lång sikt avskärma sig från utlandet. Ett sådant avskärmande innebär att man bygger vallar mellan det inhemska näringslivet och världens näringsliv i övrigt. Det kan man göra till en tid, men i skyddet av sådana vallar blir det en konstgjord blomstring. Det har alltid visat sig att fröjden blir kort. I det långa loppet tröttnar nämligen skattebetalarna på att subventionera en icke lönsam tillverkning. De tröttnar på att med tullar hindra inflödet till landet av varor som de hade kunnat få i sina händer billigare, om inte skyddstullarna hade funnits. För att få en välmotiverad frist kan man införa skyddstullar, men som princip kan det inte vara riktigt att en längre tid ha sådana tullar. Det i princip riktiga måste vara att ha liberala regler för kapitalflödet mellan länderna och därmed möjliggöra den mest rationella arbetsfördelningen mellan länderna.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Vi diskuterar nu ett stort och väsentligt område, som psykologiskt är mycket känsligt. Det förekommer en mängd missuppfattningar i detta sammanhang som man, på det sätt herr Karlsson i Huddinge här gjort, kan rida på. Jag kan tyvärr inte dela hans slutsatser och inte heller hans tro att vi genom statlig reglering kan hindra den utveckling som är på väg. Jag går emellertid inte heller så långt att jag delar herr Regnélls uppfattning att vi genom internationella kapitalrörelser kommer fram till bästa möjliga resultat för världen som helhet och väl även för oss själva. Vi måste se på dessa frågor också från våra egna utgångspunkter och försöka lösa dem med våra egna intressen för ögonen.

Det går inte bara att släppa kapitalrörelserna fria och tro att allt blir bra.

Därför har vi socialdemokrater inte heller avskaffat den valutareglering som förekommer på en del områden. Man följer upp vad som sker genom att i vissa fall föreskriva tillstånd för kapitalrörelser över gränserna, medan sådant tillstånd i andra fall meddelas så gott som automatiskt.

Det förekommer alltså inte en fri export av kapital från vårt land. Vi kan emellertid inte heller gå till den andra ytterligheten, såsom en del ibland tycks mena, d. v. s. att bygga upp dotterbolag i Portugal — det är väl där skon klämmer för textil- och konfektionsindustrin — eller förbjuda företag att importera varor från kommunistlandet Jugoslavien, vilket åstadkommer arbetslöshet för skoarbetarna i Örebro och Kumla.

I kommunistlandet Jugoslavien måste kvinnorna arbeta för 1 krona 25 öre i timmen medan männen får mellan 2 kronor 40 öre och 2 kronor 50 öre i timmen. När de kommunistiska arbetsgivarna betalar så låga löner är det självfallet inte lätt för vårt land att konkurrera. Lönerna är ungefär lika låga i detta kommunistland som i Salazars Portugal. Då är det inte heller lätt för svenska skoarbetare att klara sig i konkurrensen. Det är flera kommunistländer som tillämpar sådana låga löner för att försöka slå ut oss på marknaden. Det är beklagligt att herr Karlsson i detta sammanhang glömmer bort förhållandena i »sina» kommunistländer.

Det är inte bara Salazar utan också andra diktaturer som betalar låga löner och därmed skadar svensk sysselsättning. Man kan köpa en färdigsydd kostym billigare från Jugoslavien än vad råvaran kostar den svenska fabriken. Under sådana förhållanden är det inte lätt för denna fabrik att fortsätta verksamheten. Men det är inte, såsom förut jugoslaviska skor och kostymer som säljs hit, utan det är svenska skor och svenska kostymer i svenska modeller som *tillverkas* i Jugoslavien och nu i stor mängd säljs på den svenska mark-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

naden, med hjälp av de låga löner som kommuniststaten betalar sina arbetare. Detta skapar sysselsättningssvårigheter för sådana företag som 7 Skomakare i Örebro och deras 280 avskedade arbetare. Här delar herr Karlsson ansvaret med den regim vars politik får sådana verkningar.

Det är inte en sådan regim som vi vill ha här i landet. Vi vill ha höga löner i en socialdemokratiskt styrd facklig rörelse. Vi kan inte inse det kommunistiska systemets fördelar. Man skall allt vara bra godtrogen och döpt i den kommunistiska läran för att tro att ett land, där de anställda har 1 krona 25 öre i timmen, kan vara något paradiset. Men det blir naturligtvis svårt för vårt land att konkurrera när vi driver de socialdemokratiska principerna mot de kommunistiska. Vi vill att företagen skall betala hyggliga löner, bättre löner än i dag. Då blir det allt svårare för oss att konkurrera med låglöneländer som de kommunistiska eller fascistiska. Men vi vill klara oss i alla fall. Det betyder att vi måste bygga upp en ännu effektivare industri som kan ta upp kampen med den dumping som kommunistländerna och Salazarregimen bedriver och som har skapat sysselsättningssvårigheterna för skoarbetarna, textilarbetarna och konfektionsarbetarna i vårt land.

Att det sedan finns billig arbetskraft i u-länderna och f. d. u-landsområden, som håller på att industrialiseras, är ett ytterligare problem för oss. Vi kan inte stänga dörren mot omvärlden, inte hindra de billiga varorna att komma in och samtidigt hoppas att kunna exportera våra varor. Hälften av vår export kommer numera från metallindustrin. Var tredje metallarbetare inom de branscher som kan exportera har sin sysselsättning genom att varorna säljs till konsumenterna i utlandet. De konsumenterna skulle icke köpa våra varor om vi utestänger deras varor från att komma hit.

Med handeln följer vinster, möjlighe-

ter till kapitalbildning som kan äga rum i vilket land som helst. Man kan göra på det sättet att man öppnar en firma i Schweiz — något sådant är ju inte förbjudet för ett svenskt företag — som importerar en skjorta från Hongkong eller Portugal, eller skor från Jugoslavien, till Sverige över Schweiz. Vinsten tas ut i Schweiz. Sedan skickar det schweiziska företaget skorna eller skjortorna vidare till Sverige — det kan ju inte vara förbjudet för en schweizisk firma att leverera skor och skjortor till Sverige, varifrån de än kommer. Man kan alltså — det har förekommit — köpa nylonskjortor för 5 kronor stycket, lägga på en femma, ta den som vinst i Schweiz och skicka skjortan vidare till Stockholm, där företaget drivs så att det går jämnt ut och inte ger någon vinst. Vinsten tas alltså ut i Schweiz. Vad som sker där kan inte svenska myndigheter styra. Vi kan inte hindra ett schweiziskt företag att tjäna 5 kronor på en nylonskjorta. Hur skulle det gå till? Att tro något sådant vore naivt. Och det vore naivt att, som herr Karlsson gör, försöka lura i textil- och konfektionsarbetare att man skulle kunna stoppa detta genom svensk valutareglering. Det schweiziska företaget får en vinst genom att man säljer så och så många skjortor på detta sätt.

Var det schweiziska företaget gör sin investering kan vi inte styra från vårt land. Om vi skulle kunna klara det finge vi skicka ut hemvärnet för att ta hand om Schweiz. Annars följer schweizarna sina egna lagar.

Det resonemang som herr Karlsson i Huddinge för är alltså fört med hjärtat men inte med hjärnan.

Från Schweiz kan företagen göra vilka investeringar de vill i Portugal, i Jugoslavien eller i andra länder och bygga upp sina industrier där. När det är fråga om import och export finns det stora möjligheter för de företag som agerar att låta vinsterna stanna i ut-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

landet och därifrån göra de investeringar de vill göra. Det är naivt att tro att det är möjligt för oss att härifrån vårt land styra detta.

Man talar ibland om att företagare gör stora kapitalinvesteringar när de flyttar ut företag. Det gör de inte. I många fall är det i Sverige utslitna maskiner som skickas ut till de länder där man sätter upp fabrikena. Man värderar upp maskinerna till ett värde som de kanske kan ha — det är en bokföringshistoria. Men man skickar inte ut nytt kapital i någon nämnvärd omfattning. Det behöver man inte göra. Till många länder behöver man inte skicka ut något kapital alls. Man får låna hur mycket som helst för att starta nya industrier.

För två veckor sedan besökte jag Norra Irland och studerade några industrier där. Norra Irland annonserar i svenska och tyska affärstidningar för att få svenska och tyska företag att etablera sig där. En hel del tyska industrier har redan gjort det, men ännu inga svenska. Irländska myndigheter hoppas dock på det, säger de.

Lönerna på Irland är låga, men den lön som en arbetsgivare betalar till en irländsk arbetare — om vi räknar på en arbetsvecka om 40 timmar — bestrides ändå till 60 procent av irländska staten under flera år. Företagaren slipper alltså ifrån en stor del av löneutgiften.

Det kapital man behöver för att bygga upp industrin får man till stor del till skänks, och så kan man låna den mindre del som ytterligare behövs. Och om man gör några vinster får man skattefrihet i tio år framåt.

Vi har just i dag här i kammaren godkänt en överenskommelse mellan Sverige och bl. a. Nordirland angående förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter. Det finns inga skatter för företagen på Norra Irland under de tio första åren efter grundandet. Naturligtvis tar man under sådana förhållanden ut sina vinster på

Norra Irland om man driver ett företag där och har möjlighet att förskjuta varorna — som jag exemplifierade med skjortorna — mellan länderna.

Men det är inte slut med det. Efter dessa tio år får företagaren pengar av staten för att driva fabriken i några år, tills den kommer på fötter så att den kan betala sin egen drift. Sedan har företagaren i vissa fall möjlighet att låna pengar till 5,5 procents ränta under tio år för att sälja sina varor på kredit till andra länder.

Allt detta gör att det är synnerligen ekonomiskt fördelaktigt att bygga upp ett företag på Norra Irland. Man behöver inte företa några egna kapitaltransfereringar — det räcker med att man har tillverkningsidén i huvudet eller patentet eller ritningarna i fickan när man beger sig dit. Man kan sedan starta en tillverkning: pengar finns att få, skattefrihet föreligger.

Det är den konkurrenssituation vi har i förhållande till många länder. Och trots den konkurrenssituationen måste vi klara sysselsättningen i Sverige. Att då försöka inbilla industrins arbetare och industrins tjänstemän utanför kommunistleden sådana saker som herr Karlsson i Huddinge här talar om går helt enkelt inte, utan ni får hålla er till de egna leden och lura dem.

De litar väl på vad herr Karlsson säger. Men den metod som ni rekommenderar duger inte och har inte minsta praktiska verkan. Den är naiv, den håller inte, den är tänkt med hjärtat men inte med hjärnan.

Världen ser annorlunda ut. Det går inte att genom ett valutakontor klara sådana saker som sysselsättningsförhållandena i Sverige genom att förhindra kapitalexport och sådant som herr Karlsson tar upp. Det ligger inte så enkelt till. Hade det legat så enkelt till, hade jag följt herr Karlssons motion och sagt ja till den.

Tyvärr är verkligheten betydligt mera komplicerad. Det gäller att bygga

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

upp ny produktion för att skapa ny sysselsättning när företagen sticker härifrån — det håller jag med om — och det är ju den saken vi har försökt att driva från fackligt håll under namn av »allmän näringspolitik» och »politik för den statliga företagsgruppen». Vi vill att de 90 procent av sysselsättningen som ligger i privat hand skall öka, så att det blir efterfrågan på arbetskraft och så att vi kan ta ut hyggliga löner här i landet och inte behöva betala några kommunistlöner på 1 krona 25 öre i timmen. Vi vill dessutom ha full sysselsättning, trots denna dragning utåt från företagens sida, trots friheten för konsumenterna att t. ex. i skobutikerna köpa billiga varor från kommunistländerna, från Portugal och från Hongkong. Vi vill inte förbjuda konsumenterna att köpa billiga varor. Vi vill inte att levnadskostnaderna skall stiga, som herr Karlsson vill att de skall göra.

Då blir det ett problem att driva en hårdare, mera medveten och målinriktad näringspolitik än den som hittills har drivits i detta land. Vi vann icke förståelse för en aktivare näringspolitik förrän efter år 1966, men nu har vi fått en sådan. Vi skall emellertid inte hoppas på snabba resultat, ty förberedelse tiden från det att man har en plan på att tillverka någonting till dess att tillverkningen kan komma i gång är så pass lång som fem à sex år. Blir det dessutom fråga om forskningsarbete och liknande, som leder till nya patent och nyproduktion, kan det i en del fall bli fråga om ännu längre tid.

Men det är den vägen vi måste gå — en medveten, hårdare politik än hittills för att skapa ny sysselsättning. Men i denna politik skulle också, såvitt jag kan förstå, ligga att vi skall bygga upp bättre investeringar i utlandet för att därmed skaffa oss förankringar i utlandet, genom vilka vi kan sälja våra varor. Det kan betyda, att vi i vissa fall icke har möjlighet att göra varorna fär-

diga här. Men vi kan göra tre fjärdedelar av varan här, sälja den utomlands och sätta ihop den på en monteringsfabrik ute i världen. Vi måste göra så på grund av att det finns tullhinder och handelshinder ute i världen, och då måste vi ha dessa dotterbolag där ute.

Får jag ta ett exempel från kullagerfabriken SKF. Häromåret hade fabriken 68 000 anställda. Av dem var 53 000 anställda utanför gränserna. Det är alltså en fjärdedel av den siffra herr Karlsson nämnde. Industriförbundet, som han åberopade, hade kommit fram till att svenska företag hade sysselsättning i utlandet för 200 000. Fyra sådana företag som SKF behövs, och vi har hela förklaringen till de 200 000. Det är stora företag som ligger bakom.

Av de 68 000 anställda har alltså SKF 53 000 i utlandet och 15 000 i Sverige. Av de 15 000 i Sverige har 10 000 sysselsättning för export genom att tillverka och sälja sådana varor, som går till SKF:s dotterföretag i utlandet. Hade SKF inte haft dessa dotterföretag i Tyskland, Italien, Frankrike, England och USA, så hade icke bilfabrikerna i dessa länder köpt SKF:s kullager. De skulle aldrig lita på en fabrik som låg så långt borta från bilfabrikerna som de svenska kullagerfabrikerna gör.

Alternativet är därför inte att ha 68 000 anställda i Sverige i stället för bara 15 000. Alternativet är att ha 53 000 i utlandet och 15 000 i Sverige, varav 10 000 arbetar för export tack vare att det finns dotterbolag i utlandet som köper varorna. Några andra än SKF:s dotterbolag skulle nämligen inte köpa produkterna. De andra köper bara av sina egna företag.

Men allt detta fattar herr Karlsson inte, och han säger ingenting om det som förklaring. Är ni ute för att lura era egna? Tror ni att ni lyckas med det? Ja, ni känner väl dem!

Alltså — en hårdare, mera medveten näringspolitik från regeringen för att skapa nya sysselsättningar när man flyt-

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

tar ut företag från detta land, eller när det finns en tendens att låta nya företag hellre växa upp i Portugal och andra låglöneländer än i Sverige för att därmed köpa arbetskraften billigare, det är den enda väg vi kan gå. Det är på den vägen vi från socialdemokratiskt håll hårdare än hittills måste driva utvecklingen.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Herr Hagnell är åtminstone rolig, även om hans seanser här i kammaren tycks mig en aning monotona. De skiljer sig inte nämnvärt från varandra från tid till annan.

Jag skall inte tävla med honom i fråga om detta sätt att diskutera genom att dra in alla möjliga frågor, som inte just nu står under debatt eller som motionärerna inte har tagit upp i sina motioner, exempelvis vår allmänna handelspolitik, tullförhållanden o. s. v.

Jag vill bara notera, att herr Hagnell i alla fall inte ansåg att de fria kapitalrörelserna över gränserna skall lösa våra ekonomiska problem. Det kanske var en aning hårdraget gentemot herr Regnell, men det får denne svara för.

Det är emellertid just detta som vi har tagit upp. Jag vet inte hur många gånger jag skall behöva säga att vi inte vill avskärma oss från utlandet. Vi vill inte avskaffa all kapitalexport. Vi vänder oss icke mot olika former för svenskt näringslivs marknadsföring i andra länder, som herr Hagnell här utvecklade bl. a. beträffande SKF. Att i diskussionen på detta sätt blanda in frågeställningar som inte varit uppe till behandling är att slå in öppna dörrar, och dessutom tillvitar man människorna ståndpunkter som de inte intar.

Det är vidare alldeles klart — och jag har heller aldrig hävdad någon annan mening — att i dessa tider, när det enskilda näringslivet sviktar, bl. a. därför att det styr mot ett annat håll, är det samhället som måste ingripa. Då blir vår

statliga näringspolitik det väsentliga medlet att skapa sysselsättningsstillfällena i landet.

Jag håller fullständigt med om detta, och jag har också varit inne på den tanken tidigare. Sådan aktiv näringspolitik har vi för övrigt fört redan i årtionden före år 1966, bl. a. i det län där det enskilda näringslivet först började svikta så tidigt som på 1920-talet, nämligen i Norrbotten. Jag vill här bara erinra om detta.

Denna vår ståndpunkt, att samhället i ökad grad måste ta ansvaret för folkets försörjning, bl. a. genom produktiva investeringar och genom tillskapandet av ett nytt näringsliv i stället för det som försvinner, kan emellertid inte utsluta att man kan ta upp en så viktig fråga i sammanhanget som de svenska kapitalrörelserna.

Jag är väl medveten om vilka fantastiska möjligheter det enskilda kapitalet här har att dra staten vid näsan, t. ex. genom att exportera så att säga på alla möjliga sätt, och jag gör mig heller inga illusioner om att man genom att vidtaga vissa åtgärder skulle kunna ställa allt till rätta igen och tillvarata alla intressen då det gäller att bevara det kapital som svenska folket har skapat. Nej, jag gör mig inte några illusioner i fråga om dessa företag och enskilda personer, som fick en sådan förfärlig avbasning nyss av herr Hagnell!

Men frågan är om man ändå inte måste tänka sig något annat än en formell kontroll när det rör sig om så många hundra miljoner varje år, ty det gäller inte bara det kapital som uppstår i utlandet utan det som via de svenska valutamyndigheterna bevisligen flödar ut ur Sverige.

Herr Hagnell talade också om förhållandena i kommunistländerna. Jag vet inte om det var någon här i kammaren som kunde förledas att tro att jag har något inflytande på lönesättningen i Jugoslavien. För den som eventuellt trodde att så var fallet vill jag säga, att jag

Skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.

inte har något sådant inflytande! Jag vill inte på något sätt motivera eller försvara den ekonomiska politik som förs i ett eller annat socialistiskt land, men det skulle vara mycket att säga där-om.

Däremot kan jag säga, att jag inte lagt märke till att vi dit exporterar svenskt kapital så att man där nere med hjälp av detta kapital får fram sådana billiga konkurrensvaror som exempelvis är fallet i Portugal. Den skillnaden har jag i alla fall lagt märke till. Men att andra länders ekonomiska politik och deras konkurrens med svensk industri medför problem är jag väl medveten om. Jag skall dock inte gå in på dessa i detta sammanhang, ty det går långt utanför det ämne vi nu diskuterar.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Har inte herr Karlsson i Huddinge märkt att den arbetslöshet, som har inträffat i skoindustrin under de senaste åren och de senaste dagarna, till stor del beror på import av skor från låglöneländer som Jugoslavien?

Kan vi få ett svar på den frågan?

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jo, det har jag märkt och det har, tycker jag, blivit en mycket allvarlig fråga. Men jag kan inte förstå vad den har att göra med den fråga som jag tagit upp om den svenska kapital-exporten, om de fria kapitalrörelserna från Sverige till utlandet. Det måste väl ändå vara en annan fråga.

Herr REGNELL (h):

Herr talman! Debatten har övergått till att bli ett utbyte av små, små ord av kärlek mellan herr Karlsson i Huddinge och herr Hagnell. Där har växlats sådana små ord som »oförskämt» och »naivt», och det har diskuterats huru-

vida dessa ord har kommit från hjärtat eller hjärnan.

Jag skall inte bidra till den diskussionen, men det var en annan formulering som resulterade i att jag bad om ordet. Det var när herr Karlsson i Huddinge talade om de »fantastiska möjligheter» som företagen har genom sina utlandsetableringar att »dra staten vid näsan».

Där kan vi återgå till de faktiska förhållandena genom att erinra om att varje företag, när det får tillstånd till kapitalexport, förbinder sig att inte utan riksbankens medgivande överlåta aktier i det utländska bolaget. Företaget kan alltså inte skilja sig från sin investering utan att ha tillstånd av myndigheterna här hemma. Det förbinder sig vidare att inte fondera vinstmedel i dotterbolaget i större utsträckning än vad som är skäligt med hänsyn till den för riksbanken uppgivna arten av bolagets verksamhet. Det innebär att man inte kan plöja ner vinster på ett icke förutsett vis. Slutligen förbinder man sig att regelbundet överlämna balans- och vinst- och förlusträkningar för bolaget till riksbanken.

Detta är långt ifrån den skildring herr Karlsson i Huddinge gav av de fantastiska möjligheterna för företagen att dra staten vid näsan.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Det sista herr Regnell sade var väl i polemik mot herr Hagnell, ty det var ju han som sade att man ingenting kunde göra åt detta och att det fanns så ofantligt många möjligheter att bolla med vad man tjänar i utlandet.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I:15 och II:23; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 24

Meddelande ang. plenum fredagen
den 29 november

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN
yttrade:

Kammarens sammanträde fredagen den 29 november blir ett arbetsplenum och tar sin början klockan 10.00. Därvid kommer att behandlas bevillningsutskottets betänkande angående ändring i förordningen om mervärdesskatt.

§ 25

Föredrogs vart för sig

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av motion angående handläggning av ärenden rörande kommunalt bostadstillägg m. m.,

nr 64, i anledning av motioner om rätt att för förmån inom den allmänna försäkringen tillgodoräkna vård av barn i hemmet, och

nr 65, i anledning av motion om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension;

tredje lagutskottets utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av lagen den 20 juni 1924 (nr 384) om återköpsrätt till fast egendom, m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av motioner angående expertis vid överklagande av beslut av hingstpremieringsnämnd,

nr 38, i anledning av motioner angående skogsvårdslån,

nr 39, i anledning av motion om inrättande av ett skadedjurslaboratorium, och

nr 40, i anledning av motioner om vissa stödåtgärder i glesbygdsområden; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

Utvecklingen i skärgårdsområdena

nr 47, i anledning av motion om överlämnande av svenska skolböcker till skolor i Finland, och

nr 48, i anledning av motioner angående kulturpolitiken.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 26

Utvecklingen i skärgårdsområdena

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 49, i anledning av motion angående utvecklingen i skärgårdsområdena.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! I motion nr II: 373 har jag försökt lägga en del principiella aspekter på en fråga, som ligger mig personligen varmt om hjärtat, nämligen utvecklingen i våra skärgårdsområden. Det visar sig att en rad olika principfrågor finner sin tillämpning på just detta problem. Jag har, såvitt jag kan förstå av uttalanden från skärgårdsbor och från personer med länsplaneringsuppgifter och liknande, lyckats fånga problemställningen någorlunda väl.

De remissyttranden, som allmänna beredningsutskottet har infordrat och utskottets eget utlåtande visar att de här frågorna är väsentliga. De är långt ifrån lämnade utan uppmärksamhet tidigare, men jag tror att det finns anledning att titta litet grand ytterligare på dem.

De principfrågor som man kan applicera på just denna frågeställning är sådana som har med miljövård att göra. Det är fråga om samordningen av olika statliga verksamhetsgrenar, det är fråga om den fysiska planeringen, det är fråga om lokaliseringspolitik och transportpolitik, för att nämna några exempel.

Just miljövårdaspekten är ju särskilt

Utvecklingen i skärgårdsområdena

aktuell i debatten. Här är det inte bara fråga om att skydda naturtillgångar och oersättliga områden — det är också fråga om att skapa goda rekreationsmöjligheter för de människor som utnyttjar skärgårdsområdena för rekreationsändamål, och de blir allt fler.

De planeringsproblem som aktualiseras av utvecklingen i skärgården är mångfasetterade. Jag påpekade i motionen att detta borde vara ett intressant försöksobjekt för den utveckling av nya planeringsmodeller som för närvarande pågår i kanslihuset. Det räcker inte med planeringsinsatser, någonting som allmänna beredningsutskottet tycks förutsätta; planeringsarbetet måste naturligtvis resultera i konkreta åtgärder, och det av flera skäl: dels med hänsyn till skärgårdsbefolkningen, som har rätt att kräva samma samhällsservice som andra medborgare här i landet, dels av rent samhällsekonomiska skäl. Vi blir alltmer medvetna om vad rekreationsmöjligheterna betyder ur samhällsekonomisk synpunkt. Goda rekreationsmöjligheter är en förutsättning för en alltmer ökande produktionsinsats av människorna. Just dessa områden i vårt land erbjuder enligt min uppfattning överlägsna rekreationsmöjligheter.

Den samhällsekonomiska faktorn kan också värderas på följande sätt: om vi nu passivt bevitnar en avfolkning av dessa rekreationsområden, kommer vi om något eller några årtionden att bli tvungna att mer eller mindre betala människor för att flytta dit och sköta områdena. Rekreationsområdena fungerar inte utan att där finns människor året runt.

Detta är på intet sätt frågeställningar som är aktuella bara för skärgårdsområdena. De gäller väl i stort sett alla glesbygder i vårt land som är föremål för utveckling ur turistsynpunkt, som är föremål för det rörliga friluftslivet.

Det är här också en fråga om samordning av statliga åtgärder. Det är ju ett primärt och allmänt krav att sam-

hälleliga verksamheter skall samordnas. Att ge med den ena handen och ta med den andra får bara inte förekomma när det gäller statliga händer. Samordningen brister i dag på ett påtagligt sätt, inte bara när det gäller statliga åtgärder utan också i fråga om olika samhälleliga åtgärder på central, regional eller lokal nivå.

Man måste alltså tillämpa en helhetsyn och konstatera att det här är fråga om ett inte minst regionalt problem. Det har man också gjort i Stockholms län. Samma betraktelsesätt bör slå igenom runtom i landet. Trots de mycket omfattande åtgärder som har vidtagits i Stockholms län kommer man dock till slutsatsen att insatserna inte räcker till.

Jag är glad över utskottets och remissinstansernas positiva skrivning. Jag vill till och med kalla utskottets skrivning uppfordrande, ty det är uppenbarligen medvetet om angelägenheten av att dessa frågor uppmärksammas. Det finner ändå inte att något ytterligare initiativ från riksdagen skulle behövas. De aktionsmöjligheter som de statliga myndigheterna har i dag skall tydligen räcka till för att råda bot på missförhållanden och för att förebygga missförhållanden. Jag tolkar därför utskottets utlåtande som uppfordrande gentemot de ansvariga myndigheterna. Jag hoppas — men är inte helt säker på — att de riksdagsinitiativ som har tagits hittills räcker till.

Det är frestande att yrka bifall till motionen i det läget, men om min positiva tolkning av utskottsutlåtandet håller, så betyder det att det inte behövs och av det skälet avstår jag. Jag hoppas naturligtvis att motionens anda skall slå igenom i de tillämpningar som utskottet enligt min bedömning uppfordrar de statliga, regionala och kommunala myndigheterna till i detta fall.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors* (fp) och *Nilsson* i Agnäs (h) samt fru *Kristensson* (h).

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag tycker nog att den senaste ärade talarens tankar återfinns i utskottets utlåtande. Hela andan i utskottets utlåtande är ju egentligen ett medgivande att de motiv som legat bakom motionen är fullt berättigade, men att — som så vanligt är — rätt mycket håller på att göras. Jag tror att motionären kan känna sig ganska lugn inför vad som kommer att ske under den tid som ligger närmast framför oss.

Jag tror att hans slutsats, att han inte behöver yrka bifall till motionen, är riktig. Det hedrar honom att han på det sättet har lagt band på en eventuell önskan att tillspetsa det hela.

Jag vill bara, herr talman, utan att vidare gå in i detaljer yrka bifall till allmänna beredningsutskottets hemställan i dess utlåtande nr 40.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Jag ber att helt få instämma i de synpunkter, som framförts av herr Norrby och inte minst i motionen. Jag är verkligen angelägen att någonting sker för de människor som bor ute i skärgårdsområdena, inte minst i det skärgårdsområde som ligger i närheten av detta hus.

Jag kan dock inte uppleva — och det var närmast därför jag begärde ordet — utskottets skrivning så positivt som herr Norrby vill göra, och som utskottets talesman också gav uttryck för här. Man behandlar hela motionen mycket artig och hänsynsfullt, men när det sedan gäller att påfordra några åtgärder är det stopp. Därför upplever jag utskottets utlåtande visserligen inte som negativt men som till intet förpliktande, och det tycker jag är beklagligt med tanke på de människor det här gäller.

I detta anförande instämde herr *Akerlind* (h).

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 27

Interpellation ang. prästs skyldighet att förrätta vigsel

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Agnäs (h), som yttrade:

Herr talman! I samband med de ändrade bestämmelserna i giftermålsbalken aktualiserades en rad frågor som sammanhänger med den kyrkliga vigseln. En fråga som emellertid inte blev föremål för behandling var prästmans skyldighet att förrätta vigsel även i de fall då han anser att en kyrklig vigsel inte står i överensstämmelse med kyrkans bekännelse. Genom att den borgerliga lagstiftningen ålägger prästman skyldighet att förrätta vigsel medan han där emot vid prästvigningen avgivit löfte att följa kyrkans bekännelse kan han råka i en svår konfliktsituation om han icke anser sig kunna med bibelns stöd förrätta vigseln. Det har vid ett par tillfällen inträffat att domstol dömt prästman för tjänstefel då han vägrat vigsel i de fall då en av kontrahenterna tidigare varit gift och upplösningen av äktenskapet icke stått i överensstämmelse med bibelns ord. Frågan behandlades vid 1968 års kyrkomöte, som biföll ett utlåtande från kyrkolagsutskottet, vari framhölls följande: »Frågan om vigselnskyldigheten har behandlats vid en lång rad kyrkmöten, varvid nu rådande ordning varit föremål för stark kritik. Skyldigheten att under alla förhållanden viga står ej i överensstämmelse med kyrklig äktenskapsuppfattning, och behovet av en lösning av problemet måste anses trängande. Uttalanden av samma innebörd har gjorts av 1953, 1957 och 1963 års kyrkomöten.

Det lösningsförslag som 1963 års kyrkomöte för sin del antog hade i anledning av kyrkomötets framställning 1957 utarbetats inom justitiedepartementet. I likhet med 1963 års kyrkolagsutskott anser utskottet, att förslaget an-

ger en praktiskt acceptabel lösning, som borde ha möjlighet att vinna bifall.

Sedan föregående kyrkomöte gjorde sin framställning har arbetet med en revision av giftermålsbalken fortskridit så långt, att partiella reformförslag remitterats till lagrådet. Med hänsyn till angelägenheten av den här påyrkade reformen biträder utskottet motionärernas hemställan att kyrkomötet ånyo hos Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder.»

Då det finns anledning förmoda att frågan inom en snar framtid i ett flertal fall kommer att bli föremål för domstols prövning framstår det som än angelägnare att genom en snabb utredning förutsättningar skapas för en ändring i gällande lagstiftning.

Med stöd av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd medverka till att frågan om prästmans skyldighet att förrätta vigsel även då denna strider mot kyrkans ordning blir föremål för snabbutredning?

Denna anhållan bordlades.

§ 28

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skri-

velse, nr 342, till Konungen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § 1 mom. förordningen den 17 maj 1923 (nr 116) angående skatt för hundar.

§ 29

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Nilsson* i Bästekille (h), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående varning vid fortkörning, och

herr *Almryd* (h), till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående standarden på militärförläggningar.

§ 30

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 15.47.

In fidem

Sune K. Johansson